

EMAKEELE
LUGEMIK

E. JANNO, E. SALUN

EMAKEELE LUGEMIK

IV KLASSILE

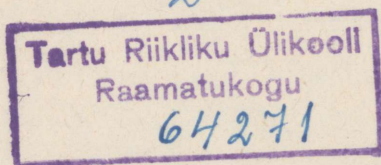
9. VÄLJAANNE

KIRJASTUS «VALGUS» · TALLINN 1965

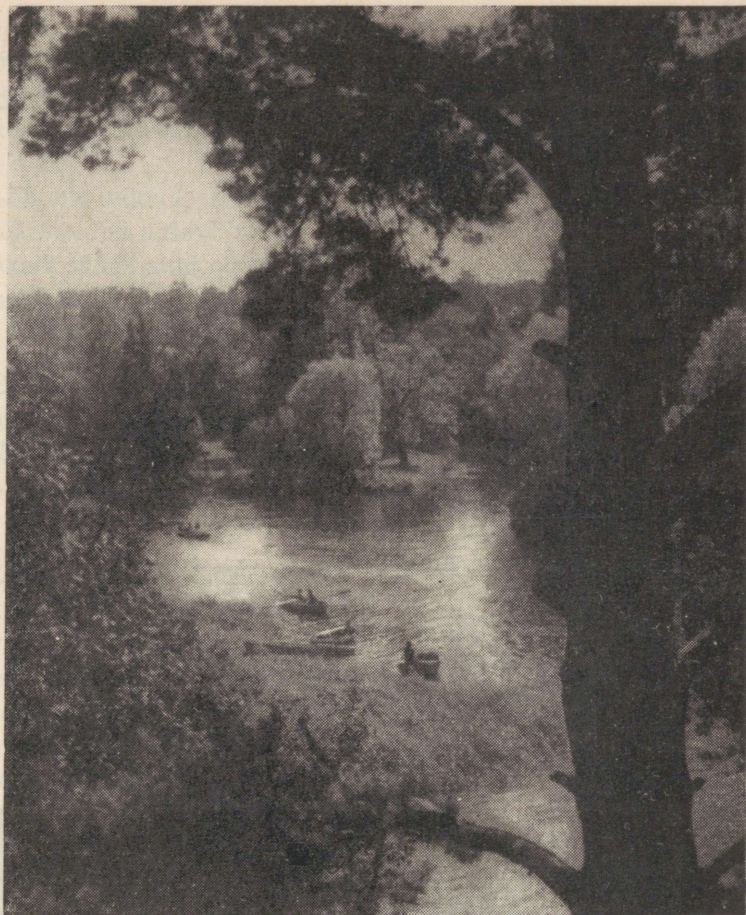
Kaane kujundus: E. Pikk.

Kinnitatud
Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

2

ARHIIVKOGU

Nüüd lõhnavad metsad ja
tolmavad teed
ja lained laksuvad randa.
Kui kaunis on elada kodumaal,
ta rõõme ja muresid kanda!

Ja pilved ja lained ja päikene
ja ladvad — need laulavad üha:
Jää, kosu ning kasva, mu
kodumaa,
sa armas, suur ja püha!

K. Merilaas

Laagriõhtu.

R. Parve.

Järvepinnal õhtuaegu
helgib eha viimne vööt;
kalad, need ei näki praegu —
vist ei maitse meie sööt . . .

Õhtutaevas lõõmab lillalt,
pardid kahistavad roos —
aeg on, sõbrad, paadisillalt
minna lõkkele nüüd koos.

Udu juba katab rajad,
laiub rannapajudes,
varjab valged laagrimajad
väljakule vajudes.

Lind kaob läbi tumma palu
poisikesi areldes,
tee peal konnad harkisjalu
volksatavad kareldes.

Lõhnab mõnusasti tõrvast,
lõke loidab palavalt —
üksik sääsk sind nõelab kõrvast,
nuttes ise halavalt.

On sul sääse jaoks nüüd mahti,
hakka teda ajama —
lööge, sõbrad, laulud lahti,
pange metsad kajama!

Laulame nüüd täiest rinnast,
kuidas päev läks kiirelt käest;
virvendavast järvepinnast,
marjarikkast raudteemäest,
sest, kuis okstest onne tehti,
kogutud sai pohlalehti,
münti, nõmmeliivateed,
ja et kaasas kaikad-nöörid,
noored nobedad sapöörid
sillatasid oja veed.

Keset mängu, tantsukeerist
kõik sind hooga kaasa veab —
ainult röömsast pioneerist
lõkkeõhtu lugu peab.
Uusi oksid tulle kannal,
mängudele hoogu anna,
laulus kiida seda maad,
kellelt kõik need röömud saad!

Lökkehetked kiirelt kaovad,
juba tuli väheneb,
silmad vargsi kinni vaovad,
uneaeg nüüd läheneb...
...Kas siis tõesti juba kaikus
unetunnile fanfaar?
Kaikus!

Nüüd on õhtuvaikus;
ainult kõrge taevakaar
süütab sätendavad tähed,
kui sa oma tuppä lähed,
une ootel silmapaar.

h a l a m a — kaebama, kurtma
s a p ö ö r, -i — kaevikute ehitaja, maastiku maskeerija
k a i k u m a — valjusti kõlama, kajama
f a n f a a r, -i — pasun

Tooge noodad, noored mehed!

Rahvalaul.

Meie metsajärvekeses
kalad kullatsed elavad:
purikad, pugalad küljel,
lutsud, küljed loogelised,
havid laiad, laugud otsad,

säinas suuri, selga paksu,
kiissa suuri, küütu selga.
Külapoisid, noored vennad,
lõoge vaiad vastastikku!

Lähme lutsu püüdemaie,
kiissa kinni võttemaie,
ahvenidagi ajama!
Kiissa kikitab meressa,
angerjas hanipajussa,

vingerjas Viru võsassa,
haugi laulab laine'essa...
Tooge noodad, noored mehed,
võrgud, Võnnu poisikesed!

Ilus suvepäev oli...

Juhan Liiv.

Ilus suvepäev oli. Meile oli uus talumaja ehitatud, suured aknad, avarad uksed. Uksed seisid päeval lahti. Hele valge oli kamber.

Minul küll ei olnud nii pidulik süda. Mina olin vang enese kodus. Oo, kurbadest kurvem vang...

Pääsukesed löid õhus üle õue oma tralli, nagu ainult pääsukesed õhus mängu, lendu võivad ja mõistavad.

Vidiit, vidiit!

Korraga lendas üks neist oma lõbutuhinas nagu nool lahtisest uksest sisse kambri ja — ja haledasti peaga vastu akent.

Punts ja punts!

Veel kord!

Hale oli vaest loomakest näha, kuidas ta enese eksitusele ohvriks langes.

Ma hüppasin, et ta enam uuesti pead lüüa ei saaks, aknale ja mul õnnestus väikest kalliülikonnalist kerget saksa tabada ja pihku võtta.

Oh, kuidas värises, kuidas tuksus ta süda mu sõrmede vahel!

Nagu värisev tasku-uuri vedrukene, millele nõelaga külge torgatud.

Kuidas ta kartis, see nii väike südamekene...

Kuidas liikumatult vaatasid ta sametmustad silmad...

Ruttu astusin ma temaga õue, et ta piina lühendada, — ja avasin pihu —

Vidiit!

See oli hõiskamine pääsemise üle, tänu, vabaduse hüüe.

Ja kümnetes hällitus-võnkudes lendas ta üle õue, kopli, üle naabri õue ja kadus üle pärnade kolmanda talu õue, kus ta pesa oli...

Kuidas oleksin mina talle järele lennanud!

Aga ka minugi hommik läks ilusamaks...

Ja aastapikkuste vaikivate päevade järel luuletasin ma jälle esimese laulu.

1. Kuidas kirjeldab Juhan Liiv ilusat suvepäeva?
2. Miks ütleb jutustaja enese kohta «Mina olin vang enese kodus»?
3. Kuidas mõjus jutustajasse pääsukese vabastamine? Loe veel kord üle laused, mis sellest kõnelevad!
4. Mida peab kirjanik elus kõige tähtsamaks?

Pääsuke.

R a h v a l a u l.

Vidli-vadli, viisud leidsin,
kudli-kadli, kust ma leidsin?
Sabli sammalde seasta,
pagli pajupõõsa'asta.

Ostsin orjale hobuse,
ori läks hoosta rakendama,
katkine kasukas seljas,
saba läks lõhki — tsirr!

Järv.

J. M ä n d m e t s.

Kõige ilusam on järv hommikul. Juba enne päikesetõusu oled sa lootsikuga ta lainetel. Hommikul puhub kõhe tuul ja see mõjub ärritavalt. On külm, aga ei ole külm. Sa näed, kuidas silmaringi taha peidetud päike pillub hiilgavaid valgusjooni. Kui sellest uhkest kiirtemängust küllalt, tõstab kuninglik päike suurepärase rahuga oma pea. Kalda padrikus ärkavad veelinnud unest ja lendavad nooltena oma pikkade, väledate, vinguvate, peaaegu vett puudutavate tiibadega mööda vee pinda. Udu põgeneb loogeldes metsa poole. Siin ja seal käärudes lööb ta korraks seisatama, nagu tahaks ta kangekaelselt vastu panna, aga peatselt kihutavad päikesekiired ja hommikutuul ta käärudest välja. Sa unustad nüüd hoopis oma õngekorgi ja vaatled ainiti ja väsimata avanevat vaatepilti. Teisel pool kaldal piirab kõrge metsaparras kümnevärvilises valguses järve, kuna päikesekiired kuldavad vee pinna su eest mitme sülla laiuselt. Sa saad aru, et kogu järv on muutunud üheks elavaks olenduseks, kes nüüd ärkab unest. Sa võid järve hommikul tundide kaupa vaadelda, ilma et temast tüdineksid.

a i n i t i — üksisilmi

s ü l d, s ü l l a — pikkusühik (üle 2 meetri)

p a r r a s, p a r d a — laeva, paadi ülemine äär

1. Loe paia «Järv» uuesti läbi. Märgi vihikusse laused, milles kirjeldatakse: a) tõusvat päikest, b) veelinde, c) udu.
2. Leia varem loetud jutustustest ja luuletustest kohti, kus kirjeldatakse loodust päikesetõusu ajal.
3. Kirjuta kirjand «Hommikune loodus». Kasuta selles oma tähelepaneid ja kujukaid väljendeid luuletustest ning jutustustest.

Kalamees naerab.

J. Smuul.

Meri tuuleta on harva,
kalamehed naervad harva.
Aga täna juhtus see —
vurru muigab kalamees.

Oi sa poiss ja puud ja laevad —
asjata ei nähtud vaeva.
Saak on mitme paadi last —
kalast möllab mõrrakast.

Nagu välgud sinna-siia,
nii et sinav vesi keeb,
tantsu löövad tuhat siiga
praegu kalameeste ees.

Tormab havi — mereröövel,
lapik lest läeb järele.
Ahvenate küljevöote
vetesinas väreleb.

V. Tolli

Püünis seatakse merre

Mis seal päris põhjas vilgub
nagu hõbeojake?

Seal on parves miljon silku,
tuhat kilupojakest.

Saak on tore, mis siit saame,
oma perele siit saab.

Siit saab manner, saavad saared,
siit saab kala kogu maa.

l a s t, -i — koorem

Mis on nurme nukukene?

Mõistke minu mõistatusi,
arvake mu arvamisi!

Mis on väljale väleda?
Tuul on väljale väleda.

Mis on nurme nukukene?
Naber nurme nukukene.

Mis on põllu põdrakene?
Ader põllu põdrakene.

Mis on niidu nirgikene?
Vikat niidu nirgikene.

Mis on kääru kärbikene?
Reha kääru kärbikene.

n a b e r, n a b r a — väike viljakuhi, viljakuhilas

Hilissuvi.

E. Enno.

Sõit-sõit, sõit-sõit läbi salu
kullerkupp läeb paljajalu;
vaatab kask ja vaatab haab:
kuidas see küll koju saab!

— — — — —

Anna kingad, kasekene,
anna riided, haavakene: —
haaval purpur, kasel kuld —
tuul toob metsa tagant tuld —

tuul toob tuld, käib ümber salu,
kullerkupp läeb paljajalu,
laulab kask ja laulab haab:
kuidas see küll koju saab!

Miks sa sirised, sirtsukene?

Rahvalaul.

Miks sa sirised, sirtsukene,
miks sa leinad, lehelindu?
Miks sul härras häälekene,
miks sul kurba keelekene,
kurba keeli, väriseva?
Eks veel lepad lehtedella,
eks veel kased katte'ella,
murul rohuliblekesta?
Ei ole pinnalla porigi,
ei veel tuuli tormillagi.

Sirtsu kuulis, sirtsu kostis,
sirtsuke vastu sirises:
«Pea tuleb pori pinnale,
tuleb tuuli tormilegi.
Kured meil toovad kurja ilma,
vilu ilma, vinget tuulta.
Haned toovad hallatusta,
külma koidula kallavad,
kuni luiged lendavad,
lumi taga neil tallerdab.»

Kui rändlinnud kõrgelt lendavad, tuleb lumi hilja.

Sügiseööl on üheksa poega.

Lõikuselaul.

D. Vaarandi.

Miks sa küll, tuuleke, kõrtes nii kahistad?
Miks sa, mu põlluke, mõttesse vajund?
Muret kas meenutad, hallad kuis ahistand
põletand põuad ja rutjunud rajud?

Oi sa, mu põlluke, mured on mullused,
tuul juba kiigutab küpsenud teri.
Päevad nüüd kodumaal päikeseküllased,
kõrvu siin kuldne ja sinine meri.

Aeg on nüüd tulla ja aeg on nüüd lõigata
nägusaiks napradeks nurmede vilja.
Hõiskeid nii palju on kaugusse hõigata,
laulusid laulda veel õhtulgi hilja.

Kosta, me laul, üle maade ja merede!
Paista, me põlluke, kaugele raale!
Siit saab me lastele, siit saab me perele,
leiba me rahvale, leiba me maale.

Lõikama, lõikama, korjama, koguma!
Kahaneb väli ja kasvavad parmad.
Õnnistab lõikusepäevi me kodumaa,
emana heldena kuldne ja armas.

parmas, parma — viljavihkude hunnik
ahistama — kitsikusse ajama
rutjuma — rõhuma
raju — kange torm

Sügis.

Juhan Liiv.

Igav liiv ja tühi väli,
taevas pilvine;
jõuan tulles metsa äärde,
tuleb nõmmetee.

Männi roheline samet,
üksik metsatee;
pedak heleroheline,
kask kuldkollane.

Pedak heleroheline,
kask kuldkollane!
Nõmm on sügisele
langend kaenlasse.

Kasulaps.

D. Mamin-Sibirjak.

1.

Vana Tarass oli pikka kasvu, tal oli lai hall habe ja tõsised suured hallid silmad. Suve läbi käis ta paljajalu ja palja peaga. Äratas tähelepanu, et kõik hambad olid tal terved ja juuksed peas säilinud. Laial päevitunud näol olid sügavad kortsude vaod. Palavate ilmadega käis ta särgiväel — sinine kodukootud lõuendist hame seljas.

«Tere, Tarass!»

«Tere, härra!»

«Kust sa siis nüüd tuled?»

«Kasulapse — luige järel käisin... Tiirles teine kogu aeg siin nõvas, äkki aga oligi kadunud. Noh, ma siis kohe muudkui järele. Sõitsin välja järvele — kuskil ei ole, käisin abajad läbi — ei ole kah; tema aga ujub saare taga.»

«Kust sa selle luige said?»

«Juhtus kohe nõnda, jah!... Käis siin härrasrahvast jahimehi, noh, lasksid isaluige ja emaluige maha, aga see jäi järele. Puges kõrkjatesse ja istub. Lennata ei oska, ega siis muud kui peitiski enese lapse kombel ära. Mina jälle panin kõrkjate juures võrkusid välja, no ja püüdsingi teise kinni. Üksinda oleks ta hukka saanud, kullid oleksid õnneks võtnud, õiget mõistust tal ju veel polnud. Vae-sekslapseks oli jäänud. Tõin ta siia. Nüüd on ta kenakesti ära harjunud... Varsti juba kuu aega elame koos. Hommikul koidu ajal läheb luik välja, ujub nõvas ringi, otsib toitu, ja siis tuleb koju. Teab, millal ma üles tõusen, ja ootab, et talle süüa antaks. Ühesõnaga, tark lind, ja peab kindlast korrast kinni.»

Vanataat rääkis haruldase soojusega, nagu lähedasest inimesest. Luik oli komberdanud üsna onni juurde ja ootas nähtavasti midagi suupärast.

«Ta lendab sul ära, vanaisa,» laususin mina.

«Mispärast ta ära lendab? Ega siingi halb ole: kõht täis, vesi ümberringi...»

«Aga talvel?»

«Talve elame üle üheskoos minu osmikus. Ruumi jätkub, ja ka

meil Sobolkoga on lõbusam. Kord sattus üks jahimees siia meie juurde, nägi luike ja ütles kah: «Ära lendab, kui sa tal tiibu ei kärbi.» Aga kuidas võib jumalalindu vigaseks teha? Las elab, nagu looja talle kätte näidanud... Inimesele on üks eluviis määratud, linnule teine... Mitte ma ei mõista, misjaoks härrased need luiged maha lasksid. Egas nad neid sööma hakka, tähendab — niisama, koeruse pärast...»

Luik justkui mõistis taadi juttu ja aina vaatas talle otsa oma tarkade silmadega.

«Kuidas nad Sobolkoga läbi saavad?» küsisin mina.

«Algul luik ikka kartis, kuid pärast harjus ära. Nüüd juhtub teinekord, et võtab Sobolkol tükigi eest ära. Peni hakkab tema peale urisema, luik aga äigab talle tiivaga... Vaata ja naera! Või lähedvad koos jalutama; luik ujub vees, Sobolko kõnnib mööda kallast. Proovis koer kah luigele järele ujuda, aga ega see ikka tema amet ole, äärepealt oleks uppunud. Kui luik kaugemale ära ujub, otsib Sobolko teda taga. Istub kaldal ja ulub... Et igav on mul, penil, kui sa eemal oled, kulla sõber. Nii me siis elamegi kolmekesi.»

Ma armastasin vanataati väga. Ta oskas suurepäraselt jutustada ja teadis palju. On olemas niisuguseid häid, arukaid taate. Veetsin saimas palju suveõid, ja iga kord sain teada midagi uut. Varem oli Tarass jahimees olnud ja tundis kõiki kohti ümberringi viiekümne versta kaugusel, ta teadis metslindude ja -loomade kombeid, nüüd aga ei saanud kaugel käia ja püüdis ainult kala.

Paadiga on kergem sõita kui kõndida püssiga mööda metsi, eriti aga mööda mägesid. Nüüd oli Tarassil püss veel ainult vana kombe järgi ja igaks juhuks, kui mõni hunt peaks ilmuma. Talviti juhtus neid vahel saima lähedusse tulema ja nad ihusid juba ammu Sobolko peale hammast. Ainult et Sobolko oli kaval ega lasknud hunte endale ligi.

Jäin saimasse terveks päevaks. Öhtul sõitsime kala õngitsema ja võrke ööks välja panema. Kaunis on Helejärv, ja õigusega nimetatakse teda heledaks: järve vesi on täiesti läbipaistev, sõidad paadiga ja näed kõike, mis on põhjas, mitme sülla sügavuses. Pais-tavad kirjud kivikesed, kollane jõeliiv, vesikasvud, on näha, kuidas parves liiguvad kalad.

Niisuguseid mägijärvi on Uraalis sadu ja nad kõik on imeilusad.

Tarass elas selle järve ääres juba nelikümmend aastat. Kord oli tal olnud oma perekond ja oma majapidamine, nüüd aga oli ta

üksik. Lapsed olid surnud, naine samuti, ning Tarass elas sellest ajast aastate viisi Helejärve ääres.

«Kas sul igav ei ole, taadike?» küsisin, kui me kalapüügilt tagasi sõitsime, «õudne on üksinda metsas olla...»

«Üksinda? Mis te nüüd räägite, härra... Elan siin nagu vürst. Kõik on mul olemas... Igasuguseid linde ja kalu ja taimi. Muidugi, rääkida nad ei oska, kuid ma saan kõigest aru. Süda rõõmustab tihtilugu, kui sa neid olevusi vaatad... Igaühel on oma kindel kord elus ja oma mõistus. Arvad, et kala ujub vees või lind lendab metsas asja ees, teist taga? Hoopiski mitte, neil ei ole muret ja vaeva sugugi vähem kui meil... Kae — luik ja Sobolko juba ootavad meid. Oh sa võrukael...»

Vanataadil oli väga hea meel oma Kasulapse üle, ja lõpuks viisid kõik jutud linnu juurde välja.

«Uhke lind, tõesti kuninglik lind,» rääkis ta. «Meelita teda millegi söödavaga ja jäta andmata — ei ta sulle teinekord enam ligi tule. Ikka oma iseloom on olemas, kuigi ta on ainult lind... Ka Sobolko vastu on teine uhke. Kui miski ei meeldi, kohe äigab tiivaga või virutab nokaga. Teadagi, koer tahab vahel hullata, vaatab, kuidas saaks hammastega luigel sabast kinni võtta, siis annab luik talle vastu nina... See pole ju kellegi tegu sabast sikutada.»

Veetsin öö saimas ning seadsin ennast järgmisel hommikul minekule.

«Sügisel tule tagasi,» ütles taat mulle hüvastijätul. «Siis püüame kala ahinguga... Ja laanepüüsid kütime ka. Sügisel on nad rammusad.»

«Hüva, vanaisa, küllap tulen millalgi.»

Olin juba natuke maad ära käinud, kui vanataat mind tagasi kutsus.

«Vaata õige, härra, kuidas luik ja Sobolko mänguhoogu on satunud...»

Ja tõepoolest, seda omapärast pilti tasus vaadata. Luik seisis paigal, tiivad laiali, ning Sobolko ründas teda vingudes ja haukudes. Tark lind ajas kaela õieli ja susises koera peale nagu hani. Vana Tarass naeris seda vaadates nagu laps.

Järgmine kord sattusin Helejärvele juba hilissügisel, kui esimene lumi oli maha sadanud. Mets oli ka nüüd kaunis. Mõnel pool oli kaskede küljes veel kollaseid lehti. Kuused ja männid tundusid olevat rohelisemad kui suvel. Sügisene kulu vaatas lume alt välja kollaka harjasena. Kõikjal valitses hauavaikus, justkui oleks loodus suvisest kibekiirest tegevusest väsinuna puhkama heitnud. Järv paistis olevat suurem, sest polnud enam kaldaäärset rohelist. Läbi paistev vesi oli tumedaks tõmbunud ning kaldale veeresid mühised sügiselained.

Tarassi osmik seisis endises kohas, kuid tundus kõrgemana, sest polnud enam tema ümber vohavat kõrget rohtu. Sama Sobolko jooksis mulle vastu. Nüüd tundis ta mu ära ja liputas juba eemalt sõbralikult saba. Tarass oli kodus ja parandas noota talviseks kalapüügiks.

«Tere, taat!...»

«Tere, härra!»

«Kuidas elu läheb?»

«Mis seal ikka... Sügisel, enne esimest lund, põdesin väheke, Jalad valutasiid... Kui on halba ilma oodata, siis on mul nendega ikka häda.»

Vanataat näis tõepoolest väsinuna. Ta tundus nüüd põdura ja armetu raugana. Kuid nagu hiljem selgus, polnud selle põhjuseks hoopiski mitte haigus. Teed juues ja juttu vestes kuulsin taadi kurvastusest.

«Mäletad luike, härra?»

«Kasulast?»

«Teda neh... Küll oli ikka ilus lind... Nüüd aga oleme Sobol-koga jälle ainult kahekesi... Jah, pole enam Kasulast!...»

«Kas jahimehed lasksid maha?»

«Ei, ise läks ära... See teebki meele kibedaks, härra!... Kas ma küllalt ei hoolitsenud tema eest, nii kuidas iganes oskasin!... Käest söötsin teist... Mu häälegi tundis ära. Juhtus, et luik oli järve peal, tarvitses ainult hüüda, ja tuligi ujudes juurde. Tark lind. Ja oli ju päris harjunud... jah! Öökülmade ajal juhtuski pahandus. Luigeparv lendas lõunasse ja jäi peatuma järvele. Noh, puhkasid, otsisid toitu, ujusid ringi, mina vaatasin ja rõõmustasin. Las linnud koguvad jõudu: ei see ole lühike teekond, mis neil ees

seisab... No ja siis juhtuski. Minu Kasulaps hoidus algul teistest luikedest eemale: ujub natuke lähemale, ja kohe tagasi. Need häälitsevad, kutsuvad teda enda juurde, aga tema ei lähe... Mul on oma kodu olemas, ja kõik. Nii läks kolm päeva mööda. Muudkui aga seletavad oma linnukeeles. Ja siis nägin, et mu Kasulapse meel läheb nukraks... No täitsa kohe nagu inimene nukrutseb. Läheb kaldale, jääb ühe jala peale seisma ja karjub. Ja nii haledalt kohe häälitseb... Minulgi süda kisub kokku; Sobolko, narr, aga ulub nagu hunt. Eks ta ole teada, muidugi, — vaba lind, veri kutsub...»

Vanataat jäi vait ja ohkas raskesti.

«Ja mis edasi sai, vanaisa?»

«Oh, ära parem küsigi... Panin ta taresse terveks päevaks kinni. Aga mis sellestki abi oli. Seisis ühel jalal täiesti ukse all, seisis ja seisis, kuni ära ajasin. Ainult et ei osanud teine inimese moodi öelda: «Lase mind, vanaisa, omade juurde. Nemad lendavad soojale maale, mis mina siin teiega talvel peale hakkab?» Vaat kus on lugu, mõtlesin ma. Lased tal minna — lendab parve järel ja saab hukka...»

«Miks hukka?»

«Kuidas siis muidu?... Teised on ju priiuses kasvanud. Isa-ema õpetasid neid, kes noored on, lendama. Mis sina arvad, kuidas neil see asi käib? Kui luigepojad sirguvad suuremaks, viivad isa ja ema neid algul vee peale, ja siis hakkavad lendamist õpetama. Aegamisi õpetavad — aina kaugemale ja kaugemale. Oma silmaga olen näinud, kuidas noori lendama õpetatakse. Enne üksikult, siis väikeste salgakestena, ja alles siis koguvad üheks suureks parveks. Just sedamoodi, nagu soldateid õpetatakse... Noh, aga minu Kasulaps oli ju üksinda kasvanud ja polnud ülepea kusagil pikemalt lennanud. Ujus mööda järve — see oligi kõik ta amet. Kuidas ta siis nii palju lennata jaksab? Jõud saab otsa, jääb parvest maha, ja ongi kadunud. Pole ju harjunud kaua lendama.»

Vanataat jäi jälle vait.

«Ja ikkagi pidin Kasulapse välja laskma,» lausus ta kurvalt. «Ükspuha, mõtlesin ma, kui jätan ta vägisi talveks enda juurde, hakkab igatsema ja lõpeb ära. On juba kord niisugune lind. Noh, ja lasksingi välja. Kasulaps ujus parve juurde, oli terve päeva teiste luikedega koos, kuid õhtuks tuli jälle koju. Nii tegi ta kaks päeva. Olgugi et lind, aga raske oli tal oma kodunt lahkuda. Käis nõnda viisi jumalaga jätmas, härra... Viimane kord ujus kaldast paar-

kümmend sülda eemale, jäi peatuma ja äkki hõikas mis jaksas oma keeles. Justkui: «Aitäh, vanaisa, soola-leiva eest!» ... Ja läinud ta oligi. Jäime jälle Sobolkoga kahekesi. Algul olime mõlemad väga nukrad. Küsin penilt: «Sobolko, kus on meie Kasulaps?» Sobolko kohe uluma ... Kahju oli teisel. Ja aina jooksis kaldale, muudkui otsis kallist sõpra ... Mulle näis öösiti tihtipeale, et Kasulaps on siinsamas kalda ääres, sulistab ja plaksutab tiibu. Lähed välja — kedagi ei ole ...

Vaat missugune lugu juhtus, härra.»

n o v a — vooluvete säng
a b a j a s, a b a j a — väike laht
o s m i k, -u — onn, hütt
s a i m a — kalameheonn
a h i n g, -u — kalapüügiriist
õ i e l i — väljasirutatult
v o h a m a — jõudsasti kasvama

1. Kirjelda Tarassi välimust.
2. Kuidas oli Kasulaps sattunud Tarassi onni?
3. Milles väljendus luige ja koera sõprus?
4. Kuidas hoolitses Tarass Kasulapse eest?
5. Miks jättis Kasulaps siiski kodu maha?
6. Jutusta, kuidas Kasulaps kodunt lahkus.
7. Kuidas mõjus Kasulapse lahkumine Tarassisse?
8. Jaota pala osadeks, pealkirjasta need.

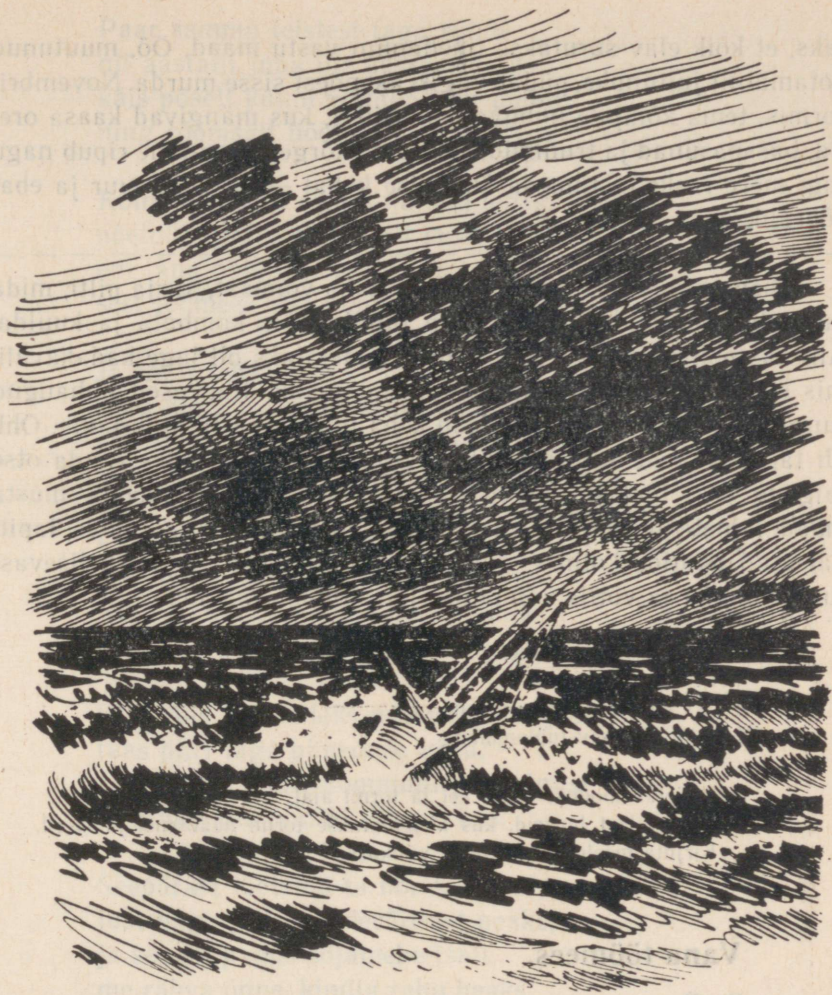
Novembritorm.

J. S m u u l.

Kell viis hommikul algas torm.

Juba tund varem kihutasid üle mere ja maa üksikud tugevad põhjaiilid, kiskudes vaikiva vee kohale teravaharjalise, lühikese laine. Nad tormasid üle maa — märgade kadakate, vettinud põldude, pimedate külade, ärevalt kuulatavate metsade ja tühjade liivikute nii, nagu tormab vallatu ja karja kaotanud sälg heleda hirnumisega seltsi otsides.

See polnud veel torm. Tormi raevukus määratses kusagil põhja pool, imes endasse merelõhna ja veetolmu, kogus jõudu. Kuid ta lähenes. Juba võis ta õelat vilinat kuulda mustas kõrguses, pealpool

pilvi ja pilvedes, juba rebis ta ribadeks ja kuhjas tompudeks paksu lauspilvitust. Ta jäine rind puudutas merd.

*

Ning siis saabus ta ise — järsk, tugev, külm ja soolane. Aknad hakkasid klirisema, luugid kääksuma, korstnates undama, puud rabasid öös okstega, üleskohutatud märg vares libises üle katuste hirmunud kraaksumisega. Näis, et kogu maailm muutub ebakind-

laks, et kõik elav surutakse tihedamini vastu maad. Öö, muutunud ootamatult jultunuks, püüab vägisi akendest sisse murda. Novembri-tormis, tema kõikjale imbuvas muusikas, kus mängivad kaasa ore- lid, basspasunad ja trummid, kus tuule kõrge vingumine ripub nagu lagi mere raske ja tumeda ähkimise kohal — on kõik suur ja eba- sõbralik.

Tiheda pimeduse tõttu ei võinud näha võimsat, kurja pilti, mida kujutab torm rannas. Kuid seda tundis, võis kombata ja kuulda. Ainsaks põhjast tuleva jäise lõõtsa takistajaks oli lage kadakaväli, mis ei murdnud mingil määral tormi jõudu. Raevused puhangud tungisid küljelt kallale, sundisid keha tuulele vastu kallutama. Õhk oli täis lendavat adrulõhnalist veetolmu. Meri, murdes randa otse jalgade ees, tõusis; valged vahutordid kihutasid mööda musta maad, lainete murdumise vasarrasked hoobid vastu kaldakive, lapiti paisatud paatide kolin — kõik see sai võidu pea kohal helisevast tuulevihinast ja võttis võimaluse ja tahtmise rääkida.

s ä l g — noor hobune

l i i v i k — liiva-ala

r a e v u k u s — maruvihane olek

i i l, -i — tugev tuulepuhang

1. Kirjelda loodust tormi eel ja tormi ajal.
2. Leia palast lauseid, kus kirjeldatakse tormi häälightsusi ja merd.
Kirjuta meeldivamad neist vihikusse.

Vana töömees.

R. P a r v e.

Septembriõhtu murrab oksi kummargile,
on tühjund sajuniisked tänavad.
Siis äkki kõlab pikk ja hele vile,
ja tehas avab oma väravad.

Ning sellest puiesteele mehi valgub
ja noori poisse ülemealikuid,
siin astub vanameeste raskeid jalgu
ja vilkab värvirikkaid seelikuid.

Paar sammu teistest taga rühib
nii aastailt juba üle keskea mees,
käis põselt külmi vihmapiisku pühib
ning rõõmsalt hõõgub piibutobi ees.

Kolmkümmend aastat katnud tehas
nõetolmuga ta elurasked laud,
ent täna nõtke noorus on ta kehas,
sest töömees olla nüüd on jälle au.

Ja omas tehases ja vabal pinnal
käed nagu ise kibeleksid tööd, —
ei ole aeg veel puhkusele minna,
vaid, nagu suudad, kaasa praegu lööd.

Poeg oma elu jättis Sõrve randa,
et valgem päev meil oleks ukse ees...
Nüüd vanamehe kohuseks on anda
töös oma osa nagu sõjamees.

Sest kuis ka mõtleks uuest tapatalgust
taas piiri taga pimeduse väed,
aeg koidab meile kommunismi valgust
ja liidab kindlamini tööga käed.

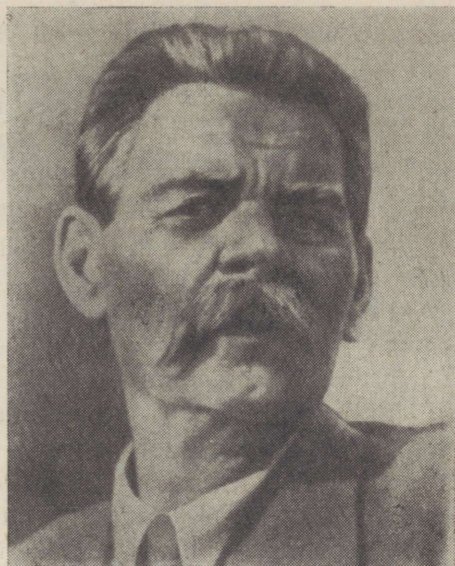
Seepärast töötabki ta nõnda visalt,
just nagu tulist rindevõitlust peaks, —
ja see on panus sõjamehe isalt
me rahva õnne, kindla rahu heaks.

KOOL, RAAMATUD

Pole suuremat jõudu kui tarkus: tarkusega varustatud inimene on võitmatu.

Armastage raamatut — tarkuse allikat, ainult tema suudab meid teha vaimselt tugevaiks, ausaiks ja arukaiks inimesteks, kes suudavad siiralt armastada inimest, austada tema tööd ja kogu südamega nautida tema lakkamatu suure töö kauneid vilju.

M. Gorki

Kuidas Gorki luges raamatuid.

M. Gorki järgi.

«Maksim, mis sa teeksid, kui järsku rikkaks saaksid?»

«Ma ostaksin raamatuid.»

(M. Gorki «Inimeste seas».)

On nii kurb ja ühtlasi naljakas meelde tuletada, kui palju raskeid alandusi, solvamisi ja muresid tõi mulle lugemiskirg!

Juurdelõikaja naise raamatud näisid hirmus kallid ja kartes, et vana perenaine nad ahjus ära põletab, püüdsin neist raamatutest mitte mõelda, vaid hakkasin võtma väikesi mitmevärvilisi raamatukesi poest, kust hommikuti tee juurde leiba ostsin.

Ma lugesin neid tühiseid raamatukesi, makstes kopika iga raamatu läbilugemise eest; lugesin neid kuuris, kus puid lõhkusin, või pööningul; mõlemal pool oli võrdselt ebamugav ja külm.

Mõnikord, kui raamat mind huvitas või see oli tarvis ruttu läbi lugeda, tõusin öösel ja läitsin küünla. Kuid vana perenaine, märganud, et küünal jääb öö jooksul lühemaks, hakkas pIRRuga mõõtma ja peitis mõõdud kuhugi ära. Kui hommikul küünlal vers-

sok puudu tuli või kui mina, olles pirru üles leidnud, seda põlenud küünlaosa võrra lühemaks ei murdnud, algas köögis märatsev kisa.

See kurvastas mind, kuid lugemishimu läks veel tugevamaks.

Tarvitasin lugemiseks igasuguseid kavalusi. Vanamoor hävitas mitu korda raamatuid, ja äkki selgus, et võlgnen poodnikule tohutu summa — nelikümmend seitse kopikat. Ta nõudis mult raha ja küsis iga kord:

«Kas tõid võla?»

«Ei.»

«Kuidas nii? Pean ma rahukohtunikule kaebama sinu peale, ah? Et sind üles kirjutatakse ja parandusmajja saadetakse?»

Mul polnud kuskilt raha võtta. Mu palk maksti vanaisa kätte. Mis teha! Päeva kolm piinlesin. Peremees märkas seda ja küsis: «Sina, Peškov¹, oled nii nukraks muutunud, pole terve või?»

Jutustasin talle avameelselt kõik oma mured. Ta tõmbas kuld-mud kortsu.

«Näed siis, mille juurde nad veavad, need raamatud! Nii või teisiti — ikka nad teevad halba...»

Andis pool rubla ja soovitas karmilt:

«Vaata ette, ära lobise naisele või emale — tuleb kisa! Uuest aastast tellin hea ajalehe, siis loe.»

Õhtuti lugesingi ajalehte valjusti ette.

Ajalehtedest ja vanadest ajakirjadest sain ma teada teiste linnade, teiste rahvaste elust, ja ma lugesin mitte ainult õhtuti, vaid ka öösiti. Tuld mulle ei antud, raha küünalde ostmiseks mul polnud. Siis hakkasin vähehaaval koguma rasva küünlajalgadelt, panin selle sardiinikarpi, valasin sinna lambiõli ja keerutasin niidist tahi; süütasin ahjul tahmava ja tuhmi tule.

arssin, -a — pikkusmõõt (71 cm)

verssok, -i — $\frac{1}{16}$ arssinat (=4 $\frac{1}{2}$ cm)

sardiin, -i — kala

1. Kellelt võttis Gorki raamatuid lugemiseks?
2. Kus ta neid luges? Millal?
3. Missuguseid ebameeldivusi oli Gorkil raamatute pärast?
4. Kes ta hädast päästis? Kuidas?

¹ Peškov — M. Gorki kodanikunimi.

Gümnaasiumis.

D. Uljanov.¹

Vladimir Iljitš õppis gümnaasiumis hästi, läks ühest klassist teise viitega ning lõpetas gümnaasiumi 17-aastaselt kuldmedaliga.

Kui anti kodune kirjand, ei kirjutanud ta seda kunagi kirjandi tähtaja eelõhtul kiiruga ega istunud selle kallal kogu öö, nagu tegi enamik tema gümnaasiumikaaslast. Vastupidi, niipea kui tehti teatavaks teema ja määrati tähtaeg — tavaliselt kahepäevane —, asus Vladimir Iljitš kohe tööle. Ta koostas veerandpögnale

¹ D. Uljanov — Dmitri Iljitš Uljanov, Vladimir Iljitš Lenini noorem vend.

kirjandi kava ühes sissejuhatuse ja lõppkokkuvõttega. Seejärel võttis ta paberilehe, murdis selle pikuti pooleks ja visandas lehe vasakule poolele eeltöö, asetades juurde tähed ja numbrid vastavalt kavale.

Pikkamisi, päev-päevalt hakkas eeltöö parem külg kirendama tervest reast märkmetest, parandustest ja viiteist. Seejärel, pisut aega enne kirjandi äraandmise tähtaega, võttis ja kirjutas ta kirjandi puhtalt, kontrollides oma märkmeid mitmesugustest raamatutest, mis ta enesele juba varakult oli varunud. Nüüd jäi tal ainult üle võtta puhas vihik ja kirjutada tindiga lõplikult ümber täiesti läbitöötatud ja valmis kirjand.

Muide, gümnaasiumis olles ei kirjutanud Vladimir Iljitš kunagi eeltööd tindiga, vaid ainult pliiatsiga. Seejuures vestis ta pliiatsi erakordselt teravaks, mingisuguse erilise armastusega, nõnda et tähed tulid nagu peenikesed niidikesed. Niipea kui pliiatsi ots nürines või murdus, teritas ta seda uue usinusega ikka ja jälle.

Mulle, 12—13-aastasele poisikesele, meeldis jälgida seda, kuidas Vladimir Iljitš kirjutab kirjandit. Ma hiilisin tema äraolekul salaja eeltöö esimese lehe juurde ja imestasin, kui ruttu lehe esimene pool oli täitunud üha uute ja uute ridadega.

Vladimir Iljitši kirjandusloo-õpetaja ning tema kirjandite lähim hindaja oli gümnaasiumi direktor ise. Ta oli vaimustatud Vladimir Iljitši kirjandeist ja pani talle üsna sageli mitte ainult viie, vaid ka plussi sinna juurde. Sageli kõneles ta meie emale, et temale meeldivad läbimõeldud kord, mõtete rohkus, kokkusurutud selgus ja lihtne väljendusviis Vladimir Iljitši kirjandeis.

Emal olid kaua aega alles Vladimir Iljitši mõned gümnaasiumiaegsed kirjandid, kuid arvukate ümberkolimistega linnast linna ja sandarmite läbiotsimise tõttu läksid need kahjuks kõik kaotsi.

Juba tollal õpilaskirjandeis pidas Vladimir Iljitš kinni kasulikust reeglist: töö olgu mõtetelt avar, aga sõnadelt napp.

Arno koolisõbrad.

O. Luts.

Vahetunni ajal oli klassituba kihinat-kahinat täis nagu sipelgapesa. Kõigil oli hirmus rutt ja kiire, kõik jooksid, kilatsesid, nagu oleksid kartnud kuhugi hiljaks jääda.

Arno hoidus kartlikult seina lähedale. Ta oli veel võõras, ja see kirju liikuv kogu pani ta pea ringi käima. Ainus tuttav, keda ta silmas, oli Raja Teele. Sellesama punapõselise ja valkjajuukselise Teele vanemad ja Arno vanemad olid peaaegu üleaedsed, seepärast tundis Arno teda. Arno oleks hea meelega läinud ja Teelega paar sõna juttu ajanud, aga see ei näinud tema arust kõlbavat. Tüdrukud, need hoidsid endid ikka ühte nagu lambad ja nende hulka minna ei olnud Arno arvates ilus. Ta toetus seina najale ja vaatas.

Seal oli tugev, paksu näoga poiss, tammus aeglaselt ühelt jalalt teisele ja sõi. Ühes käes oli tal tükk leiba, teises — rasvane lihakamakas. Keegi läks temast mööda ja astus talle jalale. Sööja ei

pannud seda suuremat tähelegi, ümises aga korra: «Õige pimesikk!» ja sõi edasi.

Üks teine jälle, punaste juuste ja naljakate nõõpsaabastega, nähti oma uutmoodi sulepeaga üldist tähelepanu enesele tõmbavat. Ta käis uhkete sammudega ees, tema järel suur kari teisi, kes kõik nurusid:

«Näita'nd, Kiir, näita!»

Aga Kiir oli uhke poiss, ja ainult mõni üksik sai selle au osaliseks, et talle sulepead näidati.

Ahju lähedal oli kaunis hulgake pousse. Neile kõneles üks nirginäoga, elavate silmadega seltsiline väga saladuslike kude liigutuste saatel järgmist:

«Kasta hanesulg piima sisse, kirjuta puhta paberilehe peale oma nimi, lase kuuma triikrauaga üle, küll sa siis näed.»

Seepeale vastas keegi kuulajatest:

«Uh, Käärrik, sa ajad päris hirmu peale!»

Tüdrukute pool oli hoopis vaiksem. Need ajasid pead kokku, sosistasid ja kõhistasid naerda.

Edasi ei olnud Arnol aega vaadelda. Keegi jooksis mürinal temast mööda, selle järel veel teine, ja algas metsik jaht: ees surmani ehmunud Peterson, tema kannul verejanulise näoga Toots. Toots hoidis mõlemaid käsi rusikas, ähvardas põgenejale järele ja sõnas aina: «Küll ma sulle näitan, küll ma sulle näitan! Või tema läheb kaebama!» Peterson jälle, nähes, et teda ainult kiired putked võivad päästa, pani neile täie auru peale. Ja edasi läks hirmus põgenemine ja tagaajamine üle pinkide, üle pingis istujate peade, üle kooliõpetaja kantli magamistuppa, üle süngide, patjade, uuesti klassituppa tagasi ja nii ikka edasi. Kuid kaua jõuad sa põgeneda, oh surelik, kui keegi sind taga kihutab, kes on täidetud pealaest suure varbani kättemaksuhimust. Sellest sai ka Peterson aru ja jäi lõõtsutades seisma. Tal näis üks teine pääsemisplaan peast läbi käivat.

«Toots, ma ostan su noa ära. Ära'nd mängi, näh! Kuuled, ma ostan su korgitseriga noa ära.» Läks veel natuke aega mööda. Tootsi viha jahtus, jahtus. Veel paar silmapilku — ja mõlemad vihamehed kauplesid elu ja surma peale korgitseriga noa pärast. Kell kõlises ja uus tund algas. See oli rehkendustund. Enne kui Toots nurka läks, kus ta ju ikka veel pidi seisma, tähendas ta Arnole:

«Ma saan küll kõik, aga ei rehkenduse sunnikut mu pea küll ei võta.»

Tal oli õigus. Temal olid väga laialdased teadmised, tema tundis kokku- ja mahaarvamist, kasvatamist ja jagamist, aga kõige selle juures oli üks paha viga: ta ei teadnud midagi õieti. Kui ta hakkas rehkendama, võttis ta kõik need neli korruga käsile, ja need neli läksid tal pärast nii sassi nagu Kört-Pärtli särk pühapäeva hommikul. Kooliõpetaja ütles niisuguse teguviisi kohta:

«Toots, sul on kõik segamini nagu pudru ja kapsad.»

Siis kutsuti Arno tahvli juurde. See oli hoopis vastupidi: see teadis kõik, mis talt küsiti. Kui ta oma kohale tagasi läks, oli tal natuke piinlik, et ta nii hästi oli vastanud. Tal hakkas kahju oma naabrist Tootsist, kes kõigest oma tarkusest hoolimata aru ei saanud rehkendusest, mis ju tema meelest nii kaunis kerge näis olevat.

1. Kirjelda Arnot ja tema koolikaaslast.
2. Millega tegeldi vahetunnis?
3. Kuidas suutis Peterson Tootsi viha leevendada?
4. Millised olid Tootsi teadmised?
5. Võrdle Tootsi ja Arnot.
6. Kirjuta kirjand pealkirjaga «Minu koolisõbrad».

Raja Teele.

O. Luts.

«Kas see tōsi on, et isa sind linna kooli tahab panna?» küsis Teele Arnolt.

Arno teadis väga hästi, et isal see nõu on, aga tema oli umbusklik poiss ega ütelnud naljalt välja, mis ta mõtles. Esiteks kartis ta, et teised naerma hakkavad, teiseks ei tahtnud ta, et kui nad just naerma ei hakka, siis ometi üht-teist nõuavad ja usutavad, ja kolmandaks ei olnud Arno ülepea kuigi suur jutumees. Aga Teelele oli siiski vaja vastata. Ja õigust oli vaja rääkida, sest Teele oli ise otsekohene tüdruk ja ütles, näed, temale kohe lausa välja, et vene keel on hirmus raske.

Niisiis — vaja oli ka otsekohene olla ...

«Ei tea ... Kui ma hästi õpin, võib-olla ehk paneb mind siis linna kooli.»

A. Rimm
Noor muusikant.

«Paneb jah. Mis sellest veel rääkida,» ütles Teele kindlalt, ja natukese aja pärast tuli ta uue küsimusega:

«Aga ütle, kelleks sa tahad saada?»

«Oh, ei tea...»

«Miks sa ei tea. Kui sa linna kooli lähed, siis pead ju teadma, kelleks sa tahad saada. Ütle, kelleks.»

«Ei tea...»

«Vaata, miks sa ei tea: sa ei taha aga ütelda. Ütle ometi, siis mina ütlen ka, kelleks mina tahan. Ütle!»

«Ei kellekski.»

«Vaata nüüd! Mis sa sellest siis salgad, ma saan ju niikuinii teada. Kui sa ei ütle, ma küsin sinu emalt.»

See pisike tüdrukujõmps ajas peale nagu uni. Kuid see ei oleks veel ikkagi Arno kangekaelsust jõudnud murda, kui seda toredat lubamist ei oleks olnud: «Kui sa ütled, ma ütlen kah, kelleks mina tahan.» Nii aitas pealeajamine ühelt poolt ja uudishimu teiselt poolt, ja viimaks küsis Arno:

«Aga kui mina ütlen, kas sina kah ütled siis?»

«Miks ma ei ütle.»

«Noh ma ütlen siis — kooliõpetajaks tahan.»

Arno andis oma suure saladuse välja ja läks seejuures ise kõrvuni punaseks. Ta vaatas vilksti Teele poole, kas see vahest naerma ei hakka, ja püüdis piinlikust seisukorrast pääseda sellega, et ta kohe küsis:

«Aga ütle nüüd, kelleks sina tahad?»

«Ah mina?» naeratas tüdruk kavalasti, kusjuures tema tihedad rotihambad nähtavale tulid, «mina jään talutüdrukuks!»

«Ai, valetad,» hüüdis Arno ja sai jalamaid aru, et tüdruk veab teda ninapidi. «Sa lähed kah linna kooli. Mina tean. Aga ütle, kelleks sa tahad saada. Sa lubasid.»

«Ei lähe mina kuhugi. Mina jään talutüdrukus. Päris õigus.»

«Valetad!»

«Ei valeta. Mis ma's valetan.»

Arno katsus küll ühtpidi, küll teistpidi, aga tüdruk oli nagu raud ega avaldanud oma saladust. Ja Arno sai aru, et tüdrukud on hirmus kavalad teiste saladusi välja norima, kuna nad aga enestest midagi ei räägi. Aga Teelelt lootis ta tulevikus siiski veel välja nuruda, kelleks ta tahab saada.

Kõneldi veel ühest-teisest ja tehti maha, et kes neist hommikuti ennem maantee juurde saab, see peab teist ootama, et siis ühes kooli minna. See leping röömustas Arnot väga ja ta arvas sellega seda tagasi võitnud olevat, mis ta oma saladuse avaldamisega kaotas. Ta oli kogu päeva heas tujus ja õhtul magama heites oli tal ikka veel meeles, et tal hommikul on vaja maanteel Teelet oodata. Ja see ootamine näis temale olevat õige lõbus.

Pärast tundide lõppu, kui kõik jooksid röömsasti kodu poole, jäi Arno üksipäini klassi istuma. Ta tahtis oodata, kuni Teele ära läheb, et siis üksi koju minna. Aga asjaolud kujunesid teisiti. Natu-

kese aja pärast tuli Teele tasahiljukeksi klassi, läks kikivarbail Arno juurde ja ütles:

«Kas sa ei tule?»

Arno kohmetus. Seda poleks ta kunagi julgenud loota.

«Jah, ma tulen ka,» kogeles ta teise küsimisele, tõusis siis kähku püsti, võttis raamatupambukese kaenla alla, ja mõlemad läksid minema. Õuest läbi minnes nägid nad, kuidas Toots seda võru, mis Arno hommikul kooli oli toonud, vägisi Visakule ära tahtis müüa. Toots oli hinna viimase võimaluseni odavaks jätnud, nimelt ühe kopikani, aga sellest hoolimata tegi Visak väga nutuse näo ja oli veel kahevahel. Viimaks, kui Toots omalt poolt veel ühe

«teemandikivi», nagu ta seda ise nimetas, Visakule vastu andis, olid kaubad koos.

«Mis sa ütlesid kõstrile Metuusala asemel, et ta pragama hakkas?» küsis Teele koju minnes.

«Ah kõster,» vastas Arno, «kõster on Julk-Jüri, kõik hüüavad teda Julk-Jüriks.»

«Mispärast nii?»

«Ei tea. Vist sellepärast, et ta kui julk lühike on.»

«Aga mis sa ütlesid talle? — Met... Met...»

«Metall.»

«Mis on metall?»

«Kas mina tean. Toots räägib, et olevat must puu, millest indiaanlased vibupüsse põletavat.»

«Oi, see Toots on küll üks hirmus inimeseloom. Muud tal ei ole kui indiaanlased.»

«Muidugi on hirmus inimeseloom. Ja siis ajab veel niisugust plära suust välja...»

Kui nad tükikese aega vaikides edasi olid läinud, algas Arno uuesti:

«Kas oli täna hommikul igav üksi tulla?»

«Oli jah. Mispärast sa mind ei oodanud?»

«Ma... ma arvasin, et sa minuga enam ühes ei taha käia.»

«Miks ei taha.»

«Kas sa tahad, et ma homme hommiku ootan?»

«Tahan küll.»

«Aga kui Toots minu asemel oleks, kas sa temaga tahaksid ühes käia?»

«Ei. Selle indiaanlasega ei läheks ma ühte sammugi ühes.»

Sellest oli küll. Arno oleks rõõmu pärast peaaegu hõisanud. Ta saatis Teele otse Raja väravani ja pöördus alles sealt mööda põllupenart kodu poole. Raja perenaine, kes parajasti õues oli ja seda rüütliteenistust nägi, ütles kodurahvale:

«Küll see Saare Arno on hea laps, ta saadab meie Teele kohe kodu väravasse.»

1. Millest vestlesid Arno ja Teele koduteel?

2. Iseloomusta Arnot palade «Arno koolisõbrad» ja «Raja Teele» põhjal.

Koolist koju.

R. Parve.

Kell helises ja lõppes kool
ning Mihkel koju nagu nool,
pamp kaenlas, tõttas kähku.

Ei tahtnud tee peal aega viita,
vaid mõtles: täna ema nähku,
et poega võib ka vahel kiita,
kes tuleb koju pärast kooli
ja koerustükkidest ei hooli.

Läks mööda minutit nii viis.
Poiss kiirelt tänavatel punus.
Kuid korraga — mis juhtus siis?
Näe, juba antud töotus unus!

Üks hobune seal, sõites traavi,
just ajas terve koorma kraavi.
Nüüd piiras paika rahvamurd,
ja Mihkel, laubal tähtis kurd,
välkkiirelt lähemale rõhus
ning arvas, et just tema nõu
on hästi asjalik ja tõhus.

Paar meest ent, kokku võttes jõu,
taas kraami vankri peale ladius,
ning koorem varsti silmist

Siis oli Mihklil tarvis aga
veel seisatada akna taga,

kus müüdi mitmeid spordiasju.
Ka Mihkel sporti armastas ju!

Kes poistest seda siis ei tee?
Ning meile imelik ei näi,
vaid päris loomulik on see,
et Mihkel viivuks seisma jäi.

Siis kostis valj kellakaja
ja tuletõrje kihutas.
Poiss mütsi kukla nihutas —
seal oli ilmselt teda vaja!

Ja autot püüdes, hõlmad valla,
põiktänavast ta tormas alla.

Küll jooksis Mihkel
kõigest väest,
kuid pritsiauto kadus käest.

Siis käis ta paaris-kolmes äris
ja asjalikult hindu päris.

See alles kodu meelde tõi,
kui kuskil kell viis pauku löi.

*

Nii tõttab koju nagu nool
me Mihkel, kui on lõppend kool.

Jutusta, millised takistused olid Mihklil koduteel.

Teraspoiss.

J. Parijõgi.

Esimesel vahetunnil seisis Nirk kogu aja üksi seina ääres ja — ta oli tõepoolest imelik oskus teistest märkamata jääda, keegi ei kõnetanud teda, keegi ei näinudki teda.

Suurel vahetunnil tehti kooliõues kastekannudega liuvälja, kogu kool oli ametis. Jaan otsis silmadega Nirki, teda ei olnud kohal. Ta jooksis klassi — ja seal ta seisis akna all õhetava näoga. Jaan astus ta juurde ja ütles tungivalt:

«Kuule, sa võtsid jälle midagi, sul on niisuke nägu. Pane tagasi!»

Nirk laskis silmad maha langeda, pistis käe taskusse ja tõi sealt nähtavale väikese kummitüki, mille ta sõna lausumata esimesele lauale tagasi pani.

«Ja nüüd — tule välja!» käsutas Jaan edasi.

Sõnakuulelikult võttis poiss sahtlist mütsi ja järgnes Jaanile. Kuid tema mõõt ei olnud sel päeval nähtavasti veel täis. Kui tunnid lõppesid, kadus ta äkki klassist, ehk küll oleks pidanud täna kella viieni koolis olema. Riidetoa ukstel tuli ta Jaanile vastu, põu punnis ja näol tuttav õhetus.

«Ta on kindlasti midagi jälle võtnud,» mõistis Jaan kohe. «Täris järele leekida.»

Silmapiilk jooksis ta klassi tagasi, haaras raamatud ja oli jälle riidetoas. Tõmbas palitu sellise kiiruga selga, et õmblused aina ragisesid, siis pani täiest jõust Nirkile järele. See oli juba tänava otsas, kui Jaan tänavale jõudis.

«Kui teda enne kätte ei saa, siis kodus ikka,» arutas Jaan ja andis jalgadele tuld.

Samal ajal otsis Veedam klassitoas oma raamatuid, kuid ei leidnud neid kusagilt.

«Raamatud on ära,» kurtis ta sisseastuvale juhatajale.

«Kus nad siis ikka võivad olla? Ehk panid ise kuhugi — vaata järele.»

«Ei pannud, siiasamasse laua peale jäid. Mõtlesin, et lähen veel veidi välja. Kui tagasi tulin, olidki ära.»

Asi kippus tõsiseks minema.

«Kes poistest ära on läinud?» päris õpetaja.

«Nirgats tuli mulle uksele vastu, oli nii kohevil... Ja Teras pani talle tuhatnelja järele.»

«Nii — Nirk ja Teras... ja Kattai on ära,» otsustas juhataja ruttu. «Noh, vaatame järele!»

Siis hüüdis ta õpetajate tuppa:

«Härra Paas, jääge veidi ajaks minu asemele, mul on vaja teha väike käik linna.»

Hetke pärast oli temalgi palitu seljas ja ta lahkus koolimajast.

Selle aja sees oli Jaan Nirgile järele jõudnud, kes ennast harjumuse kohaselt vastu majaseina surudes poolpõiki edasi rühkis. Jaan ütles otsekohe:

«Kuule, Nirgats, sa oled jälle midagi võtnud, sul on niisugune nägu. Ja põu on täis. Mis sul on? Mine vii tagasi!»

«Ee... ei ole midagi...» püüdis Nirk ennast olematuks teha ja liikus õlaga majaseina nühkides Jaani kõrval edasi.

«On, ära valeta!»

Nüüd jõuti ühe võõra maja hoovivärava kohale. Nirk omandas sel hetkel Jaanile tuttava kassikõnnaku ja lipsas hooviväravast sisse.

«Kuhu sa poed?» kargas Jaan talle järele ja haaras palituvarrukast kinni.

«Lase mind lahti,» tõrjus Nirk ja hüppas jälle tänavale.

Ja nüüd algas kahe poisi vahel sõit, hooviväravast sisse ja välja. Jaan oleks võinud ta siinsamas tänaval läbi tuuseldada ja põue järele vaadata, kuid ta ei tahtnud tänaval kaklema hakata.

Selle aja sees jõudis juhataja poistele järele. Ja kui nad jälle ühte hoovi sisse pöördusid, oligi ta kannul. See tuli ootamata nii Jaanile kui ka Nirgile. Esimene jäi kohmetades keset hoovi seisma, teine aga jõudis oma kassikõnnakul prügikasti taha pugeda, kus ta oma kõhu kokku tõmbas, siis end veidi raputas — vabaneski võõrast koormast.

«Mis te siin teete?» küsis juhataja karmilt.

Jaan oli juhataja ootamata ilmunisest nii kohmetanud, et ei saanud sõnagi suust. Nirk aga tuli prügikasti tagant välja ja kogeles:

«Ee... ei midagi, meie niisama.»

Jaan märkas, et tal ei olnud enam kassikõnnakut, ta oli jälle kohmetult kõrvale hoiduv ja kaduda tahtev.

«Mis sa seal prügikasti taga käisid?»

«Niisama...»

«Tule, lähme vaatama!»

Jah, seal nad olid — kõik neli Veedami raamatut, nimed peal ja pruun paber ümber.

«Siia poetasid... Võta raamatud üles ja lähme kooli tagasi. Sina kah, Kattai. Vaat just sinust ma poleks seda uskunud.»

«Nüüd olen rumalasse seisukorda sattunud,» arutas Jaan, astudes juhataja kõrval kooli poole ja närides oma huuli. Nirk läks jälle oma tavalist kõnnakut, poolpõiki ja nühkides teise õlaga majaseinu ning aiaplanke.

Koolis viis juhataja mõlemad poisid kantseleisse ja hakkas usutama:

«Nüüd rääkige ära, kuidas te nad võtsite ja mis kavatsused teil olid?»

Jaan kohkus. Kas siis teda ka kahtlustatakse varguses? Kas juhataja tõesti arvab, et tema oli asjaosaline?

Juhataja käis uuesti peale:

«Räägi sina, Kattai, enne!»

Jaan tundis, kuidas temas midagi kihvatas. Kas ta tõesti seda arvab? Ta lõi trotslikult pea püsti ja raius nagu terast:

«Mina ei räägi midagi!»

Juhataja mõõtis teda pika pilguga, siis ütles sügavalt kõmiseva häälega:

«Siin ei olegi midagi rääkida. Need raamatud räägivad ise. Mis sina, Nirk, ütled?»

«Ma ei ütle midagi... mina ei tea midagi.»

Juhataja vihastus.

«Raamatud on siinsamas ja te kumbki ei tea midagi. Kaske saate mõlemad, ja sina, Kattai, enne!»

Jaan tundis, kuidas ta keha terasvedruna pingule tõmbus nagu iga kord, kui suur võitlus oli tulemas. Ta vaatas üle õla oma naabritele otsa — see seisis seal nagu eile puukuuriski, viletsana ja anuvana. Ta nühkis õlaga vastu seina ja puuris silmadega põrandat, nagu peaks sinna iga silmapilk ilmuma auk, kuhu ta võiks kaduda.

«Tule, Kattai!» käsutas õpetaja ja tõusis istmelt. «Sina ootad siin.»

Nüüd vaatas Nirk üles Jaanile otsa. See oli sama pilk, mis jälgis teda kaaslaste poolt varjupaigas, kui ta öösi seisis taganema

löödud Krõhva ja Tanki salga ees. See oli sama imetus: see poiss ei ole selline nagu teised! Nüüd tundis Nirk selgesti, et Jaan ei ütle ka siis midagi, kui talle ka kaske peaks antama. Ei, ei — see ei ole selline poiss!

Kui juhataja ukse avas ja Jaanile peaga märku andis, jooksis Nirk seina äärest ette, heitis maha ja võttis juhataja jalgade ümber kinni, nagu tegi seda eile Jaanigagi. Siis kiljatas:

«Ei, ei — tema ei ole niisugune poiss! Ega siis tema... Mina võtsin... Tema ajas mind taga ja käis peale, et ma tagasi tooksin.»

Juhataja istus raskelt toolile, võttis prillid eest, hakates neid puhastama oma helevalge taskurätiga.

«Seda ma arvasin,» pomises ta endamisi. Tal hakkasid silmad äkki imelikult läikima ja hääl kumises võõralt, kui käsutas:

«Mine sa, Nirk, seisa seal ukse taga!»

Siis läks ta Jaani juurde, võttis oma suurte kätega ta mõlemast õlast kinni ja raputas teda kogu mehejõuga.

«Jaan... Teraspoiss... Kas tead ka, mis ma sinuga nüüd teen?»

Jaan vaikis.

«Ma tõstan su teise järku, ma tõstan su esimesse järku! Täna-
sest päevast peale oled eeskujulikkude liigis.»

Jaan tundis, kuidas selle tugeva kehaga mehe ees pinge ta kehast lahkus, südames läks soojaks ja silmanurkades hakkas kipitama.

«Ma paluksin nüüd,» kogeles ta, «endisesse kooli tagasi, või mõnda teise harilikku kooli... mul on siin paha olla.»

«Seda ma usun, seda ma usun, poiss,» kordas juhataja oma sügavalt kõmiseva häälega. «Seda ma nägin juba esimesel päeval, kui sa seisid meie õues ja me pärast kantsleis kõnelesime. Kuid vaevalt praegu saab. Nad ei taha aasta keskel tagasi võtta.»

Siis istus ta jälle toolile, tõmbas Jaani endale lähedale, võttis ta mõlemad käed oma suurde pihku.

«Kas tead, mis ma sulle ütlen, Jaan,» hakkas juhataja nüüd kõnelema soojalt ja kõmisevalt. «Nad kutsuvad sind Teraspoisiks — eks ole? Teras on kõva metall, ta on selleks saanud tules karastudes. Ole meil veel pealegi tules, see teeb sind aina kõvemaks. Kevadel lahkud siit veel tugevama teraspoisina, kui tulid.»

1. Miks hoidus Nirk kaaslastest eemale?
2. Miks Nirk lõpuks siiski oma süü üles tunnistas?
3. Iseloomusta Jaani pala «Teraspoiss» põhjal.

*Esiti varastab nõela,
pärast noa, viimaks hobuse.*

*Raha kadunud — vähe kadunud,
tervis kadunud — palju kadunud,
au kadunud — kõik kadunud.*

Kordavaid küsimusi.

1. Leia raamatu kohta tabavaid ütlusi ja kirjuta need vihikusse.
2. Nimeta loetud teostest meeldivaid õpilasi. Miks nad meeldivad?
3. Kirjelda mõnd huvitavat sündmust oma koolis.

Lumehelbeke.

Juhan Liiv.

Lumehelbeke
tasa, tasa
liugleb aknale,
tasa... tasa...

Nagu viibiks ta
tasa, tasa;
mõtleks tulles ka:
tasa, tasa!

Esimene lumi.

J. Mändmetsa järgi.

Sajab lund...

Nädalate kaupa oodati lund, pehmet valget lund. Tuleks ta ometi ja mähiks kinni maapinda kistud vermed ja hoolimatult lõhutud haavad!

Sajab lund...

Igal helbel, mis kirdetuules liugub, on elu, ja nagu kartes porist maapinda, kõigub ta argsest üles ja alla. Kogu taeva ja maa vahe, mida siiani hall uduvihm täitis, on korraga elama hakanud. Sa oled määratu suures pidusaalis, kus sind hõbetähtede ja säravate pärli-tega üle kallatakse.

Sa jääd seisma, lased need tähed oma mütsile, oma kuuele, isegi oma palgele langeda ja naerata.

Juba katab maapinda lumevaip — ainult teedel mustavad veel üksikud kohad.

Sa ei oska enesele kujutleda midagi suuremat ning kaunimat kui talveõhtu esimese puhta lumega. Sul on hea. Väsimata vaatled valget puhast maailma. Aeg kaob kiiresti. Üksikud tähed on tekkinud piiritult kõrgele taevavõlvile. Kuid ka need ei suuda sulle kojuminekut meelde tuletada.

Oi, sind armastatakse, esimene lumi!

verme — haav, vorp

1. Miks oodatakse esimest lund?
2. Millega võrdleb kirjanik lumehelbeid?
3. Kirjelda talveõhtu ilu esimese lume puhul.

Põhja talv.

J. Sütiste.

Taevas tohutumast salvest
puistab lund ju mitu päeva,
lisaks võttes pikad ööd.

Nüüd on maailm sinivalge,
külm kui rammumehe väega
aiateibad pooleks lööb.

Majad nagu maasse langend,
katusteni tõusnud hanged
seal, kus sõelund tuulesõel.

Tarretuvad põlislaaned
järved peale tõmmand kaaned,
paugutavad jäätund jõed.

Pühalikult lume sülest
mõneks tunniks tõuseb üles
külmast hõõguv päiksepall.

Selles valguses on uhkust,
süütust, säravust ja puhtust —
see on võimas põhja talv.

Vanasõnu.

*Kured lähevad — kurjad ilmad,
haned lähevad — hallad käivad,
luiged lähevad — lumi taga.*

*Lumi luige tiiva all,
hallad hane ninas.*

*Ei kõik talved ole vennad
ega sügisesed ööd õed.*

Külm paneb lindude aidaukse lukku.

Talvise lõkke ääres.

H. P u k k.

...Parajasti enne nääriwaheaja saabumist algasid mõnekraadilised külmad, nii et kooliõuele saadi aegsasti liuväli valmis teha. Vana-aasta viimase päeva lõuna ajal aga hakkas sadama niisugust toredat laia lund, et süda päris hüppas rõõmust. Ja külm ei läinud kangemaks, vaid püsis enam-vähem kümne kraadi ümber...

Kohe Varpla jaama taga algasid üksikute puudega parajad suusasõidukünkad. Need olid paari päevaga nii siledaks ja läikivaks poleeritud, et kehvemad suusamehed ei püsinud enam kuidagi jalul. Ja kaua sa ikka niiviisi siinsamas ühe koha peal künkast üles ja alla sõidad! Igav hakkab. Ometi pääseb suuskadega nüüd sinagi, kuhu suvel jalgsi ligi ei saanud. Vaja nautida talvise looduse ilu, vaja uurida jälgi lumel, vaja suuskadel mõni mäng maha pidada, vaja valmistuda kooli suusavõistlusteks! Ja lõpuks ei ole kellelegi — ning eriti veel korvpallureile — paremat treeningut kui suusasõit!

Nii asuti juba nääriwaheaja kolmandal päeval suusamatkale «Valguse» kolhoosi. Korvpalli-poisid olid treenerile lubanud kogu talve olla suuskadel, et aga koguda sitkust ja vastupidavust. Sellepärast nad nüüdki matka-asjale hingeks ja eestvedajaks olid.

Algul taheti sõita ainult meeskonnaga. Eriti meeldis see mõte Andresele ja Priidule. Aga siis tuletas Helju meelde, et juba sa, Priit, hakkad jälle ainult meeskonnale mõtlema ja jätad kõik muu sinnapaika. Siis lõi Priit plaksti! endale otsaette ja alustas kohe koos Riinaga niisamasuguse õhinaga kogu klassi suusamatka korraldamist.

...Praegu sõidab ta parajate sammudega kõige ees ja vaatab aeg-ajalt selja taha, et kontrollida, kas kiirus pole liiga suur ja kas keegi ei hakka viimati maha jääma.

Jaama poolt paistab talle veel selgesti kätte raudteeäärne künkas ja sellel seisev mustas plüüsmantlis õpetaja Koemets. Kuigi ta poistele ja tüdrukutele juba mitme minuti eest head teed soovis ja viimased õpetused kätte jagas, siiski ei raatsi ta veel linna tagasi pöörduda. Vahetevahel tõstab ta kirjus labakindas käe ja siis vastab talle lagendikult peade kohale tõusev suusakeppide rida.

Küll tahaks samuti klassiga kaasa sõita, nagu Raivo isa ja ema, nagu rühmajuht Helju... kuid raskeks läheb! Kümne aasta eest oli ta alati oma lastega koos, aga nüüd kinkis ta suusadki õetütrelle. Uisutamine — see on teine asi, see ei väsita nii kiiresti.

Õpetaja Koemets viipab veel kord tervituseks ning hakkab ettevaatlike sammudega künkalt alla tulema. Veerand tunni pärast ongi ta juba koolimaja juures liuväljal.

2.

Samal ajal sõidab klass piki metsasihti «Valguse» kolhoosi suunas.

Kahel pool teed seisavad hambulise müürina tumerohelised kuused. Siit alt nagu kuristiku põhjast üles vaadates tunduvad nad väga, väga kõrgetena. Nende odaotstega sarnanevad tipud näivad ulatuvat madalale metsalatvadele laotunud hallide pilvedeni.

Paar päeva tagasi sadanud lumi on ehtinud kuuskede omapäraseid hiiglasuuri, laiul sulgi meenutavaid oksid pehme valge kättega. Ja nüüd seisavad põlised hiiglased valges, mustjasrohelistes laikudega kaunistatud raskes sametises rüüs. Kui kahju, et seda ilu on võimatu koos nääripuuga tuppa tuua! Ka kõige säravamad litrid ja kaunimad hõbedased paelakesed on ainult vilets kassikuld talvepäikeses sätendava lumehte kõrval!

Siht lõppes ja suusatajad seisid lagedal. Eespool paistis paar kuusehekkidesse peidetud maja. Nende korstnaist tõusid õhku sirged helehallid suitsujooned.

... «Valguse» kolhoosis oodati juba teist tundi külaliste saabumist. Klubisse oli üles seatud pikk laud, kus kaussides auras üht-teist suupoolist. Kõrvalmaja köögis aga vulises keeda suur teekatel. Eks teelistele ole kuum ja magus tee hästi suud mööda!

Ja kui siis kolhoosilastega oli veidi aega koos istunud ning tutvus sobima hakkas, selgus, et kõige muu hulgas on nemad ka korvpallist väga huvitatud. Ainult väljakut pole! Mart aga lubas kohe lahkesti, et kevadel tuleb VI-b neile appi! Siis tehakse üheskoos ja «meie juhtimisel» niisugune väljak, mida annab tervest rajoonist otsida! Seda viimast ütles Mart muidugi eriti kõvasti ja eriti tähtsat poosi sisse võttes!

Pärast tunnilist puhkust ja nina soojendamist pandi suusad jälle alla. Pool matkast seisis veel ees. Oodata oli ka puhkepeatust lõkke ääres!

Ja ei läinudki palju aega, kui keset tumedat kuusemetsa avastatud lagendikul loidab kõrgele praksuv ning sädemeid pilduv lõke. Ümber selle aga istuvad või nõjatuvad üksteise najale VI-a klassi lapsed.

Lõkkelt tõuseb põlevate okaste isesugust teravat lõhna, mis meenutab alati nääriõhtut. Värelevad leegid värvivad roosakaks kogu ümberkaudse lume ja paitavad oma kuumu pihuga laste põski. Vahevahel muutuvad leegid läbi puude paistva päikese käes täiesti nähtamatuiks ja lõkkevanem Riina kardab juba, et tuli on kustunud.

Korruga pudeneb kuuse okstelt alla pilveke lund. Lapsed tõstavad pead. Kes seal on? Paistab väike hallikaspruun loomake. Uudishimulikult käänab ta oma teravate kõrvadega pead. Imepärase osavusega kukutab loomake end kõrgelt oksalt alla — ja juba istub ta madalamal oksal, läigatab silmadega, tõuseb tagujalgadele ja kõigutab kergelt oma kohevat püsti hoiduvat saba.

«Orav!» kilkab Eha ja uudishimulik kábikuningas kaob kiirelt ning imeosavalt oksalt oksale hüpeldes sügavale metsa.

Siis otsivad lapsed taskutest välja kaasapandud võileivad. Raivo isa hoiab lõkke kohal orgi otsa torgatud vorstirõngast. See säriseb, tõmbub pruunikaks ja levitab suud vesiseks tegevat lõhna. Kellelgi on kaasas mõned kartulid. Need pistetakse nüüd tuha alla küpsema. Ja kuigi võileival vahel on igasugust head kraami, maitseb tuline enda küpsetatud kartul siiski kõige paremini! Pärast kehakinnitumist hakkab ringi rändama Priidu kompvekikarp. Peeter aga on oma taskud täis toppinud hiina pähkleid. Neid jagades ja jagades leiab ta lõpuks, et enda jaoks on tasku põhja jäänud veel ainult mõned üksikud... «Pole vaja!» tõrjub ta, kui Olev tahab talle muist tagasi anda, ja tõendab, et ega ta neist suurt hooligi. Ise aga sorib hoolsasti taskutes: vahest jäi veel kuskile...

Mart on pea ja õlad pannud Priidu sülle ning tõstnud ühe jala teise põlvele. Sedaviisi on hea lamada lõkke äärde laotatud kuuseokstel ja taevasse vahtida, kus peaaegu liikumatult seisavad hallid pilvekuhjad. Ja ega Priidulgi halb ole! Tema toetub jälle väikese männi vastu.

Poisid ajavad juttu. Õieti räägib Priit. Mart ainult vastab mõned sõnad ja lükkab kompvekki ühest põsest teise.

Varsti on puhkus läbi ja klass paneb suusad alla.

4.

Linnani on veel ainult kilomeetrit paar. See maa kaetakse maastikumänguga. Helju kihutab kümmekonna tugevama suusatajaga ette ja teised peavad neid avastama.

Mäng on huvitav ja põnev.

Pinevalt lumist maastikku silmitsedes libisevad vaprad luurajad läbi metsatukkade, üle lagendike. Iga hetk võib tuua üllatusi... Kas avastad kavalasti muundunud vaenlase või suusatad ise talle otse käte vahele! Kuula! «Seis! Peeter! Oled käes!» Aga seal: «Tule välja, Eha! Nägin sind!»

Varsti kogunevad lumised võistlejad uuesti metsateele. Põsed õhetavad, silmad säravad.

«Helju! Helju! Kuidas sa niisuguse toreda mängu oskasid teha?»

«Millal me jälle tuleme?»

«Homme pärast lõunat? Eks, Helju?»

Kõik on rõõmsad. Ja võib-olla kõige rõõmsam on Helju ise. Mitu õhtut nuputas ta seda mängu ja nüüd — meeldis see lastele! Kui tore! Kui hea, et meeldis!

Helju raputab lund oma paksudelt kullakarva juustelt ja tõukab suusad libisema.

«Lähme, lapsed, koju!» hüüab ta ja tema naerust helisevas hääles kostab rõõmu ilusast pühapäevast. Siis jääb ta hetkeks kuulatama. Jah! Koos lastega vastab talle ka talvise metsa isesugune kuidagi eriliselt puhtana kõlav kaja:

«Lähme... ko... ju!»

Metsatee on täis naeru ja juttu.

1. Mis oli suusamatka eesmärgiks?
2. Kirjelda pala põhjal talvist loodust.
3. Millega võrreldakse kuuskede tippe ja oksid?
4. Jutusta kolmandat osa.
5. Kirjelda tagasisõitu.
6. Koosta pala plaan ning jutusta selle järgi.

K. Merilaas.

Talvine mets.

Kui ma suvel metsas käisin,
kukkus kuuse ladvas kägu.
Nüüd on külmad talveilmad,
nüüd on laantel teine nägu.
Nüüd seal käivad palgivoorid,
nagisevad rasked reed.
Otse üle soo ja järve
viivad krudisevad teed.

Pikil talveöödel metsas
kõik on pühalikus rahus:
kuused pehmes lumikattes,
kased valges härmakahus.
Kõrgel külmal taevavõlvil
kuu ja tähed siravad,
kerged, hõbedased varjud
puude vahel viravad.

Kõik on vaikne. Vastu koitu
kangeks paisub pakane;
kirdekandist üles kerkib
päike punalakane.
Aga vaata, üle välja
astub mehi pikas reas,
kõigil saed ja kirved seljas,
soojad karvamütsid peas.

Lippab laane sügavusse
reinuvader haukudes.
Puude ladvist lumi lendab,
kirved käivad paukudes.
Need on vilund metsamehed,
kes siin pihta pingutavad,
laanehiu valges ihus
saelehti vingutavad.

Raskelt maha prantsatavad
põlismetsa asukad:

Varsti virna visatakse
seljast kuumad kasukad.

Tuleb lõuna, lagendikul
lõke üles lüüakse,

leiba, võid ja paksu pekki
tule ümber süüakse.

Möödasõitja pilku köidab
meeste uhke, uljas laad:

see on meie koduküla
parim metsatööbrigaad.

Ei nüüd varem kirved vaiki,
kui on taeval ehaviir.

Aga selles vapras salgas
minu taat on brigadir.

l a a s, l a a n e — suur põline mets

k a h u — kerge külm

v i r a m a — virvendama, helkima

a s u k a s, a s u k a — elanik

h i i d, h i i u — hiiglane

u l j a s, u l j a — julge, uhke

Vanal kuul raiutakse lehtpuud, noorel kuul okaspuud.

Mets.

J. M ä n d m e t s.

Küla põldude piirilt algab mets. Vanad männid, mille tüvedesse löödud haavadest kärelohed on tekkinud, seisavad vahimeestena üksikult põllu ja metsa vahelisel lagendikul. Millal need puud noored olid, seda ei tea külas keegi, kuid igale möödasõitjale on nende kaugelekestev kohin ammugi tuttav. Aegamisi lähenevad neile noored taimed, visalt lagendikku eneste kätte võites.

Inimest oma iseärasustega üllatamast ei väsi mets iialgi. Talvisel hommikul unest ärgates ja läbi ruutude, mis kergete jäälilledega kaetud, välja vaadates lööb su süda metsa uhkust nähes jahmatama.

Kui suurepäraselt on ta ennast osanud selle öö jooksul ehtida!

Ta on enesele üleni valge loori ümber tõmmanud, millest miljonid hõbedased pärlid ja kalliskivid päikese käes sätendavad. Miltelt poolt laseb ta oma rohelse pärja ääri paista. Tukkujad rongad on ärganud ja tõmbavad sametmusti jooni hõbedasele kangale.

Sa ei suuda nüüd kuidagi vastu panna ja ruttad seda imelist metsa ligidalt vaatama.

Raskelt lasub pehme lumi kuuskede pikkadel vibuvatel okstel, kuna noorte mändide ladvad hoolikalt pehme hõbedase villa sisse on mähitud.

Sa lähed mööda looklevat metsateed... Krudisedes vajub jalg pehme lume sisse, sügavat jälge järele jättes. Tee kõrval lööb puuoks vibutades üles, raske koorma alt vabanedes ja puhta lumetolmuga sind üle puistates.

Metsatee käib üle küngaste, lookleb läbi lageda raiestiku, langeb siis jälle orgu, kuni ta viimaks sind noore metsani välja viib. Siin laieneb su silmaring ja sa näed valget samettekki üle küngaste, ojade ja üle rabasoo ulatuvat, kust suvel hallid aarud üles tõusid.

Maa magab.

k ä r e l õ h e — vaigune koorepragu

1. Millega paelub meid talvine mets?
2. Jälgi suusamatkal olles talvist loodust ja kirjelda seda.

Mets on vaese mehe kasukas.

Mõistatusi.

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kellel kuldane kübara?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Kuusel kuldane kübara.»

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kellel valge'e kasukas?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Kasel valge'e kasukas.»

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kellel see sinine kuube?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Pajul see sinine kuube.»

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kellel need punased sääred?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Lepal need punased sääred.»

Mõista, mõista, mu õeke:

«Kellel see krobi kasukas?»

Mina mõistan, miks ei mõista:

«Männil see krobi kasukas.»

Mõistke, õed, ja mõistke, vennad!

Mõistke, õed, ja mõistke, vennad,

mõistke minu mõistatusi,

arvake mu arvamisi!

Mis paistab pajust punane,

läbi laane lapergune,

üle metsa ümmargune?

Mina mõistan, miks ei mõista:

päev paistab pajust punane,

läbi laane lapergune,

üle metsa ümmargune.

Mõistke, õed, ja mõistke, vennad,

mõistke minu mõistatusi,

arvake mu arvamisi!

Kes joob jõesta vetta;

ahmib vetta allikasta,

katsub küla kaevudesta?

Mina mõistan, miks ei mõista:

vikerkaar, mu vennikene,

see joob jõesta vetta,

ahmib vetta allikasta,

katsub küla kaevudesta.

Lenin õpetas...

D. Vaarandi.

Sel öösel olid valjud tuisud,
tõid jääle kõrged hanged.
Nüüd seisid lapsed, kaenlas uisud,
ja tuju hoopis langend.

Küll olid uisud kehvavõitu —
puupakust, vanast vikatist —
nad siiski tegid uhket sõitu;
neil tuulekiirul lipati.

Jõelt aina kostis rõõmsat kära,
ja külmast õhetasid palged.
Jää helendas, jääl päike säras
seal Siberis, sel kaugel talvel...

Nüüd seisid nad seal üsna mornilt.
Kuid, näe, ju tuleb muheldes
neil' appi nagu palju kordi
Iljitiš, see lahke võõras mees.

Ju hõiskav parv ta hõlmus ripub,
neid sakutab kui oma isal.
Ta naerab valjult, lapselikult,
nii südamest, et silmis pisar.

Kas tuisk siis meie vastu suudab!
Ei, tuisk on meile tühine!
Nüüd kätte labidad ja luuad,
jäält hanged ära pühime!

Ja juba kerkivadki vallid.
Jää esimesi tiire tehes
on lapsed nagu lumepallid,
kui härmas päkapikumehed.

Veel kuuseoksi ehteks seavad.
Kui tore rada sellest saab!
Kuid nad ei tea, ei või veel teada,
et Lenin neid seal õpetab...

Nüüd jääle mudilasi viib ta.
Küll iga kunst on raske alul!
Käed laiali kui värvu tiivad,
nii vaevu püsivad nad jalul.

Üks juba patsti! maha kukkus.
Oh, mis see väike valu teeb!
See tühi kriim kaob ninalt ruttu.
Nüüd aga jälle jalule!

Näe, onu, mul ju hästi läheb!
Iljitši ees siis suure hooga
poiss, silmad säramas kui tähed,
jääb tõmbab pika kauni poogna.

Mis sest, et vildist vaatab varvas,
et seljas rābaldunud vatt,
kus iga paik on ise karva —
ei häiri uljast liuglejat!

Neil lastel oli harva rōõmu,
nālg tihti nāpistas neil kōhtu.
Paar leivapala, kaljasōõmu
neil oli toiduks selgi õhtul.

Kuid rassimisest rōõmsal meelel
nad peagi raskelt magasid.
Ja unenāoski uisuteele
veel pōõrdusid nad tagasi.

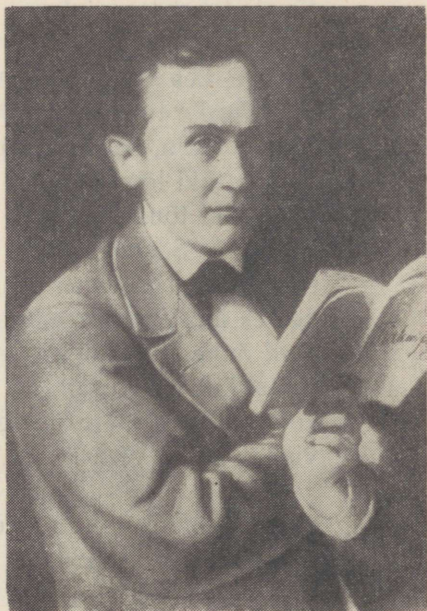
Ning tasa krabisesid õled,
tuisk jälle kiunus seinaga taga.
Kuid kaua üksik lamp veel põles —
Iljitš ka sellel õöl ei magand.

Ei kare Siber ümberringi,
ei tsaari jõhker vägivald,
ei jälitused, ohud mingid
ta hiiglajõudu vähendand.

Ei lapsed teadnud siis, et tema,
kes õpetas neid uisuteel,
kes ikka valmis vallatlema —
käib juba miljonite eel.

Et ta on kõigi õpetaja,
et tema käes on rõõm ja rikkus,
et sellel öölgi Lenin rajas
seal kõigi laste tulevikku.

MUINASJUTUD, VALMID

Kalev ja Linda.

Põhja piiril seisis pere,
tugev talu kaljudella
Taara tammemetsa ääres,
pool veel seisis metsa peidus,
teine pool lausa lagedal.

Peres kasvas kolmi poega,
taaralaste taimekesi.
Üks neist veeres Venemaale,
teine tuiskas Turjamaale,
kolmas istus kotka selga,
põhjakotka tiiva peale.

See, kes veeres Venemaale,
kasvas kauniks kaubameheks,
poepoortide punujaks.

See, kes tuiskas Turjamaale,
sirgus vapraks sõjameheks,
tõusis tapri taotajaks.

See, kes sõitis kotka seljas,
põhjakotka tiiva pealla,
lendas palju, liugles palju,
lendas tüki lõuna poole,
teise tüki tõusu poole,
sõitis üle Soome mere,
liugles üle Läänemere,
veeres üle Viru mere,
kuni õnne kohendusel,
jumalikul juhatusel
kotkas kõrge kalju peale
viskas mehe Viru randa.

Meie maale tulnud meesi
riiki kohe rajatanud,
laia valda asutanud,
kena koja ehitanud,
kust ta vägev-volil käsi
laia valda valitsemas.

Turjamaa — Norra
poort, -di — nõör, pael, lint

See kolmas poeg, kes Viru randa sõitis, oli Kalev. Pärast riigi rajamist kosis ta kaasaks tedremunast sündinud Linda. Kalev ja Linda elasid õnnelikult. Kalev valitses vägeval käel oma riiki. Linda juhtis majapidamist ja kasvas hoolega lapsi. Kalevi kändust võrsusid kanged võsud.

Siis murdis surmahaigus vana Kalevi. Ei aidanud Linda hell pöetamine ega tarkade abi. Vana kuningas suri. Surras manitses ta

jätta riik jagamata. Üks poeg saagu valitsejaks, teised otsigu õnne laias maailmas. Liisk pidi otsustama, kes saab riigi valitsejaks.

Leinaja lesk korraldas lahkunule väarikad peied. Ta mattis kadunud kaasa mererannale ja kandis ta hauale võimsa kivikünka. See pidi näitama järeltulevaile põlvedele suure kuninga viimset puhkepaika.

Kui Linda kord rasket kaljupanka Kalevi kalmule kandis, libises see ja kukkus maha. Väsinud lesk ei suutnud enam kivi kohale viia. Ta istus kivile ja puhkes nutma. Pisaraist tekkis järv. Veel praegu leiame Linda kivi Tallinna Ülemiste järve kaldalt, tükk maad eemal Kalevi kalmust.

A. Weizenberg, Linda kuju Toompea Lindamäel.

Kes see käiessa Tallinnas
silmi oskas sirutada,
küllap nägi kalmuküngast,
kuhu pärast-põlve rahvas
uhkeid hooneid ehitanud,
teinud kena kirikuda.
Kohta praegu kutsutakse
Tallinna Toompea-äeksi.
Sealap vana Kalev puhkab,
uinub igavesta unda.

Kalevipoja lapsepõlv.

Lesel' leina lepituseks,
pisarate pühkijaksi,
kurvastuse kergitajaks
kasvas kallis pojukene.

— — — — —

Poega puhus nutupilli,
lõikas kisa lusti pärast,
karjus kuuda, karjus kaksi,
nuttis õhtust hommikuni,
et ei lõppend tuli toasta,
säde ei sängisamba'asta.
Eit läks abi otsimaie,
otsis lapse lausujaida,
noore nutu võtjajaida,
poja suu sulgejaida,
kisa kinnipanijaida.

Kui sai otsa kisakuude,
nutunädalate aega,
lõhkus poega mähknelinad,
kiskus puruks mähkmepeaelad,
lõhkus katki kätkilauad,
pääses kätkest põrandalle
käpakille kõndimaie,
roomaskille rändamaie.
Roomas kuu, roomas kaksi,
kolmandal ju kõndimassa,
jalge jõudu kasvatamas.

— — — — —

Kalevite kallim poega,
Linda leina lepitaja,
kasvas karjapoisiliseks,
kosus künnimeheliseks,
tõusis tamme tugevuseks,

töotas ettetähendusi
igas tükis ilmutada;
püüdis jõudu igal päeval,
keha kangust kosutada;
mängis kurni murudella,
viskas ratast vainuella;
pani kurnid alla õue
kahte paika hunnikusse,
paiskas kaikail pealta õue
kurnisida kõikumaaie,
saatis kurnid sõudemaie,
üle vainu veeremaie,
läbi kopli lendamaie.
Kurnid lend'sid kauge'elle,
puistasivad pilla-palla
mööda metsi, mägesida,
mööda laiu lagedaida —
mõned langsid lainettesse.

Kurnisida mõnes kohas
tänapäeval nähtavalla:
ühetasa ümõargused,
pikergused kaljupakud —
neitsikivi nime alla:
needap Kalevite kurnid.

— — — — —

Kalevite noorem poega
mängis eide õue alla,
kitkus noori kuuskesida,
sirgel kasvul kaskesida
juurikaga tükkis maasta:
neist tegi saksa-saanikesi,
keni kassi-märsikesi.

Aasta sammud astusivad
rutust ajaradadella,
kiireil teedel kaugemalle.
Aastad sõudsid eide armul
poisikese paadikese
nooremehe mere peale.
Kalevite noorem kasvu
kasvas mehe kõrguseksi,
venis vende vääriliseks,
sirgus isa suuruseksi.

Nõnda kasvas eide õues
lese Linda leinapõlves
kullerkupu õilme ilul,
Taara tamme tugevusel
viimne Kalevite võsu,
kasvas kaljuks kindluselle,
tõusis vendadest targemaks:
töötas ettetähendusi,
kadund isa kuulutusi
igas tükis ilmutada.

kurn, -i — mäng

saksa-saanike — laste mänguasi

kassi-märssike — kõrtest, niinest ja nõõrist punutud laste mänguasi

1. Kuidas möödus Kalevipoja lapsepõlv?
2. Missugused olid Kalevipoja mängud?
3. Miks harrastas Kalevipoeg selliseid mängu?
4. Kas oled näinud Kalevipoja kurne? Kust võib neid praegugi leida?
5. Kelleks kasvas Kalevipoeg?
6. Milliseid «ettetähendusi» täitis Kalevipoeg?
7. Nimeta selles loos esinevaid sõnu, mis on erinevad praegustest.
8. Miks on «Kalevipoja» keel teistsugune kui meie praegune keel?
9. Jutusta Kalevipoja lapsepõlvest.

Kalevipoeg kündmas ja külvamas.

Kalevite kallim poega,
märssi seljas, mõõka puusas,
seadis adra aisadelle,
pani hobu adra ette,

rakendas ruuna künnile;
hakkas sooda sahkamaie,
kuiva maada kündemaie,
arupinda pööramaie.

Kündis põrmuks mullapinna,
segas kivid sõmeraksi,
segas savi seemnekandjaks;
põrmu idu-imetajaks;
kündis paigad põllumaaksi,
vägevaksi viljamaaksi,
teised kohad karjamaaksi,
murumaaksi, heinamaaksi;
külvas soosse sinikaida,
sambla sülle jõhvikaida,
mätta rüppe murakaida,
mõnda paika mustikaid.

Kündis kohad metsamaaksi,
laiad paigad laanemaaksi,
külvas metsad kasvamaie,
tammed kõrged tõusemaie,
kündis mäed mängimaie,
kingukesed kõikumaie;
kündis orud, sahkas salad,
aasad, luhad haljendama;
külvas mäele maasikaida,
põõsa alla pohlakaida;
kündis lilled kasvamaie,
õilmed ilul tolmamaie.

m ä r s s — kasetohust punutud seljakott; s õ m e r — väikesed kruusakivid;
õ i l m e d — õied; l a a s (laane) — suur okaspuumets; s a l u — väike lehtpuu-
mets; a a s — tasane, kuiv heinamaa; s a h k a m a i e — kündma

1. Loe rahvalaulu nii, nagu meie kõneleme tänapäeval.
2. Kes oli Kalevipoeg?
3. Kirjelda, missugune oli maa pärast Kalevipoja kündi.

Sõit maailma otsa.

Sõiduks valmistumine.

Kalevipoeg, kange meesi,
laskis lodja valmistada,
laeva teha hõbedasta,
kallimasta hõbekarrast,
õhukestest hõbelaudest.
Laeva lagi hõbedasta,
hõbekarrast laeva põrand,
laeva mastid hõbedasta,
hõbekeedest laevakõied.
«L e n n u k» pandi laeval
nimeks,
et ta lendes lõhuks laineid.

Siisap käskis kuldse kuue
eneselle kehakatteks,
käskis laevameestelegi
tublid riided toimetada:
hõbekarrast ülemaile,
rauakarrast rahvastelle,
vasksest karrast vanemaile,
teraksesta tarkadelle,
et ei ilma otsa ligi
Põhjanaela piirusella
virmaliste vehklemine,
tulilaste tuiskamine

rauda ei saaks rikkumaie,
karrast kuube kulutama.

Laeva seati lainetelle,
seati nokal Soome poole,
põhja piiril pöörusella,
vastu vana Vankerida.

Kalevite kange poega
istus ise ülemaksi
targa tüürimehe kõrva,
sundis sõbrad sõudemaie,
poisikesed purjetama,
sellid kõisi seadimaie,
kablukesi kohendama.

Sädemete saarele.

Laeva oli lainte lennul,
vetevooge veeretusel
palju aega purjetanud
põhja piirde pöörusella,
sealap Sädemete saare
tulisambad tõusemaie,
suitsupilved paisumaie.

Kalevipoeg kippumaie
Sädeme saart silmamaie;
Varrak vastu vaidlemaie,
koledat teed keelamaie.

Sulevipoeg sõnaldama:
«Laske minda minemaie
tuliteeda tallamaie,

kuhu, kes seal enne käinud,
nõrgematest palju nõrkend,
väetid läinud viletsusel!»

Aeti laeva lainetelta
Sädemete saare serva,
kus see mägi mängis tulda,
teine suitsu sünniteles,
kolmas keetis kuuma vetta;
suland kive sügavusest
orgu saatsid ojamaie.

— — — — —

Tulekivi kildusida
sadas suitsus sagedasti,
tuiskas aga tuhkadessa
lumehange lagedalle,
rohkest raatmaa radadelle.

Raudakuube raksatelles.
kippusivad kivitunglad
Sulevida surmamaie.
Õnnetusest hoolimata

kõndis kangelase poega
põrgu leeaugu poole,
kuni kuube kõrvetelles
keha kippus küpsetama,
ripsmekarvad läksid krimpsu,
kõrbe hiuksed, kulmukarvad.

Sulevipoeg pajatama:
«Kurat võtku tulekünka,
kust ei kasu kellelegi!
Kodu võiks ta rehekütjaks,
saunameestel küljesoojaks
mitmes kohas mõnus olla,
kus üks süld ehk pere kohta
armu poolest annetakse.
Praegu pole mul paremat:
pistan piibu põlemaie.»

Siisap sammu sulgemaie,
tuli-teelta taganema.
Vaevalt pääses laeva peale
haigeid külgi arstimaie,
põlend viga parandama.

1. Jutusta sõidu ettevalmistustest.
2. Mida nähti Sädemete saare juures?

Talutütar ja vaeslaps.

Eesti muinasjutt.

Vaeslaps läks laupäeva õhtul sauna. Vihtles ja pesi vanakesi, mille eest talle mitukümmend korda aituma anti. Et ta nüüd teisi niipalju aitas, ei saanud ta ise enne lavale minna, kui kõik saunalised olid läinud. Kui ta parajasti laval vihtles, kuulis ta korraga väljas sauna läve ees kilinat ja kõlinat, nagu oleks mitu saksa tõlda ukse ees peatunud.

Tütarlaps pani ruttu särgi selga ja vaatas läbi ukseprao välja.

Väljas seisis uhke kuldtõld nelja musta täkuga. Hobustel olid kuld- ja hõbeehted ümber; liigutasid nad pead, siis kilisesid ja kõlisesid ehted nagu pulmahobustel.

Tõllast astus aga välja Vanapagan oma naisega ja kolme pojaga.

Tütarlaps tegi ruttu nõiamärgi sauna lävele ja jooksis ise lavale. Vanapagan astus lävele, ei tohtinud aga sisse tulla, sest nõiamärk oli ees. Ütles siis väljast:

«Tule nüüd välja, tütreke; lähme ära!»

«Ei ole riideid, ei saa minna!» vastas vaeslaps.

«Küll lasen kodunt riided tuua; ütle, tütreke, mis sulle tarvist!» meelitas Vanapagan.

Hiir aga õpetas vaeslast sauna nurgast:

«Üksiti, üksiti, õeke!»

«Ei ole siidsärki selga panna!» ütles vaeslaps.

Vanapagana naine küsis poegade käest:

«Kes on teist kõige usinam?»

Esimene poeg vastas: «Mina kui tuul!»

Teine vastas: «Mina kui vesi!»

Kolmas aga vastas: «Mina siin ja seal!»

Kolmandat poega käskis Vanapagan koju särgi järele lipata ja ütles:

«Jookse, poega, jõua, poega,

Heida jalga enese pärast,

Naise saad sa nalja pärast!

Too kodunt siidsärki!»

Poeg oli ka silmapilk kadunud. Natukese aja pärast oli mees jälle tagasi, siidsärk käes.

«Säh, tütreke, siidsärk! Lähme nüüd,» meelitas Vanapagan jälle.

«Ei või tulla, ei ole kuldkõrti ümber panna!» ütles vaeslaps.

Vanapagan jälle:

«Jookse, poega, jõua, poega,

Heida jalga enese pärast,

Naise saad sa nalja pärast!

Too kodunt kuldkõrti!»

Poeg oli kui tuul kodus. Kuldkört käes.

«Säh, tütreke, kuldkört! Lähme nüüd!»

«Üksiti, üksiti, õeke!» lausus hiir jälle.

«Ei või tulla; ei ole kirjut vööd vööle panna!» vastas vaeslaps.
Vanapagan aga pojale:

«Jookse, poega, jõua, poega,

Heida jalga enese pärast,

Too kodunt kirju vöö!»

Poeg pühkis kui tuul minema. Oli jälle kui tuul kuldvööga tagasi.

«Säh, tütreke, kuldvöö; lähme nüüd minema!» meelitas Vanapagan.

Vaeslaps aga vastas jälle: «Ei ole kingi jalga panna!»

Toodi ruttu kingad.

Ei tulnud vaeslaps välja, vaid laskis ikka, nagu hiir õpetas, ühe ehte teise järel tuua.

Seni aga sai õõ juba poole ligidale.

Nüüd olid ka vaeslapsel kõik ehted käes.

Astus saunast välja uhkes riides nagu kuningatütar; läikis kuu-
paistel nagu kuld ja hõbe.

«Astu nüüd tõlda, tütreke!» meelitas Vanapagan.

Vaeslaps vastas: «Kuhu ma istun? Tõld on tühi!»

Vanapagan vastu:

«Sees on, sees on siidisuled,

Sees on padjad paremad!»

«Ei ole ma harjunud siidisulil ja pehmeil padjul istuma; tooge heinu tõlla põhjal!»

Vanapagan pojale:

«Jookse, poega, jõua, poega,

Heida jalga enese pärast,

Naise saad sa nalja pärast!

Jookse üle Riia Koiva —

Seal on ilma vööta kuhi.»¹

¹ Kuhjale tehti ennem rehaga ring keskpaiaga ümber, s. o. tõugati heinad ülespoole, nii et jälg jäi järele, mida «vööks» kutsuti. «Vööga» kuhja juurde ei tohtinud tulihänd ega keegi muu kuri tulla.

Poeg pühkis minema kui tuul ja oli kui tuul jälle tagasi. Aga selsamal silmapilgul laulis kukk ja Vanapagan oli ühes naise ja poegadega, ühes tõlla ja hobustega kui maa alla kadunud. Vaeslaps oli üksi oma kuld- ja hõbehetes sauna lävele seisma jäänud.

Kui talutütar teisel päeval vaeslapse rikkust nägi, ei jätnud ta teda enne rahule, kui teada sai, kust vaeslaps selle rikkuse saanud.

*

Järgmise laupäeva õhtul jäi nüüd talutütar meelega pärast vihtlemist üksi sauna.

Ei kestnud ka kaua, seal kilisesid ja kõlisesid tõld ja hobused jälle sauna ees.

Vanapagan sauna lävelt meelitama:

«Tule välja, tütreke, lähme ära!»

Talutütar vastu: «Ei ole riideid selga panna!»

«Küll lasen kodunt riided tuua; ütle, tütreke, mis tarvis!»

«Üksiti, üksiti, õeke!» lausus hiir nurgast.

«Mis sa, mudanukk, seal pirised! Pea suu kinnil!» ütles talutütar hiirele ja hakkas siis Vanapaganale ette lugema:

«Selga tarvis siidisärki,
Ümber tarvis kuldakõrti,
Vööle tarvis kirjuvööda,
Jalga tarvis siidisukka,
Pähe tarvis hõbepärga.»

Nõnda luges nüüd talutütar kõik ehted ühekorruga Vanapaganale ette.

Vanapagan aga pojale:

«Jookse, poega, jõua, poega,
Heida jalga enese pärast,
Naise saad sa nalja pärast!
Too kodunt siidisärki,
Siidisärki, kuldakõrti,
Kuldakõrti, kirjuvööda,
Kirjuvööda, siidisukka,
Siidisukka, hõbepärga!»

Silmapiilk olid ehted kodunt toodud ning talutütar pidi nüüd vanapaganatega tõlda astuma ja põrguperesse sõitma, kus ta Vanapagana poja naiseks sai.

k ö r t, - d i — seelik

1. Iseloomusta vaeslast.
2. Kuidas püüdis Vanapagan vaeslast meelitada?
3. Kelle abil pääses vaeslaps Vanapagana küüsisist?
4. Iseloomusta talutütart.
5. Mille poolest erinesid vaeslaps ja talutütar teineteisest?

Mõisahobune ja taluhobune.

A. J a k o b s o n.

Mõisahobune ja taluhobune olid suured sõbrad — kus aga kunagi kokku said, teretasid teineteist viisakalt, kui aga iganes vaba aega juhtus olema, istusid maha ja ajasid juttu maast ning ilmast. Kord aga läks mõisahobune edevaks ja ütles taluhobusele:

«Oled ikka, vennas, madalast soost küll. Vead vankrit, tirid atra, venitad äket järele, — haised lausa higist. Näe, kuidas mina elan, võta minust eeskuju: söön puhast kaera, sõidutan ainult uhkeid härrasid. Vaata, mihukesed peenikesed ja ilusad on mu sääred! Vaata, kui kenad ja puhtad on mu kabjad! Vaata, kuidas mu karv läigib, kuidas mu kael kaardub, kuidas valge lapp minu otsaeses särab ja hiilgab! Eks ma ole, vennas, sinu kõrval ikka tore küll?»

«Oled, oled tore,» noogutas taluhobune.

«Tean. Seda ei maksa sul minule enam üteldagi!» hüüdis mõisahobune ja muutus veelgi edevamaks. «Ja kui sa veel näeksid, millise nõidusliku sammuga ma traavi löön! Ja kui väle ma olen! Maa üsna kaob mu õilsate jalgade all, kui ma kerge vedruvankri ees nagu tuul tuhatnelja kihutama pistan. Ega sina, vennas, vist jooksmise peale nobe ei ole?»

«Ei ole, ei ole.»

«Tean. Seda ei maksaks sul minule enam üteldagi. Ega sa võida vist tühipaljast oinastki, kui sa temaga võidu ajama hakkaksid.»

«Oinast ehk ei võida, aga sinu võidan küll.»

Säärane häbematu vastus vihastas mõisahobust väga. Norskas põlastavalt, trampis jalgadega. Ja tegi ettepaneku:

«Proovime.»

«Proovime,» nõustus taluhobune.

Läksid koplisse, leppisid kokku: jooksevad mööda koplit ringiratast nii kaua, kuni väsivad. Kelle jaks lõpeb enne, on kaotanud, kelle oma peab vastu viimasena, on võitnud.

Mõisahobune viskas pea selga, tuiskas kohe tuhatnelja minema. Tegi juba varsti esimese tiiru ära, jõudis taluhobusele järele, kihutas sellest mööda. Hirnus valju häälega ja pilkas:

«Oh-oh imet! Sina ikka veel jooksed ega olegi veel puhkama jäänud!»

«Ei veel, ei veel,» vastas taluhobune.

Varsti oli mõisahobusel teinegi tiir tehtud — jõudis taluhobusele jälle järele, kihutas sellest jälle mööda. Hirnus jälle valju häälega ja pilkas:

«Oh-oh imet! Sina ikka veel jooksed ega olegi veel puhkama jäänud!»

«Ei veel, ei veel,» vastas taluhobune.

Kolmanda tiiruga taluhobusele järele jõudes ja sellest mööda traavides hirnus mõisahobune juba veidi vaiksema häälega. Pilkas aga sõpra endiselt, hüüdis:

«Oh-oh-oh imet! Sina ... ikka ... veel jooksed ... ega olegi ... veel ... puhkama ... jäänud.»

«Ei veel, ei veel,» vastas taluhobune ja küsis: «Aga millest, kaim, see tuleb, et sa lõõtsutama kipud?»

«Lõin just praegu kabja vastu küngast,» ütles mõisahobune.

Neljanda tiiru ajal ei lausunud mõisahobune midagi, jooksis taluhobusest mööda üsna vaikselt ja vargsi. Taluhobune küsis:

«Millest, kaim, see tuleb, et sa nõnda ähid?»

«Komistasin natuke aega tagasi üle kännu,» ütles mõisahobune.

Viienda ja kuuenda tiiru ajal ei jõudnudki mõisahobune taluhobusele enam järele. Seitsmenda tiiru ajal jõudis aga taluhobune mõisahobusele järele. Jõudis järele, traavis mööda ja küsis:

«Millest see tuleb, kallis kaim, et sa minu endast ette lased?»

«Mulle tuli üks mõte, ma pean selle selgeks mõtlema,» vastas mõisahobune.

Kaheksanda tiiru ajal pööras aga mõisahobune jooksurajalt kõryale, heitis maha ja püherdas nobedasti.

Taluhobune küsis:

«Kas juhtus ehk midagi halba?»

«Üks sõgelane tuli sääskede sekka — pistis nii valusasti, et käis luust ja lihast läbi. Kihutan ta minema, eks siis jooksen jälle edasi — aega ju on.»

«Seal on sul õigus, aega ju on,» noogutas taluhobune ja jätkas teed.

Üheksanda tiiru ajal polnud mõisahobune ikka veel võistlust jätkamas — luusis häbeliku näoga põõsaste vahel ringi, otsis rohuliblesid.

«Kas ehk söögikord on kätte jõudnud, üllas sõber?» küsis taluhobune.

«Jah, udu on ju tõusmas, süda läks vesiseks. Pea nüüd sina, vennas, kah vahet — hommikuni jõuame lõpetada,» ütles mõisahobune.

«Oota, oota ivake — ma teen veel kümme-kond tiiru ja tosina tiire pealekauba — pole ju veel keha õieti soojaks saanudki,» vastas taluhobune.

Sellest õhtust peale mõisahobune enam just üleliia kiitlema ei kipu.

1. Iseloomusta mõisahobust ja taluhobust.
2. Keda võiks mõelda hobuste all?
3. Kus oled varem kuulnud või lugenud sellistest tegelastest?

Nõukogude Liidu rahvaste vanasõnu.

Töö, töö, töö — need on kolm igavest aaret.

Julgele inimesele pole ükski asi raske.

Ilma tööta pole puhkust.

Sepal — käed kuldsed, rahvalaulikul — sõnad kuldsed.

Tuul purustab mägesid, sõna tõstab üles rahvaid.

Mehine süüdistab ennast, väiklane seltsimeest.

Ära kiida ennast ise, vaid lase rahval kiita.

Kangelane sureb üks kord, argpüks tuhat korda.

1. Rühmita vanasõnad teemade järgi ja pealkirjasta iga rühm.
2. Millised meeldivad kõige enam?

Võluhelid.

Valgevene muinasjutt.

Elas maailmas noormees. Välimuselt ei paistnud silma — polnud eriti tark ega osav töödel, kuid pajupilli puhuma või mõnd muud mänguriista mängima oli suur meister. Sellepärast kutsusid inimesed teda Muusikuks ning unustasid tema tõelise, isa-ema pandud nime hoopiski.

Juba väikese poisikesena karjas olles valmistas ta endale pajupilli ja mängis nii, et loomad jäid teda langetatud kõrvu kuulama ning seisis nagu nõiutud.

Ühel ilusal suveõhtul läks Muusik hiide, kuhu noormehed ja neiud olid toonud ka hobused. Seal mängiti, naerdi ning lauldi. See oli noorus! Noortel on ju kõikjal lõbus!

Niipea aga, kui Muusik hakkas oma pajupilli puhuma, jäi silmapilkselt kõik vaikseks. Helid ängistasid südant; tundus, nagu mingisugune võim haaraks ning tõstaks, üha tõstaks ikka kõrgemale ja kõrgemale, vastu lähenevale koidule, selgesse taevasse, laia sinisesse taevaavarusse.

Noormehed ja neiud istusid vaikselt, istusid ja kuulasid. Kõigil oli tunne, nagu oleksid eluaja tahtnud aina istuda ning kuulata Muusiku mängu.

Ja kui ta järsku lõpetas, ei julgenud keegi end liigutada, keegi ei tahtnud segada neid helisid, mis kajasid veel hiies ja metsas, helisesid maa peal ning hõljusid õhus.

Ka lindude sädistamine oli metsas vaikinud. Isegi konnad jätsid krooksumise, hüppasid laugastest välja ning istusid tardunult mätastel.

Seal äkki mängis Muusik midagi õige haledat ja kurba. Nüüd nutsid mets ja hiis, kõikjal muutus süngeks ning ka taevast hakkasid langema piisad.

Mehed ja naised, kes oma tööpäeva olid lõpetanud ja asusid koduteele, seisatasid helisid kuulatades. Kõiki valdas kurbus, isegi vanad habetunud mehed hakkasid nutma.

Muusik läks siis üle rõõmsamale viisile, mängis midagi õige lõbusat. Oi seda rõõmu! Visati kõrvale vikatid ja hangud, hargid ja rehad, haarati üksteisest kinni ning keerutati tantsu. Tantsisid vanakesed, keksisid väikesed lapsed, tantsisid hobused ning isegi

taimed kõigutasid end tantsu taktis — kadus kurbus ja süngus, kõikjal oli tantsu ja naeru.

Niisugune oli Muusik. Kuidas ta tahtis, nii sündis.

Kui Muusik sirgus noormeheks, valmistas ta endale viiuli ning läks laia maailma inimesi lõbustama.

Ta rändas külast külla, mängis ilusaid viise, ning igaüks, kes tema mängu kord oli kuulnud, kutsus teda enda poole. Kõikjal oli ta teretunud külaline, talle pakuti süüa ja juua ning anti veel toidumoonaa teelegi kaasa.

Nii elas Muusik päevast päeva.

Õnnetuseks leidis maailmas palju paharette, kes elasid soodes ja kuristikkudes. Kõik ei jätnud nad puutumata. Paharetid märkasid peagi, et seal, kus liikus Muusik, muretses rahvas vähe. Nad ei sallinud teda seepärast — oli see ju paharettide viis! Polnud neil siis enam elu, kui inimesi valdas rõõm ja õnn.

Kui Muusik oma rännakul kord metsa jõudis, püüdsid paharetid teda silmas pidada.

«Nüüd katsume temast lahti saada!» otsustasid nad ning saatsid talle kaksteistkümmend hunti kallale.

Hundid varitsesid noormeest teel, seisid ja lõgistasid hambaid ning vahtisid teda ainiti oma ümmarguste suurte silmadega, mis põlesid nagu hõõguvad sõed.

Muusik seisatas. Tal polnud käepärast midagi, millega oleks võinud end kaitsta, tal oli kotis ainult viiul.

«Mis nüüd teha?» mõtles Muusik. «Mis ette võtta elu päästmiseks?»

Ei tulnud midagi meelde. Ta tundis, et peab surema.

Ta võttis kotist oma viiuli, et mängida veel viimset korda. Toetudes puu najale tõmbas ta poognaga üle viiulikeelte.

Kostsid helid. Mets vaikis. Puude lehed ei sahisenud enam. Huntide lõuad avanesid ning kõik seisid nagu kivikujud, seisid ja kuulasid Muusiku mängu ning pisarad voolasid neil silmist, aina voolasid.

Muusik lakkas mängimast, laskis viiuli langeda, ja mis ta nägi — hundid pöördusid ümber, laskisid pea norgu, tõmbasid hännajalga vahele ning lidusid metsa.

Muusik läks mööda teed edasi. Läks ja läks, kuni jõudis jõe äärde. Päike oli juba metsa taha vajumas, tema kuldsed kiired valgustasid veel nõrgalt puude latvu.

Oli imeilus õhtu.

Muusik istus künkale, võttis viuli ja hakkas mängima nii voolavalt ja rõõmsalt, et taevas, vesi ja maa — kõik hakkasid elama.

Isegi vetevaim ei püsinud paigal, hüppas põhjas ning tegi iga-suguseid vempe. Tekkisid suured lained, vesi tõusis üle kallaste ning hakkas maad üle ujutama.

Vesi ulatus juba metsani, ujutas üle metsa ääregi... Sinna olid paharetid parajasti kokku tulnud, et lõbutseda Muusiku matusepeol. Oh seda hirmu, mis neid nüüd valdas! Vaevalt pääsesid nad eluga.

«Mis see peaks tähendama?» mõtlesid nad ja vaatasid ringi. Oh seda imet: Muusik istus künkal, oli terve ja puutumata ning mängis.

«Mis see ometi tähendab?» kurtsid paharetid. «Me peame temast lahti saama, muidu on meie elu läbi!»

Muusik nägi, et vetevaim suurest heameelest külad ja põllud

uputab, ja lakkas mängimast. Ta pistis viiuli kotti ning hakkas minema.

Vaevalt aga suutis ta kümme sammu astuda, kui talle lähenesid kaks noormeest ja ütlesid:

«Kuule, Muusik, tee meile meelega, mängi meie peol! Anname sulle kõik, mida soovid, pakume süüa ja juua ning ka öömaja.»

Muusik mõtles veidi, kas minna või mitte — ööbida polnud kuskil, polnud ka raha. Ta võttis kutse vastu ning läks peole mängima.

Nad viisid ta ennenägemata toredasse majja, kus oli palju külalisi.

Muusik haaras oma viiuli, et mängima hakata. Külalisi kogunes ikka rohkem ja rohkem. Iga tulija jooksis esmalt laua juurde, pistis sõrme kaussi ning hõõrus silmi.

Muusik muutus uudishimulikuks.

«Oot,» mõtles ta. «Ma proovin ka!»

Ta pistis sõrme kaussi ning suutis vaevalt silmi puudutada, kui kokkus hirmsasti — süda pidi tal seisma jääma. Polnud siin ei noormehi ega neidusid, vaid tema ümber keerles sarvilisi paharette ning jõledaid nõiamoore, ja see polnud üldse majagi, vaid otse põrgu.

«Noh,» mõtles Muusik, «otsekohe mängin neile nii, et neil palavaks läheb.»

Ning hakkaski mängima. Minuti pärast oli kõik nagu tuulekeeris: laudad ja toolid langesid kokku, aknad kukkusid eest ära, ukсед hüppasid hingedelt ning seinad läksid laiali. Midagi ei jäänud paigale, isegi naelad seintes, kõik lendas laiali selles põrgupalavuses. Paharetid jooksid kõik minema.

Sellest ajast peale kartsid paharetid Muusikut, ei tahtnud teda enam kohata.

Muusik aga rändas üha mööda maailma, et lõbustada häid inimesi ning peletada kurbust nende südamest.

h ä i s, hiie — metsasalu; muistne tammik

h ä n d, hanna — saba

1. Jutusta, kuidas mõjus Muusiku mäng kuulajaisse.
2. Mida otsustasid paharetid?
3. Mil viisil püüdsid paharetid Muusikut hävitada?
4. Miks jäi Muusik võitjaks?
5. Mis oli Muusiku eesmärgiks?

Tuline kivi.

A. Gaidar.

I

Elas külas üksik vanataat. Tal oli vähe jõudu, ta punus korve, tallutas vilte, valvas poiste eest kolhoosiaeda ja teenis sellega endale leiba.

Ta tuli külasse ammu, kaugelt, kuid inimesed mõistsid kohe, et see mees on elus palju muret ja vaeva näinud. Jalg oli tal vigane, pea hallim, kui see oleks pidanud olema tema aastates. Põse juurest läks tal üle huulte kõver sakiline arm. Ja sellepärast oli ta nägu isegi siis, kui ta naeratas, nukker ja karm.

II

Kord ronis poiss Ivaška Kudrjaškin kolhoosiaeda, et korjata seal õunu ja süüa neid salaja nii palju kui kulub. Kuid püksisäär jäi tal tara sees oleva naela otsa kinni, ta kukkus okkalisse karusmarjapõõsasse, mis teda kraapis, ta ulgus valust ja siinsamas tabas tema vaht.

Muidugi oleks vanataat võinud anda Ivaškale sähvaka nõges-tega või, mis veel hullem, viia ta kooli ja jutustada seal, kuidas lugu oli.

Kuid vana halastas Ivaškale. Poisi käed olid marraskil, taga tolknēs katkine püksisiil justkui lambasaba ja mööda punaseid põski veeresid pisarad.

Vanataat viis Ivaška läbi aiavärava välja ja laskis kokkunud poisi oma teed minna, kordagi teda müksamata, sõnagi lausumata.

III

Häbist ja kurvastusest läks Ivaška metsa, eksis seal ära ja sat-tus sohu. Lõpuks väsis. Istus sambla vahelt väljaulatuvale sina-kale kivile, kuid hüppas samas valukisaga püsti, sest talle näis, et ta oli istunud kimalase peale, kes teda läbi augu pükstes oli valu-sasti nõelanud.

Kuid ühtki kimalast kivil ei olnud. Kivi ise oli tuline nagu süsi ja selle lamedal pinnal oli näha saviga kinnimääritud tähti.

Selge, et see oli võlukivi! Seda taipas Ivaška kohe. Ta võttis kinga jalast ja hakkas tõtates kontsaga tähtedelt savi ära lööma, et kiiremini teada saada, mis ta sellest kivist endale head ja kasu-likku võib saada.

Ja siis luges ta niisugust kirja:

Kes selle kivi mäele viib ja ta seal
tükkideks lõhub, see saab oma nooruse
tagasi ja alustab uuesti elu.

Allpool seisis pitser, ainult mitte lihtne, ümmargune nagu külanõukogus, ka mitte niisugune kolmnurkne, nagu talongidel kooperatiivis, vaid keerukam: kaks risti, kolm saba, auk kriipsuga ja neli koma.

Nüüd läks Ivaška Kudrjaškini meel nukraks. Ta oli kõigest kaheksa aastat vana, käis üheksandat. Ja ta ei tahtnud sugugi hakata elama otsast peale, see tähendab, jääda teist aastat esi-messe klassi.

Vaat kui selle kivi abil saaks koolis antavaid ülesandeid õppimata hüpata esimesest klassist kohe kolmandasse — see oleks teine asi!

Kuid kõigile on juba ammu teada, et niisugust võimu ei ole mitte ialgi isegi kõige vägevamatel võlukividel.

IV

Aiast mööda sammudes nägi kurb Ivaška jälle vanataati, kes kõhides, sageli peatudes ning puhates tiris lubjaämbrit, ja õlal oli tal kepp niinekiust pintsliga.

Siis mõtles Ivaška, kes oli loomult hea poiss: «Seal läheb inime, kes täiesti vabalt oleks võinud sapsata mind nõgestega. Kuid tal hakkas minust hale. Nüüd näitan ma, et minul on kahju temast, ja annan talle tagasi nooruse, et ta ei kõhiks, ei lonkaks ega hingeldaks nii raskesti.»

Niisuguste heade mõtetega läks üllas Ivaška vanamehe juurde ja seletas talle kohe ära, milles asi seisab.

Vana tänas Ivaškat karmilt, kuid oma vahipostilt sohu mine-mast keeldus, sest oli veel maailmas sääraseid inimesi, kes väga lihtsalt võiksid selle ajaga kolhoosiaia puuviljast puhtaks teha.

Ja vanataat käskis Ivaškat, et ta ise tassiks kivi soost mäele. Pärastpoole tuleb ta viivuks sinna ja lööb kivi millegagi kiiresti lõhki.

Asja seesugune pööre kurvastas Ivaškat väga.

Kuid ta ei sõandanud vanataati keeldumisega pahandada.

Järgmisel hommikul, võtnud kaasa tugeva koti ja puldanist kindad, et mitte kõrvetada käsi vastu kivi, läks Ivaška sohu.

V

Uleni porisena ja savisena vedas Ivaška raske vaevaga kivi soost välja ja heitis oimetult mäe jalamil kuivale rohule.

«Nii!» mõtles ta. «Nüüd veeretan kivi mäele, siis tuleb vigane taat, lööb kivi puruks, saab nooreks ja hakkab elama otsast peale. Inimesed räägivad, et ta on tunda saanud palju viletsust. Ta on vana, üksik, vigane, haavatud ning pole kindlasti millalgi saanud õnnelikku elu näha. Teised inimesed aga on seda näinud.» Tema, Ivaška, on küll ükskord noor ning on ometi ka kolm korda niisugust elu näinud. See oli siis, kui ta oli tundi hiljaks jäämas ja täiesti võõras autojuht viis ta läikiva sõiduautoga kolhoositalli

Juurest otse koolimaja ette. Siis, kui ta kevadel püüdis paljaste kätega kraavis kinni suure haugi. Ja lõpuks siis, kui onu Mitrofan võttis ta endaga linna kaasa lõbusa 1. mai püha ajal.

«Las siis ka õnnetu vanake näeb head elu,» otsustas Ivaška suuremeelselt.

Ta tõusis püsti ja hakkas kivi kannatlikult märke sikutama.

VI

Taat tuli äravaevatud ja külmast loidiseva Ivaška juurde mäele just enne päikese loojumist, kui poiss istus ja kuivatas oma määratud märgi riideid tulise kivi juures.

«Miks sa, vanaisa, ei toonud siis ei haamrit, kirvest ega kangit?» hüüdis imestunud Ivaška. «Või loodad sa kivi paljaste kätega puruks lüüa?»

«Ei, Ivaška,» vastas taat, «ma ei looda teda kätega puruks lüüa. Ma ei löö teda üldsegi puruks, sest ma ei taha hakata elama otsast peale.»

Vanake astus hämmastunud Ivaška juurde ja silitas tema pead. Ja Ivaška tundis, kuidas taadi raske käsi väriseb.

«Sina muidugi mõtlesid, et ma olen vana, vigane, inetu ja õnnetu,» ütles vanake Ivaškale. «Ometi olen ma kõige õnnelikum inimene maailmas.»

Palk murdis mu jala — see oli siis, kui me alles oskamatult lõhkusime planke ja ehitasime barrikaade, tõusime üles tsaari vastu, keda sa oled näinud ainult piltidel.

Mul löödi välja hambad — see oli siis, kui me vanglasse heidetuina laulsime üheskoos revolutsioonilisi laule.

Mõõgaga löödi mulle lahingus haav näkku — see oli siis, kui esimesed rahvapolgud juba peksid ja purustasid vaenlaste valget armeed.

Õlgedel, madalas külmas barakis visklesin ma palavikus tüüfuse käes. Kuid surmast kohutavamatena kõlasid minu kohal sõnad, et meie maa on sisse piiratud ja vaenlase jõud on meist jagu saamas.

Kuid toibudes koos uuesti tõusva päikese esimese kiirega, sain ma kuulda, et vaenlane on jälle puruks löödud ja et me jälle tungeime peale.

Ja õnnelikenä sirutasime me üksteisele narilt narile oma kondised käed ja unistasime siis areldi sellest, et saagu meie maa — kuigi ehk mitte meie ajal, vaid pärast meid — võimsaks ja suureks, niisuguseks, nagu ta on praegu. Kas see siis pole õnn, Ivaška? Ja milleks mulle teine elu? Teine noorus? Minu oma oli küll ränk, aga selge ja aus!»

Vanake vaikis, võttis taskust piibu ja hakkas suitsetama.

«Jaa, vanaisa!» ütles siis vaikselt Ivaška. «Aga milleks ma siis vaeva nägin ja selle kivi mäele vedasin, kui ta oleks võinud väga rahulikult jääda oma sohu lamama?»

«Las ta olla kõigile vaadata,» ütles taat, «ja sa näed, Ivaška, mis sellest välja tuleb.»

VII

Sellest ajast on möödunud palju aastaid, kuid kivi seisab ikka seal mäel purustamata.

Palju rahvast on käinud tema juures. Tulevad, vaatavad, mõtlevad, vangutavad pead ja lähevad oma teed.

Kord käisin ka mina seal mäel. Südametunnistus justkui vaevast mind pisut. «Mis siis ikka,» mõtlesin, «annan kivile hoobi ja hakkakan elama otsast peale!»

Kuid seisin, seisin ja võtsin õigel ajal aru pähe.

«Ehee!» ütlevad naabrid, nähes mind uuesti noorena, — mõtlesin ma. «Sealt tuleb noor lollpea! Ei osanud, nagu näha, üht elu nii ära elada, kuidas tarvis, ei mõistnud, kus ta õnn oli, ja nüüd tahab sedasama uuesti alustada.»

Keerasin siis endale suitsu, võtsin tuliselt kivilt tuld ja läksin ära — oma teed.

üllas — õilis, suursugune

barrikaad, -i — tänavavõitluses püstitatud tõke

oimetu — uimane

1. Kirjelda vanataadi välimust.
2. Kuidas tutvus Ivaška vanataadiga?
3. Kuidas mõjus Ivaškasse vanataadi heatahtlikkus?
4. Milleks tassis Ivaška kivi mäele?
5. Miks ei purustanud vanataat kivi?

6. Milline oli olnud vanakese elu?
7. Miks pole keegi kivi purustanud?
8. Kuidas tuleb elada?
9. Leia igale osale pealkiri ja jutusta seda muinasjuttu.

Ei laula!

Juhan Liiv.

Seik Abdallal oli ilus tütar kui roosiõis. Kui ta laulis, jäi oja vulin peatuma, jäi tuuleõhk palmidel kuulatama.

Kaliif Abdrrahmann kuulis imelisest lauljast. See laulgu mulle! Kui vürstid ja kuningad kokku tulevad, on mul au sellest.

«Sinul, laps, ei ole muud teha, kui iga päev mulle kord laulda. See rikkus kõik siin on sinu.»

Ja kaliif imestas ise oma suurmeelt.

Teine päev tuli ta tagasi:

«Laula, mu laps!» ütles ta.

«Lase mind enne vangist vabaks,» kostis Suleika.

Ja ta ei laulnud.

Mitu käiku lõppesid nõndasama.

«Põrgu!» müristas kaliif. «Mina olen valitseja ja — sina ei laula! Kas minu valitsejasõna ei ole üle kõige laulude laul! Nuuti sulle!»

Ta sai nuuti, aga ta ei laulnud.

«Kas ta veel ei laula, Selim?»

«Ei, usklikkude valitseja.»

«Imelik!» ümises kaliif.

Ta sai veel nuuti, aga ta veel ei laulnud. Veel ja veel, ikka mitte ei laulnud.

Ta suri, aga ta ei laulnud.

«Imelik!» ümises kaliif.

š e i k, š e i g i — araablase vanem
k a l i i f, - i — valitseja

Miks Suleika enam ei laulnud?

Ühisel jõul.

A. Hint.

Suureks tülinaks kitserahvale oli Karja-Krants. See pruunikas karvanäss polnud loomu poolest mingi vapper koer. Ta värises Kriimsilma ees, nii et ei julgenud ennast metsa lähedalegi anda. Aga mida enam ta hunte pelgas, seda nurjatum oli ta Kõki ja Möki vastu. Võtsid sikupoisid aasal rahulikult lõunaoodet, jooksis Karja-Krants neile siia klähvides järele. Mängisid sikupoisid põõsaste vahel peitemängu, tuli Karja-Krants neid kurja haukumisega kollitama. Noh, Krantsi haukumist ei pannud sikupoisid varsti enam tähelegi, aga siis hakkas ta neile hammastega kallale kip-puma. Ta pures esiteks Mõkki sääremarjast ning pärast seda näpistas valusasti Kõki valget sabatutti.

Sikupoisid jooksid emale häda kaebama. Mõni teine ema oleks sedamaid nurjatut Krantsi noomima rutanud, kuid tark Kitseema ei teinud seda mitte, kuna ta juba ette teadis, et noomitussõnad oleksid Krantsile niisama palju tähendanud kui hane selga vesi. Seevastu võttis ta aga ise oma poisid käsile:

«Kus sina, Kõkk, siis olid, kui Krants Mõkki sääremarjast pures?» nõudis Kitseema oma nooremalt poisilt.

«Mää-ma, ma-mää, ma mõtlesin, et . . .» mökutas-kökutas häbe-likult Kõkk.

«Ja mida sina, Mõkk, sel ajal tegid, kui Krants Kõki saba kit-kus?» nõudis Kitseema oma teiselt pojalt.

«Mää-ma, ma-mää, ma mõtlesin, et lakun enne oma sääremarja ja siis lähen Kõkile appi!» kökutas-mökutas häbelikult Mõkk.

«Häbi, häbi, Mõkk ja Kõkk! Kui te niiviisi ainult iseenda peale mõtlete ja hädas teineteisele appi ei ruttu, olete ka edaspidi Karja-Krantsi haukuda ja hammustada. Tuletage meelde, mis ma teile olen õpetanud!» käskis Kitseema.

«Mää-mää, ikka ühisel nõul!» tuletas ema õpetust meelde Mõkk.

«Mää-mää! Ikka ühisel jõul!» kinnitas takka noorem sikupoiss Kõkk.

Ja nõnda nad tegidki. Kui Krants jälle tahtis Kõki valget sabatutti näpistada, ruttas Mõkk kohe nooremale vennale appi ja andis Krantsile mõnegi hea obaduse. Ning ka Möki sääremarjad

pidi Krants rahule jätma, kui ta ei tahtnud omakorda Kõki sarvemügarate hoope maitsta.

Nõnda õppisid sikupoisid ühisel nõul ja jõul enese eest seisma ja said Karja-Krantsi liduma. Kuid peale selle õppisid nad ka iga-sugust muud tarkust. Ja kui nad inimlaste kombel koolis oleksid käinud, oleksid nad igas aines aina «viied» toonud. Sügisel polnud nad enam väikesed kõhnad sikutalled, vaid päris noored sokud, tugevad, targad, julged ja täis jõudu, kelle sarvede hoop mõnegi suurelise jalust maha võis lüüa.

Vanasõnu.

Kus palju käsi, seal palju tööd.

Mida üks ei või, seda üheksa võivad.

Ühendatud karjas ei ole hunt hirmus.

Teekäijad ja koerad.

I. Krõlov.

Kaks sõpra kõndisid kord õhtu eel
ja asjalikku juttu vestsid oma teel,
kui järsku haugatada
heaks arvas lähem õuekoerake.

Ta järel teine, kolmas karjas kallale,
seal Koeri jooksis kokku veerandsada.

Üks sõber võttis kivi, tahtis visata.

«Vend, jäta!» ütles teine rahuga.

«Ma koeri tean, ei tasu vaevakulu,
sest haukujate suud sa nii ei sulge.

Kui minna rahus, ei nad enam kaua ulu,
ning hammustada ka ei julge.»

Ja tõesti: sülda kümme said nad edasi,

käis mõni üksik «auh» veel harvasti,

ja lõpuks Koerte kisa vaikis koguni.

Nii kadedadki — kõik, mis näevad,
vaid halvaks hauguvad.
Sa mine julgelt edasi ja nad
su järel varsti vakka jäävad.

1. Keda võib võrrelda koertega?
2. Missugune erinevus oli sõprade iseloomus?
3. Mispärast jäid haukujad vait?

SIGA.

J. T a m m.

Paar korda siga küna ümber käis,
sääl sees tal toitu veel, kuid sellega mis teha?
Kõht seal kindlalt tuubitud ju täis,
nii täis, et ägisemas keha;
ja ega ülearu süüa või,
ka selle asjale on loodus seadnud raja.
Kuid siga katsus veel ja sõi:
mis täis, see täis; säääl pole kartust vaja!
Kas siputa, ei suutäis alla läe,
ehk oleks söögil kas või saia sisu ...
«Mis tühja!» mõtleb siga: «Näe!
mis toit see on — ei äratagi isu! ...
Käi välja künast, välja solk ja risu!»
Säääl südikalt ta kärssa sirutas
ja viudi! kummuli siis küna virutas.

See tuleb ette sagedasti ilmas,
et siis, kui sinust kannetakse tulu silmas,
ka kiidetakse kõrgeks sind;
kui aga sinu abi pole enam vaja,
siis kuuled kohe mõnituste kaja,
siis otsas on su hind.

KODU, PEREKOND, LAPSED

Lapsed.

A. H. Tammsaare.

Kevadel, kui Eesperes ehitus algas, põlesid Oru poisid kustumatus uudishimus, kõlas ju hommikust õhtuni mäelt raiumine ja meeste jutt ja naer. Paistsid ka laualõikamise pukid ja ülal kõrgel mees, kes vahetpidamata kätega üles ja alla kõigutas. Joosep ja Karla teadsid, mis see kõik tähendab. Valgeid laaste pidi ju olema terved virnad ning pukkide all sõredat saepuru rohkem kui jahu nende suures kirstus. Ning vaiku ja tema lõhna!

Poisid oleksid hea meelega seda kõike oma silmaga vaatama läinud, aga ei tohtinud isa keelu pärast ega julgenudki kartusest Andrese ees. Nõnda pidid Liisi ja Maret poistele appi asuma, neile

kuuesabas saepuru ning laaste piiriaia äärde kandma ning seal roigaste vahelt teisele poole aeda läbi toppima. Muidugi pidi seda tegema söögi ajal, kui mehi nägemas polnud, ja kandamiga pidi nõnda minema, et haopinu, mis toa ees oli, seisaks vahetpidamata akna kohal varjuks, sest kui isa nende tegu näeks, saaksid nad tingimata triibulised.

Sellepärast on saepuru kandmine Oru poistele, kes niiske külma maa peal piiriaia taga on kõhuli, üsna hädaohtlik töö, sest tüdrukud panevad oma nahad mängu. Kõige hullem on see, et Oru poisid on väga nõudlikud, neile ei ole kunagi küll.

«Kui meie isa hakkab uusi kambreid ehitama, küll siis toome kätte,» seletab vanem poiss Joosep.

«Millal ta hakkab?» küsib Eespere Liisi.

«Millal just, seda ei tea, aga ta hakkab,» kinnitab Joosep.

«Aga kas toote meile niisama head puru?» küsib Maret. «Nii-sukest valget ja kuiva? Me korjame päevapaistelt, soe kohe teine võttes. Paremat ei ole.»

«Meie toome teile ka kõige paremat,» kinnitab ka Joosep.

«On teil laastu ka vaja?» küsib Liisi.

«Oleks küll,» vastavad poisid nagu ühest suust.

Nüüd peavad tüdrukud ka laaste piiriaia äärde kandma ja nad roigaste vahelt läbi toppima, kõik ükshaaval. Kahekesi nõnda kõrvu käies küsib Liisi äkki õelt:

«Mis sa arvad, kas nad toovad meile saepuru ja laastud kätte?»

«Ah siis, kui nende isa hakkab uusi kambreid ehitama?» küsib Maret vastu.

«Siis näh,» vastab Liisi.

«Miks nad ei too,» arvab Maret. «Kus nad siis pääsevad, nad ju lubasid.»

«Aga kas mäletad, mineval suvel viisime neile rukkitalgute ajal nisuleiba. Eks nad siis luband ka kätte tuua, kui neil rukkitalgud on, aga ei toonud ühti,» seletas Liisi.

«See oli nisuleib, aga nüüd on ju saepuru ja laastud,» arvab Maret poiste kaitseks.

«Olgu,» ütleb Liisi, «aga mina ei usu, et nad toovad. Nad muidu ütlevad, et meie nii rumalad oleks ja neile kannaks. Mina änam ei vii.»

«Aga sa ju lubasid,» ütleb Maret.

«Mis sest, aga näe, ei vii.»

Maret ei saa ega saagi aru, kuidas küll Liisi võib lubada ja siiski mitte teha. Tema on lubanud ja tema kannab.

«Miks Liisi änam ei kanna?» küsib Joosep.

«Liisi ei taha,» vastab Maret.

«Miks? Ta ju lubas,» ütleb Joosep.

«Liisi ütleb, et teie ei too meile saepuru ja laastu kätte, kui isa hakkab uusi kambreid ehitama, sellepärast,» seletab Maret.

«Meie toome tingimata,» ütleb Karla. «Kuda siis muidu saab.»

Poisid peavad tasakesi aru ja Maret vahib neid läbi roigaste. Viimaks ütleb Joosep:

«Meie ema tegi odrakaraskit, puht hapupiimaga, ise sõtkus. Kas tahad, me lähme toome seda teile...?»

See on tähtis teade. Maret peab sellest Liisile sõna viima.

«Oodake!» hüüab ta läbi roigaste poistele ja jookseb ise koju Liisi juurde, kes laastude ja saepuruga on kibedasti ametus.

«Joosep pakub nisuleiva eest odrakaraskit,» räägib Maret lõõtsutades Liisile, sest hing kipub kurku kinni jääma. «Puht hapupiimaga tehtud, ema ise sõtkund.»

Liisi ja Maret jooksevad kahekesi aia äärde. Seal lepitakse odrakaraskis lõplikult kokku.

«Kas siis tood meile veel saepuru?» küsib Joosep Liisilt.

«Siis toon,» ütleb Liisi.

«Ja usud, et me kanname kätte, kui isa hakkab uusi kambreid ehitama?» pärib Joosep edasi.

«Jah, siis usun,» kinnitab Liisi.

Ka Liisi ja Maret lähevad toa juurde ja nad on üpris õnnelikud, sest kõik nende hingelised kahtlused on kõrvaldatud. Nad istuvad haopinu taha päikesepaistele, sest siit on hea näha, millal Oru poisid odrakaraskiga tulevad.

Emale.

D. Vaarandi.

See ei ole kangelanna, sirgepihtne,
kõigist väarikam, suursugusem,
kes seal läheb, vaid mu kühmus, lihtne,
kõigist armsam soojasilmne memm.

Siiski lapsemeel ei üksi hinda
kortse neid, mis kaevund silmaveest.
Vaata, vaprusmedal sulle rinda
pandi töö ja tubliduse eest!

Nõnda noorelt vaatavad su silmad,
sest et kuumalt haaravad su peod
igast tööst. Ja kogu suurt maailma
oma lihtsa eluga sa seod.

Kord su uni kergelt, rõõmsalt tuleb
nagu kevadine linnukoor.
Aga süda, kunj silmad suled,
püsib ikka kuum ja ikka noor!

*«On olemas kõige kaunim olevus, kellele te olete alati võlg-
lane — ema.»*

N. Ostrovski.

Mälestusi isast.

J. Smuul.

Tol korral ringi jooksin alles särgis,
täis lapsemõtteid oli kahupea,
või vänderdasin hanekarja järgi,
vits peos, sest mine isahane tea.

Tean sügispäeva. Pilvi rebis tuul
ja sumbund oli kajakate kisa.
Siis vastu klaasi nina, käed ja suu,
nii kalalt koju ootasin ma isa.

Hirm oli. Ma ju teadsin juba seda,
et vahel kümnist nõudmas püügiveed.
Siis aga päris kaugelt nägin teda —
kess turjal, tuleb mööda porist teed.

Kraps! üle läve olin nagu kera
ja juba jooksin külmas sügisvees.
Ma teadsin, olin isa silmatera.
Nii tuppa tulime, kaks märga meest.

Ja mäletan, kord õhtul ta ei tulnud.
Tõrm. Laine laksus päris õue all.
Toit seisis pliidil, aga sööjaid polnud.
Ränk mure näris juba sügaval.

Need neli päeva... Meeleheites pilgud.
Ja ema rannas... kõik need neli ööd.
Just suigud lapseunne, kohe virgud.
Tuul pimeduses ulub, laine lööb...

Mind rannast leidis juba varavalge, —
kõhn, sasipäine, väike mures põnn.
Nii vastu külma kivi panin palge
ja isa ootasin — kas surm või õnn...

Ta viimaks hilisõhtul tuli siiski,
surmväsinud ja unetusest morn.
Veel näol ja rõivail soolaseid veepiisku,
kui juba magas. Väljas nuttis torm...

k e s s — võrkkott

k ü m n i s — kümnendik osa (andamina)

p ü ü g i v e e d — koht meres, kuhu asetatakse võrgud

1. Missugustest kodustest töödest võtad sina osa?
2. Jutusta mõnest tööst, mida teed koos ema või isaga.
3. Kirjuta sellest kirjand, valides vastava pealkirja.
(Näiteks «Emale (isale) abiks».)

E. Viiralt

Virve.

Sinu vanaema.

A. H a a v a.

Vanaema helde, lahke,
oli kallis sinule,
oli sinu lapsepõlve
soojendaja päikene.

Kuis ta, õnnis, pehmel käel
sinu peakest silitas,
armurikkal häälel, sõnal
õpetas ja juhatas!

Kuis ta heldeist silmist läige
langes sinu põuesse;
lustil hõiskasid ja laulsid
nurmel, väike karjane. —

Hauas hingab vanaema,
aga sinu südame
jään'd on läige tema silmist;
tema kuju kullane. —

Kullerkupud, jaanililled
eide haul õitsegu,
tähe sära, päik'se hiilgus
kallist kalmu ehtigu.

Ema armastus.

K o r e a m u i n a s j u t t.

1.

Ühes külas Kesoni linna läheduses elas muiste vaene talupoja-pere. Mees töötas rikka naabri põllul, naine küpsetas ja müütas riisileivakesi. Niiviisi nad elasid, saades kuidagimoodi ots otsaga kokku.

Neil oli poeg Han Sek Bon, keda nad armastasid üle kõige. Sõbralikult elati kehviku peres, kuni ükskord tuli ränk õnnetus nende majja: isa jäi raskesti haigeks ja suri. Surres ütles ta oma naisele:

«Tahan, et meie poeg saaks kõrge hariduse — siis austavad teda kõik.»

Ning naine töötas surevale mehele täita ta viimne soov.

Kui Han Sek Bon sai seitsmeaastaseks, ütles ema:

«On aeg isa soovi täitmisele asuda. Sul tuleb õppida kümme aastat. Selle aja kestel õpid sa selgeks tuhat hieroglüüfi, õpid tundma parimaid luuletusi, saad arstiteaduses targaks ja loed läbi filosoofide raamatud. Seejärel võid sa Sõulis eksamid ära anda ja saada teadlaseks, nagu seda soovis isa.»

Han Sek Bon läks Kesoni kooli, ema aga jäi üksi oma väikesse majakesse. Ei olnud temast paremat riisileibade küpsetajat selles külas. Leivad olid maitsvad ja ilusad, alati ühesugused, siledad ja kobedad. Sellepärast ostsid kõik naabrid riisileiba ainult temalt.

Ühtki õhtut ei möödunud emal, millal ta ei mõelnud oma pojale. Üksinda olles igatses ta tema järele, muretses ja nuttis. Öösiti arvutas ema, mitu aastat, kuud ja päeva peab mööduma, enne kui ta näeb oma kallist poega.

Ent jällenägemiseni jäi veel palju päevi.

2.

Ükskord õhtul kuulis ema maja läheduses kellegi samme. Ta avas ukse ja nägi oma poega.

Emale paistis selgesti, et poeg on pikast teekonnast kurnatud, ta oleks tahtnud pojale vastu sõosta ja suruda ta oma rinnale.

Agaga ta ei teinud seda. Koguni ei naeratanudki oma pojale, küsis ainult:

«Miks tulid enneaegu tagasi? Kas on sul kõik teadused juba käes ja võid eksamile minna?»

Han Sek Bon ei oodanud emalt nii karmi vastuvõttu. Ta puhkes nutma ja ütles:

«Ma olen väga väsinud. Olen mitukümmend liid jalgsi ära käinud ja eile hommikust saadik söömata. Andke mulle süüa, küll hommikul jutustan teile kõik.»

Ah, kuidas küll oleks ema tahtnud oma poega kaisutada ja suudelda, anda talle kõige paremat toitu, mis majas leidis, teha talle ase valmis ja panna magama! Aga ta ei teinud seda hoopiski ja küsis uuesti:

«Oled sa siis juba kõik teadused ära õppinud, mida sa kümne aasta jooksul pidid õppima?»

Poeg vastas:

«Kõik, mis ma pidin kümne aasta jooksul ära õppima, on mul õpitud, sellepärast tulin ma enneaegu tagasi.»

«Siis võta pintsel, tušš ja paber ning kirjuta esimesed kümme hieroglüüfi,» ütles ema.

Kui poeg oli võöl rippuvast taskust tuši ja pintli välja võtnud, puhus ema tule ära ja sõnas:

«Sina joonista pimedas hieroglüüfe ja mina küpsetan leiba.»

Mõne aja pärast hüüdis ema:

«Leivad on valmis!»

Ning süütas uuesti lambi. Han Sek Bon näitas emale oma tööd. Pimedas tulid hieroglüüfid näotud ja ebaühtlased, mõnes kohas aga oli koguni tušiplekke.

Siis ütles ema:

«Vaata minu leivakesi.»

Han Sek Bon vaatas. Leivad olid siledad, ilusad, ühtlased nagu ühe vormiga vormitud, otsekui heleda tule valgel küpsetatud.

Ema pani käe poja õlale ja ütles:

«Mine Kelsoni ja tule tagasi siis, kui aeg täis saab ja kui su teadmised kõiges, mida sa pidid õppima, on täiuslikud.»

Han Sek Bon hüüdis paluvalt:

«Oo, lubage, et ma jään koju hommikuni! Pikki päevi ja öid ruttasin ma ilma puhkuse ta teie poole, mul pole veel jõudu uuesti nii pikale teele minna.»

«Sul pole aega puhkamiseks,» vastas ema rangelt. «Võta need leivad teele kaasa ja — hüvasti!»

Han Sek Bon läks pimedas teele, mägiradadele. Teekond iidsesse Kelsoni linna oli ränkraske. Nii mitugi korda tuli tal ületada käremaid mägiojasid ja kuulda metsloomade möirgamist.

Han Sek Bon sammus edasi ja nuttis kibedasti. Talle tundus, et ema on tema vastu julm ning ülekohtune ja et Kelsonis oldud ajaga on ema armastus tema vastu kustunud.

Hommikul tegi ta lahti kompsu, milles olid leivad, ja veendus

jällegi, et pimedas küpsetatud leivad olid tõepoolest toredad — kõik ühesugused nagu valitud!

Ning nüüd alles tuli Han Sek Bonile mõte: «Ema tuli pimedas oma tööga hästi toime, mina aga ei tulnud. See tähendab, et tema tunneb oma tööd paremini kui mina.»

Selle mõttega hakkas Han Sek Bon Kesoni poole ruttama.

3.

Möödus veel viis aastat — ning jällegi kuulis ema maja ees samme. Ta avas ukse ja nägi jälle oma poega.

Han Sek Bon sirutas käed ema poole, kuid ema küsis:

«Kas oled nüüd kõik teadused omandanud?»

«Jah,» vastas poeg.

Ta võttis võõlt kotikesest paberi, pintsli ja tuši ning puhus tule ära.

Kümne minuti pärast ütles Han Sek Bon:

«Võite tule üles võtta! ...»

Ema süütas tule ja astus poja juurde. Ta nägi paberit, mis oli hieroglüüfe täis kirjutatud. Hieroglüüfid olid kõik viimseni selged, ilusad ja ühtlased.

Siis hüüdis ema:

«Kuidas ma sind ootasin! Kuidas igatsesin! Tule, ma vaatan sind ometi kord, surun su oma rinnale!»

... Möödus aastaid, Han Sek Bon sai kuulsaks teadlaseks. Kui ta õpilased küsitlesid teda, kuidas ta nii targaks sai, vastas Han Sek Bon:

«Ema armastus õpetas mind olema vali iseenda vastu, tegema kõike hästi ja ausalt. Ning kes teeb kõike hästi ja ausalt, see võib saada, kelleks ta iganes soovib.»

hieroglüüf, -i — mõistet või silpi tähistav märk hiina ja vana-egiptuse kirjas.

l i i — pikkusmõõt Hiinas ja Koreas (576 m)

1. Leia 1. ja 2. peatükist kohad, kus kõneldakse ema igatsusest poja järele.

2. Kirjelda ema rangust poja vastu.

3. Kunas hakkas Han Sek Bon esmakordselt aru saama ema nõudlikkusest?

Leia muinasjutus vastav koht.

4. Millal õppis Han Sek Bon täielikult mõistma ema armastuse suurust?

5. Mida õpetas Han Sek Bonile ema armastus?

*Päeva paistel on soe,
ema juures on hea.*

*Tublidus ei tule tööia,
osavus ei hooleta.*

*Kes hirmuta kasvab,
see auta elab.*

*Ulemaks kui hõbevara,
kallimaks kui kullakoormad,
tuleb tarkust tunnistada.*

Sõprus.

V. Korolenko.

1.

Kord istus pime Peetrike jõe ääres künkal ja mängis oma vilepilli. Päike loojenes ja õhk oli vaikne. Poiss lõpetas parajasti mängimise ja heitis rohule pikali. Ta unustas hetkeks kõik. Kuid korraga äratasid kellegi kerged sammud ta unelusest. Ta tõusis vastumeelselt küünarnukkidele ja jäi kuulatama. Sammud peatusid. Kõnnak oli talle tundmatu.

«Poiss,» kuulis ta tüdruku häält, «kas sa ei tea, kes mängis siin äsja?»

Pimedale ei meeldinud, kui segati tema üksildust. Seepärast vastas ta küsimusele vastumeelselt:

«See olin mina...»

«Kui hästi sa mängid!» ütles tüdruk.

Pime vaikis.

«Miks te ometi ära ei lähe?» küsis ta viimaks, kuuldes, et tüdruk seisab ikka veel paigal.

«Miks sa ajad mind minema?»

«Ma ei salli, kui tullakse minu juurde...»

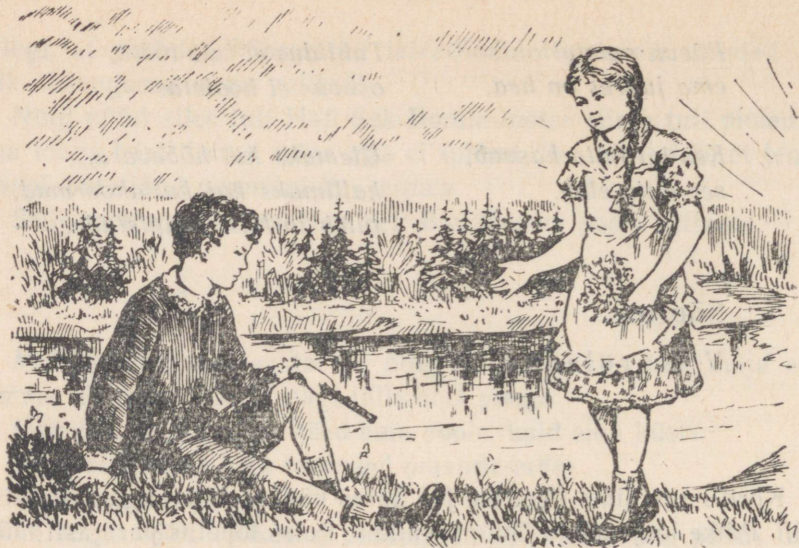
Tüdruk hakkas naerma.

«Vaat mis veel... Kas sa näe! Kas kogu maa on sinu oma ja sa võid ära keelata maa peal kõndimise?»

«Ema keelas kõigile tulla siia minu juurde.»

«Ema?» küsis veel tüdruk mõtlikult. «Aga minu ema lubas mul käia jõe ääres.»

Poiss ei olnud harjunud selliste kangekaelsete vastuväidetega. Vihahoog libises üle ta näo; ta tõusis üles ja hakkas kiiresti ja erutatult kõnelema:

«Minge ära, minge ära, minge ära!...»

Ei tea, millega see lugu oleks lõppenud, kuid siis kutsuti poiss teed jooma. «Ah, milline vastik poiss!» lausus tüdruk.

Järgmisel päeval, istudes samal kohal, meenutas poiss eilset. Selles mälestuses ei olnud nüüd tuska. Vastupidi: ta isegi tahtis, et tuleks jälle see tüdruk nii meeldiva rahuliku häälega, millist ta polnud kunagi kuulnud. Temale tuttavad lapsed kisendasid kõik valjusti, naersid, tülitsevad ja nutsid; kuid mitte keegi neist ei kõnelnud nii meeldivalt. Tal hakkas kahju, et oli solvanud tundmatut, kes tõenäoliselt ei tule enam kunagi tagasi.

Tõepoolest ei tulnud tüdruk kolmel päeval. Kuid neljandal päeval kuulis Peeter ta samme jõe kaldal. Ta tuli tasa, midagi omaette ümisesed ja nähtavasti talle tähelepanu pööramata.

«Kuulge!» hüüdis poiss tüdrukut, kuuldes, et see läheb mööda. «See olete jällegi teie?»

Algul tüdruk ei vastanud, sest ta oli solvunud eelmisest eba-meeldivast vastuvõtust, kuid nähtavasti tundus talle poisi küsimuses midagi kummalist ja ta peatus.

«Kas sa ei näe, et see olen mina?»

Need sõnad kajastasid valusasti pimedas südames. Ta ei vastanud midagi ja heitis rohule. Kuid jutt oli alanud ja tüdruk, seistes samal kohal, küsis jällegi:

«Kes õpetas sind nii hästi vilepilli mängima?»

«Johhim¹ õpetas,» vastas Peeter.

«Väga hea. Kuid . . . miks oled sa nii vihane?»

«Mina . . . ei vihasta teie peale,» ütles poiss tasa.

«Noh, ega siis mina ka vihasta . . . Hakkame koos mängima . . .»

«Ma ei oska teiega mängida,» vastas poiss end rumalana tundes.

«Ei oska mängida . . . Miks?»

«Niisama.»

«Miks mitte?»

«Niisama,» vastas ta vaevalt kuuldavalt ja tundis end veelgi rumalamana.

2.

Tal polnud veel olnud juhust kellegagi kõnelda oma pimedusest ja tal oli väga valus sellest kuulda.

Tüdruk ei taibanud ikka veel, et poiss on pime.

«Kui naljakas sa oled!» kõneles tüdruk, istudes temaga kõrvuti rohule. «Seda küll kindlasti sellepärast, et sa pole veel minuga tuttav. Aga kui sa õpid mind tundma, siis jätad kartuse. Mina küll ei karda kedagi.»

Tüdruk kõneles seda lõbusalt, korjates samal ajal rukkililli ja kannikesi endale kimbuks. Vahepeal tahtis pime temaga lähemalt tutvuda. Aga et ta oli harjunud inimeste välimust tundma õppima kompides, siis hakkas ta, võttes vasaku käega tüdrukul õlast, paremaga kompima tüdruku juukseid, siis kulme ja jooksis väledalt sõrmedega üle näo, peatudes mõnes kohas ja tähelepanelikult õppides tundmatuid näojooni.

Kõik see toimus nii ootamatult ja kiiresti, et imestunud tüdruk ei saanud sõnagi lausuda. Ta vaatas poisile otsa pärani avatud silmil, milles oli näha hirm. Alles nüüd märkas ta, et poisi näos on midagi ebatavalist. Ta nägu oli pingul, tähelepanelik, kuid pilk hoopis tardunud. Poisi silmad vaatasid kuhugi ilma mingi väljenduseta ja neis helkles kummaliselt päikesevalgus. Tüdrukul hakkas jube. Vabastades oma õla poisi kätest, hüppas ta püsti ja hakkas nutma.

¹ Johhim teenis poisi vanemate juures.

«Mis sa teed minuga, häbematu poiss?» kõneles ta vihaselt läbi pisarate. «Miks sa kisud mind? Mis ma sulle tegin... Miks?»

Poiss istus samal kohal langetatud päi. Esimest korda tuli tal nüüd taluda enda kui vigase alavääristamist; esimest korda mõistis ta, et tema pimedus äratab mitte ainult kaastunnet, vaid ka hirmu. Seetõttu kannatas ta üliväga. Ta langes rohusse pikali ja hakkas nutma.

Nutt muutus ikka tugevamaks ja kogu ta väike keha värises nuuksumisest.

Tüdrukul hakkas tast hale.

«Kuule,» kõneles ta tasakesi, «miks sa nutad? Sa ehk arvad tõepoolest, et ma kaeban? Oh ei, ära nuta. Ma ei kõnele kellelegi!»

Kuid poiss hakkas tüdruku kaastundlikku häält kuuldes veelgi härdamalt nutma. Siis kükitas tüdruk talle üsna ligi ja hakkas teda rahustama, silitades käega ta juukseid. Ta tõstis poisi pea ning hakkas rätikuga kuivatama nutetud silmi, justkui ema, kes rahustab kurvastatud last.

«No, no!» kõneles ta. «Ma ei ole enam pahane. Ma näen, sa kahetsed, et ehmatasid mind...»

«Ma ei tahtnud sind hirmutada,» vastas poiss sügavalt ohtes, et peatada nuuksumist.

«No, no, hea küll. Ma ei ole pahane... Ega sa enam tee?» kõneles tüdruk, tõstes teda maast ja püüdes asetada endaga kõrvuti.

Nüüd istus poiss nii, nagu ennegi, näoga loojaku poole. Ta silmis olid pisarad, kuid silmad olid endiselt liikumatud.

«Sa oled tõepoolest nii kummaline...» ütles tüdruk järelemõtliku kaastundega.

«Ma pole kummaline,» vastas poiss nukralt. «Ma... ma... olen pime!»

«Pime-e?» venitas tüdruk laulvalt. «Pime-e!» kordas ta liigutatud häälele, ja otse värisedes üleni kaastundest, põimis ta korraga käed ümber poisi kaela, kummardus tema poole näoga ja hakkas kibedalt ning trööstitult nutma.

«Mul... on kahju...» lausus ta viimaks. Hiljem rahunedes kõneles ta:

«Päike loojus.»

«Ma ei tea, missugune see on,» vastas poiss kurvalt.

«Sa ei tunne päikest?»

«Ei.»

«Aga ... oma ema? ... Kas ka ei tunne?»

«Ema ma tunnen. Ma tunnen ta kõnnaku juba kaugelt.»

«Jaa, jaa, see on õige. Ka mina tunnen oma ema kinnisilmi.»

Lapsed kõnelesid juba rahulikult.

«Kas tead,» alustas pime, «ma ju tunnen päikest ja tean, kui see on loojunud.»

«Kuidas sa tead?»

«Sellepärast, et ... no, näe nüüd ... Ma isegi ei tea, miks ...»

«Ah-haa!» venitas tüdruk.

Nad vaikisid mõlemad.

«Ma võin lugeda,» alustas esimesena Peeter, «ja varsti õpin sulega kirjutama.»

«Aga kuidas?» tahtis tüdruk alustada, kuid järsku vaikis häbelikult, et talle ta pimedust mitte meelde tuletada. Kuid poisid mõistis teda.

«Ma loen oma raamatut sõrmedega ...» seletas ta.

«Sõrmedega? Mina küll ei õpiks millalgi sõrmedega lugema ... Ma loen silmadegagi halvasti.»

«Aga ma võin lugeda koguni prantsuse keelt,» ütles pime.

«Pee-t-er!» kuuldus Johhimi häääl.

«Sind kutsutakse,» ütles tüdruk tõustes.

«Jah. Kuid ma ei tahaks minna.»

«Mine, mine! Ma tulen sinu juurde homme. Nüüd aga oodatakse sind ja mind ka.»

Tüdruk, keda kutsuti Eveliineks, täitiski oma lubaduse, hakkas iga päev käima pimedada Peetri juures. Nad jalutasid ja mängisid koos. Varsti hakkas Eveliine õppima koos poisiga. Õppetunnid möödusid Peetri juures nii rõõmsalt ja elavalt. Pime ja ta sõbratar abistasid teineteist igas asjas ja sest ajast alates said nad sõpradeks eluajaks.

1. Kuidas tutvusid lapsed?
2. Kirjelda tütarlapse suhtumist poisikesse.
3. Jutusta laste sõprusest.
4. Koosta jutustuse plaan ning jutusta selle järgi algul põhjalikult ja siis lühidalt.

Illimari haigus.

Fr. Tuglas.

Illimar oli mitu päeva haige. Talle joodeti vahel kuuma piima, vahel seoti külmi rätikuid pea ümber. Kuid ta ise ei teadnud sellest palju. Oli ainult väga halb olla. Ema murelik hääl kostis temani kaugelt, nagu läbi une. Ja kui koerad ta voodi äärel püsti ajasid ning ta hõõguvaid käsi lakkusid, siis olid need ühelt poolt küll koerad, kuid teiselt poolt ka mitte. Nad muutsid ennast oma heksarvamist mööda, pikenesid ja lühenesid ning vahetasid värvi. Ja siis käisid nende pikad hännad nagu imelikud lehvikud mööda seinu. Need käändusid väänkasvudena ümber kappide, tulid kord laest, kord põrandalt ja lehvitasid oma sõbralikke tupsusid otse ta näo ees.

See kõik oli naljakas, kuid ka piinav. Oleks tahtnud nagu ärgata ega saanud.

«Ema!» hüüdis Illimar nõrgalt. «Ema!»

«Mis on, pojake?» kostis kohe ema hoolitsev hääl.

Ta oli siinsamas, ta oli ikka siinsamas olnud.

«Ema,» pingutas Illimar, «ma käisin küll jää peal. Aga koerad ei olnud kaasas.» See näis talle nii tähtis olevat, et seda veelgi pidi rõhutama. «Nemad ei olnud kaasas. Nad jäid kaldale. Ma käisin üksi.»

«No siis on kõik hästi,» rahustas ema. «Peaasi, et nemad kaasas ei olnud. Aga näe, nüüd on nad küll siin.»

Ja tõesti, Kähri ja Milli olid jälle Illimari voodi juures. Otsekui mõistes, et jutt on neist, tahtsid nad end eriti tähelepanuvaks teha. Nad ajasid lõuad pärani ja rullisid keeled välja. See pidi nagu nende naeratus olema. Ja siis tõusid nad tagajalul voodi najale, taotlesid keelega Illimari nägu, ning nende hännad käisid väga väledalt kahele poole. See oli suurim sõpruseavaldus, mis nad mõistsid.

Ja Illimar nägi, et need olid jälle päris loomulikud koerad ega mitte need unenäolised, kes olid alles hiljuti tema voodi ümber olnud.

Ta ohkas sügavalt, käänas teise külje ja sirutus välja. Ta tundis enese nii nõrga ja raue olevat, kuid ometi oli palju kergem kui äsja. Ta sulges silmad ja püüdis veel mõelda, kuid varsti tuli sügav ning rahulik uni.

Kui ta hulga aja pärast uuesti ärkas, oli toas vaikne ja hämar. Hetkeks olid kõik sealt lahkunud, isegi ema. Ainult vana kell tiksus siinsamas uksepiida taga, aeglaselt ja rahulikult. Siis tõmbas ta nagu rauk kõhatades vasara üles ja lõi kolm põrisevat hoop. Ta oli nii lähedal, et Illimar veel kaua ta vedru huugavat kõminat kuulis. Selle lainetus nõrgenes hetk-hetkelt, minnes nagu kaugemale ja lõpuks kadudes. Ei, nüüd oli ta täiesti vaikinud, pinguta kuulmist kui palju tahes...

See kella lähedus ja kõik muugi pani Illimari imestama. Jah, ta ei lamanud eestois vend Karla voodis, nagu harilikult viimasel ajal. Kuid ka mitte teises toas kappide taga, vaid siinsamas nende ees, vanal vakstuga sohval. Siia oli talle pehme ase tehtud ja ta soojalt kinni kaetud. Seda vahetust oli ta varemgi tundnud, kuid läbi palaviku tuhmilt ja ükskõikselt.

Nüüd oleks nii hea olla, kui mitte nii üksik poleks. Et nad ometi kõik pidid korruga välja minema! See vaikus, mida ei suutnud kella tiksuminegi peletada, muutus kõhedaks. Oleksid vähemalt koeradki kodus! Nendega jutuajamisest pole küll asja, kuid nende juuresolugi rahustaks. Isegi teisest toast kostev küüntekrabin, haigutamine või kirpudepuremine elustaks seda üksindust.

Illimar teritas endiselt kõrvu, kuni kuuliski kappide tagant mingit häält. Kuid see pani ta esialgu ainult jahmatama. Mis see ometi oli — mingi mõmin ja pomin ning liikumissahin. Siis aga selgus talle: seal oli väikevend Johannes. Ta nuttis harva ega häälitse nudki palju kõvasti. Kuid vahetevahel ajas ta nagu tasakesi enesega juttu, seejuures oma pisikesi käsi liigutades. Ta võttis huule igemete vahele, tõmbas põse õhku täis ja laskis siis jälle väikese mõminaga tühjaks. Sellest piisas talle ajaviiteks, kas või pilkases pimedaski.

Ja Illimar rahustus. Ei olnud ju Johannesest mingit tuge, kuid ta ometi elas ja oli seltsiks. Illimar omalt poolt kõhis pikalt, teadmata küll, kas väikeveli sellistki julgustust vajas. Kuid see oli talle enesele veel suuremaks rahustuseks. Umbes nii: vaata, me oleme siin kahekesi ega karda kedagi!

Sellal märkas ta mingit valguse vahetust toas. Ja vaevalt langes ta pilk aknale, kui seal hoopis uus nähtus üllatas. Midagi valget keerles aeglaselt ruutude taga, liugles, lendles ja laskus siis alla. Ikka rohkem ja rohkem tuli seda, otsekui põhjatust sulekotist. Ning vahtides selle valge seina lakkamatut vajumist tundus, nagu

oleks aken ise ühes raamidega aina kõrgemale ja kõrgemale tõusnud.

See oli esimene lumi!

Väljas näis ilm nagu valgemaks muutuvat, kuid sees läks veelgi hämaramaks. Ainult lainetavalt elav oli see hämarus. Ja ega väljastki tõeliselt midagi näinud, kui Illimar enese voodis istuli ajas. Otse akna ees rohetasid küll veel päevalille-rootsud ja paistis pisut halli pistandit, kuid pleekaed ise oli juba täielikult kadunud. Seal oli vaid üksainus keerlev lumehelvete möll!

Sellal kui Illimar mõlgutas, kuidas sinna välja pääseks, kostsid eeskojas ema ja tädi Liisa hääled. Nad tulid jalgu trampides robinal sisse nagu põgenedes. Kuid nende jalgade müdin ja hääled olid ometi röömsad.

«Uuh!» hüüdis Liisa, suurrätikut soputades.

Ema aga heitis ruttu üleriided ja tuli tagatuppa.

«Noh, Illi?» küsis ta, nähtavasti hämaruses midagi nägemata.

«Lund sajab,» vastas Illimar.

«Sajab, pojakene. Aga kuidas sinuga on?»

«Ei midagi. On hea olla.»

«No siis on kõik hästi!»

Ema kummardus hetkeks ta kohale ja läks siis kappide taha väikest Johannest vaatama. Seal kahistas ta pimedas ja rääkis midagi väikevennaga selle imelikul keelel.

Sellal oli tädi Liisa juba lambi laual süüdanud. Selle valgus langes poolpõiki tagatuppagi. Nüüd näis, nagu toetuks väljas vastu akent lumehang, ja selle läbi ei paistnud enam midagi.

Jälgi Illimari tähelepanekuid haiguse ajal. Jutusta neist.

Kippus tulema tüli.

A. Gaidar.

Vasja tahtis minna Petjat otsima, kuid Petja tuli ise talle vastu.

«Kus sa, Petja, käisid?» küsis Vasja. «Ja miks sa kordagi meile ei tulnud? Kui sinul kõht valutab, siis tulin mina küll teile, aga kui minul jäi kurk haigeaks, siis sina meile ei tulnud.»

«Ma tulin,» vastas Petja. «Tulin teie majani, kuid siis tuli meelde, et uputasime hiljuti teie ämbri. Noh, mõtlesin, et nüüd

hakkab Vasja ema minuga riidlema. Seisin ja seisin, ja mõtlesingi ümber.»

«Oh sind küll! Ema on juba ammu oma riidlemised riienud ja unustanud! Ämbri aga vinnas ätt juba üleele kaevust välja. Tule siis kindlasti... Mis riistapuu see sul sinna ajalehte on mässitud?»

«Ei ole siin mingit riistapuud. Hoopis raamatud on. Üks on lugemiseks, teine aritmeetika raamat. Juba kolmandat päeva käin nendega Ivan Mihhailovitši pool. Lugada oskan ma küll, aga kirjutada ja aritmeetikat ei oska. Tema siis õpetabki mind. Tahad, annan sulle praegu aritmeetikat? Näiteks püüdsime sinuga koos kala. Mina sain kümme kala, sina kolm. Kui palju saime kokku?»

«Miks siis mina nii vähe sain?» solvus Vasja. «Sina kümme, aga mina kolm. Kas sa ei mäleta, missuguse ahvena ma mineval suvel välja tõmbasin? Sina juba niisugust välja ei tool!»

«Aga see on ju aritmeetika.»

«No, ja mis sest, et aritmeetika? Ikkagi on vähe. Mina saan kolm, tema aga kümme. Mul on õngeridva otsas ehtne õngekork, aga sul on harilik kork, ja õngeritv on sul ka kõver...»

«Kõver? Mis sa ajad! Kus ta siis kõver on? Ainult natukese oli kõveraks tõmmanud, ma ajasin ta juba ammugi sirgeks. Noh, olgu, mina püüdsin kümme kala, sina seitse.»

«Miks siis mina seitse?»

«Kuidas miks? Noh, ei näkka rohkem ja ongi kõik.»

«Minul ei näkka, aga sinul millegipärast näkkab? Väga hale aritmeetika.»

«No küll sa oled ka!» ohkas Petja. «No olgu: mina püüdsin kümme ja sina samuti kümme. Arva kokku!»

Vasja mõtles.

«No, eks ikka palju teeb kokku küll.»

««Palju»! Kas siis nii arvatakse kokku! Kakskümmend teeb kokku. Mina hakkam nüüd iga päev Ivan Mihhailovitši pool käima, tema õpetab mulle aritmeetikat ja kirjutamist. Egas muidu saa! Kui kooli ei ole, kas siis sellepärast peab rumalaks jääma või...»

Vasja solvus:

«Kui sina, Petja, ronisid pirne tooma ja kukkusid ja käe nikastasid, siis tõin ma sulle koju värskeid pähkleid, kaks rauast mutrit ja elusa siili. Aga kui minul jäi kurk haigeks, siis sokutasid sina enda kohe kärmesti Ivan Mihhailovitši juurde. Tähendab, sina

saad targaks, mina aga jäägu niisama? Näe, kus mul sõber väljas...»

Petja mõistis, et Vasja kõneleb tõtt nii pähklitest kui ka siilist. Punastas, pööras selja ja jäi vait.

Nii nad seisid, vaikisid. Ja pididki juba lahkuma pahastena. Öhtu aga oli väga ilus ning soe. Ja kevad oli lähenemas. Ning tänaval kobeda lumememme kõrval kekslesid sõbralikult väikesed lapsed...

«Tead mis, teeme lastele kelkudest rongi,» tegi Petja äkki ettepaneku. «Mina olen vedur, sina vedurijuht, nemad on reisijad. Aga homme läheme koos Ivan Mihhailovitši juurde ja palume, et ta hakkaks ka sind õpetama. Ta on hea inimene, küll ta õpetab sind ka. Kas tahad, Vasja?»

«Tahan küll.»

Nii jäigi poistel tüli tulemata. Nende sõprus aga tugevnes veelgi. Kogu öhtu mängisid ja kelgutasi nad väikestega. Ja hommikul läksid koos Ivan Mihhailovitši juurde.

1. Jutusta pala järgmise plaani kohaselt:

a) Vasja ja Petja kohtusid.

b) Millest vestlesid Vasja ja Petja?

c) Miks jäi tüli tulemata?

2. Lugeda pala osalistega.

Laadale!

J. S muul.

Ühel ilusal hommikul tuli mulle Sõgedate küla vahel vastu väga veider seltskond. Kerge kärü ette oli rakendatud väike poiss ja tüdruk, nende kähä vahel vedas marlist rakmetes kõverjalgne, karvane, tundmatut tõugu koer, kellele uus kutse ilmselt ei meeldinud. Poisike norsatas vahel ja kraapas jalaga maad, tüdruk kisas heleda häälega «hi-haa-haa!» ja raputas valget pead, koer katsumisega iga hinna eest minema pääseda. Kärul istus kuue-seitsmeaastane tüdruk, rätt lõua alt kinni seotud nagu maanaisel ikka, hoidis ohje ja tõreles:

«No mis sa ingud! No mis see nüüd olgu! No kas te veate kenasti!»

Rakmesolijad vedasidki veidi maad kenasti ja hakkasid jälle «inkuma».

Kuid kärü taga käis kõige tähelepanuväärsem kuju. See oli kuueaastane poiss kirjust sitsist pluusis, lapitud linastes pükstes ja väga mustade paljaste jalgadega. Tal oli kaelas lehmakett, mille teist otsa hoidis kutsar. Poisike pungitas suuri pruune silmi, sikutas ketti ja vahel, kui pea liiga suurest aasast tahtis välja libiseda, pani endale keti kaela tagasi. Ta tegi kärü taga igasuguseid tempe: kraapis jalgadega maad, norskas, rabeles, hirnus, löi tagant üles, püüdis kärü kummuli keerata.

Kutsar, tõmmates tasakesi ketist, noomis teda:

«No tule nüüd, Miku! No lähme nüüd, Miku! No mis see nüüd olgu, hull loom!»

«Hull loom», kes oma osa mängis tõelise hasardiga, istus maha ja norskas kurjalt. Kutsar pidas oma segarakendi kinni, tuli kärult maha ja hakkas poisikest noomima:

«Kolhoosis sa tööd teha ei taha. No muud sinuga pole kui puhas pahandus! No nüüd viime sind linna laadale!»

Ja «Miku» tõusis, läks ketti kõlistades kärü järel, aga mõne sammu pärast hakkas uuesti oma meruliga pihta.

«No kas sa tuled!» rääkis kutsar päris kurjalt. «Kust vallast sa siis põhku saad? No mis kasu sinust kolhoosis ka on!»

Kärü liikus kuni halli kivini. Seal peeti laati ja vahtralehtedest rahade eest müüdi «Lõugaste Miku» teisele poisile, kes seni teenis hobuse auastmes. Kui «Mikul» ketti kaelast ära võtma hakati, hoidis ta sellest kätega kinni ja palus oma uut omanikku:

«Vea mind natuke veel!»

h a s a r t, -di — õhin, hoog

1. Missuguseid inimesi ja tegevusi püüavad kolhoosilapsed matkida?
2. Meenuta varem loetud katkendite põhjal laste mängu.

Emajõe ööbikust.

Vändra köstritalu, ühekorruseline puuehitus. Maja otsas oli aed õunapuude, marjapõõsaste ja lillepeenardega. Allpool oli vasikakoppel tiigiga ja karjamaa. Taamal tõusis metsamüür. See oli Emajõe ööbiku, Lydia Jannseni lapsepõlvkodu. Siin sündis ta 24. detsembril 1843. aastal Jannsenite esiklapsena.

Loodusearmastuse päris tulevane luuletaja juba oma esimesest kodust. Ta jutustas sellest hiljem: «Kui lapsena vara hommikul aeda astusin ja lillepeenraid, mis õhtul alles nuppudena tukkusid, nüüd kõik täies õies nägin, siis jäin sõnalausumata seisma kui ime ees.»

Isa töötas köstrina, kirjutas aga vabal ajal ka jutte.

Ükskord astus väike tütarlaps Lolla — Lydia —, nukk süles, isa töötuppa ning vaatas talle oma suurte hallide silmadega tõsiselt otsa.

«Isa, pai isa, kellele sa kirjutad?»

«Ma kirjutan eesti rahvale, mu laps, tema rõõmuks ja õpetuseks. Mine aga ema juurde...»

«Aga isa, kui sina jääd pisukeseks ja mina saan suureks, kas lubad mul ka neile kirjutada, üsna tillukese raamatu? Isa, kas lubad?»

«Ja muidugi, laps: sina oled ju eesti lapselaps, kes sulle seda siis keelab!»

«Aga isa, kas lõikad mulle sule ja lased oma toolile istuda, kas lased?»

«Nojah, jah! Mine nüüd, ema kutsub!»

*

Vändrast läks Jannsenite perekond Pärnu, isa sai seal linnaalgkooli õpetajaks.

Uus kodu oli linnast väljas, kaasiku serval, keset viljapõlde. Maja ennast ümbritses ilus viljapuu-aed. Siin oli palju päikest. Kuid vähe oli perekonnas rõõmu. Suurenes leivamure, sest perekond kasvas. Ema oli sageli haige, vahel lamas ta mitu kuud järjest tõvesängis. Lollal ja õde Geninkal tuli hoolitseda kodu eest ning hoida nooremaid vendi.

Üheteistkümneme-aastane Lydia pandi Pärnu tütarlastekooli. Kool oli saksakeelne. Lydial oli siin raske: teda pilgati kehva riietuse pärast. Lydia hakkas kaasõpilastest eemale hoiduma, kuigi ta nii väga ihkas endale sõpru. Raamatud üksi olid sel ajal ta ustavateks sõpradeks.

Aastaid hiljem jutustas Koidula kirjäs Kreutzwaldile oma raamatu-armastusest: «Kui ma alles... tütarlastekoolis käisin, saatis

mind koolitaja kord oma tuppa midagi tooma. Laua peal lahti seisis üks raamat, ja ma ei lähe Teile salgama, et mul lapsest saadik see paha amet on iga niisuguse mulle veel lugemata riista ette nuusides seisma jääda... Mina unustasin kooliõpetaja ja ootamise, lugesin ja lugesin..., kuni raamatu peremees mind otsima tulles raamatu käest ära võttis ja mulle pika jutluse pidas, «mis tütarlapsele kõlbab».

Lydia oli andekas, seda märgati koolis just kirjandite kaudu. «Siin näitad, mida võid,» sõnas õpetaja. Neid kirjandeid loeti sageli klassile ette. Keskklassides hinnati ta õppeedukust «väga heaks» ja «iseäranis heaks».

Oma esimesed luuletused kirjutas tulevane Emajõe ööbik saksa keeles, sest kool oli saksakeelne ja ka koduseks keeleks oli saksa keel — ema tõttu. Hiljem kirjutas ta oma värsid eesti keeles, seda keelt armastas ta juba lapseas.

Kooliajal pidi Lydia ka ise endale raha teenima, andes noorematele õpilastele saksa ja vene keele tunde.

Lydia lõpetas Pärnu tütarlastekooli ja sooritas Tartus nn. «suure eksami», mis andis talle koduõpetaja-kutse.

Vahepeal sai isa loa hakata välja andma nädalalehte «Perno Postimees». Lydiast sai isa abiline. Ta tohtis nüüd isa kirjutuslaua taha istuda ja kirjutama hakata — eesti rahvale.

Kodu.

L. Koidula.

Meil aiaäärne tänavas,
kui armas oli see!
Kus kasteheinas põlvini
me, lapsed, jooksime.

Kus ehani ma mängisin
küll lille, rohuga,
kust vanataat käe kõrval mind
tõi tuppa magama.

Küll üle aia tahtsin siis
ta kombel vaadata:
«Laps, oota,» kostis ta, «see aeg
on kiir küll tulema!»

Aeg tuli. Maa ja mere peal
silm mõnda seletas —
ei pool nii armas olnud seal
kui külatänavas.

Kodumaa.

M. Veske.

Kas tunned maad, mis Peipsi rannalt
käib Läänemere rannale
ja Munamäe metsalt, murult
käib lahke Soome lahele?
See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel. —
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin teretavad metsa ladvad
nii lahkelt järvi, rohumaid,

siin taeva vihmal oras võsub
ja päike paistab viljapäid.
See on see maa, kus minu häll
kord kiikus ja mu isadel. —
Sest laulgem nüüd ja ikka ka:
See ilus maa on minu kodumaa!

Siin tõstab rahvas põllu rammu
ja matab endist viletsust;
siin püüab rahvas vaimuvalgust
ja võidab endist pimedust. —
Oh töotagem südamest
me mehed olla igavest!
Ja laulgem nüüd ja lõpmata:
Sa kosu, kasva, kallis kodumaa!

*

Omal maal õitseb õnni,
kodus kasvab kasu parem!
Kodus tundvad õuekoerad,
tuleb tuttav teretama,
sugulane soovimaie;
paistab lahkelt pävakene,
paistvad taeva tähekesed.

(«Kalevipoeg».)

Küsimusi.

1. Jutusta loetud palade põhjal ema-armastusest. Kõnele ema hoolit-
susest laste kooliajal ja haiguse puhul. Meenuta selleks ka III klassis
loetud palu.
2. Nimeta luuletusi, mis kõnelevad emast, isast, vanaemast ja vana-
isast.
3. Mis mänge armastavad lapsed eriti?
4. Millest kipuvad laste vahel tülid tulema?
5. Mis aitab neid tülisid ära hoida?
6. Kirjuta kirjand teemal «Sõpradega mängimas». Kõnele selles oma
kogemustest.

Gavroche.

V. H u g o.

Väike Gavroche.

Kunagi, palju aastaid tagasi, oli Pariis täis kodutuid lapsi, nii nagu mets on täis linnukesi. Linnukesi hüütakse varblasteks, lapsi hüüti uulitsapoisteks.

Noil aegadel võis Temple'i bulvaril tihti kohata üheteistkümne-
kaheteistkümneaastast poisikest, tõelist tänavapoissi. Ta kandis pikki täismehes pükse ja naiste jakki. Kuid püksid polnud ta isa omad ning jakk ei kuulunud tema emale. Võõrad inimesed olid ta halastuse pärast riietanud neisse närudesse. Ometi olid tal ka isa ja ema. Kuid isa ei hoolitsenud tema eest, ja ema ei armastanud teda üldse, nii et teda võis julgesti nimetada orvuks. See poiss oli Gavroche.

Ühel külmal aprilliõhtul seisis Gavroche, külmast kössis, rahvarohkel tänaval suure juuksuriäri heledalt valgustatud vitriini ees.

Valges ja soojas ruumis ajas juuksur järjekordsel külastajal habet, kuid ise piilus vaenlase — selle külmanud ja jultunud poisikese poole, kes seisis akna all, käed taskus, ja ilmsesti plaanitses mõnda vempu.

Äkki nägi Gavroche, et juuksuriärisse astusid kaks temast väiksemat poisikest: üks umbes seitsme-, teine viieaastane, mõlemad korralikult riides. Raske oli aru saada, mida nad soovivad, sest nad rääkisid mõlemad korraga. Noorem nuttis lakkamatult, vanemal aga plagisesid hambad külmast. Juuksur pöördus pahaselt ringi, tõukas lapsed tänavale, ei kuulanud midagi ja hüüdis neile järele:

«Longivad ilmaaegu ringi, ainult külma lasevad sisse!»

Lapsed läksid nuttes edasi. Selle ajaga kerkis pilv, hakkas tibama vihma. Gavroche jõudis lastele järele.

«Miks te nutate, jõmpsikad?»

«Meil ei ole, kus magada,» vastas vanem.

«See ka mõni häda!» ütles Gavroche. «Kas seesuguse tühja asja pärast maksab tõinata? Vaat kus lollikesed!» Ja ta lisaš lahke, eestkostva tooniga: «Tulge minuga kaasa, jõnglased.»

«Tuleme, isand,» vastas vanem poiss.

Lapsed jätsid nutmise järele ja järgnesid usaldavalt Gavroche'ile.

Pagaripoest möödudes pöördus Gavroche laste poole:

«Põngerjad, kas te täna söönud olete?»

«Me pole hommikust saadik midagi söönud, isand,» vastas vanem.

«Teil nähtavasti pole isa ega ema?» küsis Gavroche täiskasvanu toonil.

«Kuidas nii, isand! Meil on niihästi isa kui ka ema, ainult meie ei tea, kus nad on. Me muudkui käisime tänavail, otsisime midagi süüa, kuid ei leidnud.»

Gavroche peatus ja hakkas hoolega oma püksitaskutes tuhnima. Lõpuks tõstis ta võidurõõmsalt pea püsti.

«Rahustuge, jõnglased, kohe saame me suurepärase õhtusöögi.» Ta õngitses taskust mündi, lükkas lapsed pagaripoodi, viskas raha letile ja hüüdis:

«Lõigake saia, kõige paremat. Mina maksan!»

Kui sai oli lõigatud, ütles Gavroche lastele:

«Noh, pugige nüüd!»

Lapsed vaatasid talle nõutult otsa. Gavroche hakkas suure häälega naerma:

«Muidugi, nad on ju alles pisikesed, ei saa aru.» Ta ulatas neile saia: «Sööge, linnupojad.»

Tänava nurgal hüüdis keegi pikakasvuline mees Gavroche'i:

«Ahaa, see oled sina, Gavroche? Kuhu sa lähed?»

Gavroche osutas lastele:

«Viin neid öömajale.»

«Kuhu?»

«Enda poole.»

«Kuhu, kuhu?»

«Enda poole, noh!»

«Kas sul on siis ulualune?»

«Muidugi!»

«Kus?»

«Elevandis,» vastas Gavroche.

«Või elevandis?»

«Nojah, elevandis. Mis siin siis imelikku on?»

Elevandis.

Noil aegadel seisis Bastille' väljakul kummaline ehitus. — hiiglasuur puust elevant, väljastpoolt krohvitud. Ta seljas oli torn, mis meenutas majakest, kunagi ammu oli ta värvitud roheliseks, kuid vihm ja halvad ilmad olid ta mustaks ümber värvinud.

Väljaku sellesse nurka, mida kauge latern vaevu valgustas, tõiigi Gavroche oma hoolealused. Ta mõistis, et säärane hiiglane väikemehi hirmutab, ja ütles seepärast:

«Ärge kartke, pisikesed!»

Esmalt lipsas ta ise sisse elevanti ümbritseva võre august, seejärel tiris sinna ka lapsed. Kohkunud poisikesed järgnesid kuulekalt ja usalduslikult oma närudesse riietatud kaitsjale, kes oli neid söötanud ja lubas neile öömaja anda.

Seespool tara leidis redel, mida päeval tarvitasid läheduses asuva ehituse töölised. Gavroche tõstis selle tema aastate kohta imestamisväärse jõuga üles ja toetas vastu elevanti üht esijalga. Just sellel kohal, kuhu ulatus redel, oli hiiglase vatsas näha must auk. Gavroche näitas oma külalistele redelit ja auku.

«Ronige üles,» ütles ta.

Lapsed vahetasid kokkunenult pilke.

«Kas lõite kartma, maimukesed?» hüüdis Gavroche. Ja lisas: «Vaadake!»

Ta haaras kätega elevandi krobelse jala ümbert kinni ja silma-pilk, ilma ühegi redelita, oli avause juures, ronis sinna sisse, nagu nastik poeb prakku, ja oligi kadunud. Pilgu aja pärast aga tuli tema kahvatu näoke mustavas avauses nähtavale.

«Noh,» hüüdis ta, «ronige kiiremini, putukad! Küll te näete, kui hea siin on! Roni sina esimesena,» pöördus ta vanema poole, «ma tõmban su kättpidi sisse.»

Vanem ronis vankudes redelitpidi üles. Gavroche püüdis teda julgustada ja hüüdis:

«Ära karda! Nii, nii! Veel! Pane jalg siia, hoia käega kõvemini kinni! Julgemini!»

Niipea kui poisike küllalt lähedale oli jõudnud, haaras Gavroche tal käest kinni ja tõmbas teda tugevasti enda poole.

«Asi on korras!» ütles ta.

Poisijõmpsikas ronis avausest sisse.

«Nüüd aga oota mind,» ütles Gavroche. «Istuge, isand.»

Ise läks ta august välja samal viisil, nagu ta oli sinna sisse roninud, kärmesti justkui ahv libistas ta enese elevandi jalga mööda alla, hüppas rohule, haaras viieaastase jõnglase sülle, tõstis ta redeli keskpaika ja hakkas tema järel üles ronima, hüüdes ise vanemale:

«Mina lükkan teda tagant, sina tõmba eest!»

Uheainsa hetkega oli väikemees üles lükatud ja tõmmatud, august sisse topitud ja tiritud, ta ei jõudnud piiksatadagi.

Gavroche ronis nende järel sisse ja tõukas redelit jalaga. Redel langes maha, Gavroche plaksutas käsi ja hüüdis:

»Olemegi kodus! Hurraa!»

Üle Bastille' väljaku minnes heitsid uhkeis riides härrased sageli põlglikke pilke elevandile ja lausused: «Kellele teda vaja on? Aeg oleks ta lammutada.» Selgub, et teda oli vaja selleks, et varjata vihma, külma, lume ja rahe eest, et kaitsta talvise tuule eest, et päästa ööbimisest lumes, ööbimisest poris ja märjas väikest poisikest, kes oli isata, emata, toiduta, riieteta, peavarjuta.

Auku, millesse Gavroche lipsas, polnud väljast peaaegu nähagi.

See oli otse elevandi kõhu all ja nii kitsas, et sealt said läbi ronida ainult kassid ja lapsed.

«Kõigepealt,» ütles Gavroche, «on tarvis teha nii, nagu ei olekski meid kodus.»

Gavroche sukeldus kuhugi pimedusse. Ta liikus suure kindlusega, oli näha, et ta oma elamut hästi tunneb.

Ta hankis kustki lauatuiki ja sulges sellega augu. Siis kadus ta jälle pimedusse. Lapsed kuulsid, kuidas särtsatas tikk.

Gavroche'i külalised vahtisid imestuse ja hirmuga ringi. Noorem poisijõmpsikas surus ennast vanema ligi ja sosistas:

«Oi, kui pime!»

Need sõnad pahandasid Gavroche'i. Väljanägemine oli aga poisitel nii hirmunud, et Gavroche pidas vajalikuks nendega tõelda:

«Mis uudised need veel on! Millega te rahul ei ole? Kas teile on mõnda lossi vaja või? Mis te põrnitsete, põrsad sihukesed!»

Tõrelemine aitab mõnikord hirmu vastu. Lapsed rahunesid pisut ja liibusid Gavroche'i ligi.

Ta oli nende usaldusest liigutatud ja pöördus isalikult-lahkelt noorema poole:

«Lollike, tänaval on pime, mitte siin; seal sajab vihma, siin aga vihma ei ole; seal on külm, aga siin pole tuuleraasugi; tänaval on rahvast, siin pole aga ühtki hinge; tänaval pole isegi kuud, siin aga põleb minu küünal.»

Nüüd silmitsesid lapsed oma varjupaika juba väiksema hirmuga.

«Noh, kärmemini!» kiirustas Gavroche, tõugates neid tagant oma «korterit» kaugema nurga poole, kus oli ta voodi.

Gavroche'i voodi oli päris tõeline voodi — madratsi, vaiba ja baldahhiiniga.

Madratsiks oli õlgmatt, vaibaks — suur, peaaegu uus ja väga soe karedast hallist villast hobusetekk. Nende üle oli tõmmatud vasktraadist võrk, mis oli osavasti kinnitatud iga lati külge. Raskeid kivid surusid võrku vastu põrandat, nii et võimatu oli selle sisse pääseda.

See oli tükk linnupuuri võrku loomaaiast, ja Gavroche magas justkui puuris.

Gavroche nihutas mõned kivid eemale ja tõstis võrgu pisut üles.

«Noh, põngerjad, ronige käpukil sisse,» kamandas ta.

Gavroche tõukas külalised hellalt puuri, ronis ka ise nende järel sinna, nihutas kivid tagasi ja sulges tihedasti sissepääsu.

Kõik kolm heitsid matile pikali. Puur oli madal. Kõige väiksemgi lastest ei oleks saanud seal täiesti püsti seista. Gavroche hoidis ikka alles küünalt käes.

«Nüüd magage,» ütles ta. «Ma kustutan küünla.»

«Isand,» küsis vanem poisike, osutades võrgule. «Milleks see on?»

«See on rottide pärast,» vastas Gavroche asjalikul toonil. «Magage!»

Kuid pilgu aja pärast meenus talle, et tema külalised on väga väikeste kogemustega ja ta otsustas selgitada lähemalt:

«See kõik on pärit loomaaiaist. Metsikute loomade juurest. Seal on võrke niipalju kui tahad. Tuleb ainult ronida üle müüri, pugeda aknast sisse, lipsata värava alt läbi ja siis võta, mida tahad.»

Jutustamise ajal jõudis ta väiksema poisi tekiserva sisse mähkida.

«Oi, kui hea, kui soe!» häälitsetes väikemees.

Gavroche heitis vaibale enesega rahuloleva pilgu:

«Ka vaip on loomaaiaist. Ma võtsin ta ahvide käest laenuks.»

Osutades paksule, osavasti põimitud õlgmatile, millel nad lamasisid, lisas ta:

«Selle ma vehkisin sisse kaelkirjaku tagant.»

Viivu vaikinud, jätkas Gavroche:

«Loomadel on kõike küllalt. Ma võtsingi igauhe käest natuke, et nad vihaseks ei saaks. Ma ütlesin neile: seda läheb elevandile vaja.»

Lapsed vaatasid imestuse ja pelgliku vaimustusega Gavroche'i, seda osavat ja julget poissi, kes oli kodutu ja hüljatud nagu nemadki, kuid samal ajal kõikvõimas.

«Isand,» küsis vanem poisike arglikult, «kas te siis politseinikke mitte sugugi ei kardate?»

«Ei öelda mitte «politseinik», vaid «võmm». Pea seda meeles, kollanokk.»

Ka noorem poisike ei maganud, kuid ta ei lausunud sõnagi. Ta lamas mati äärel ja vaip oli tal pealt ära libisenud. Gavroche kattis väikemehe uuesti hoolitsevalt vaibaga, padja asemel aga pani talle pea alla mitmesuguseid vanu kaltse. Siis pöördus ta vanema poole:

«Eks ole, siin pole viga?»

«Jah, jah!» vastas vanem ja vaatas vaimustusega Gavroche'ile otsa.

Vaesed lapsed olid külmetanud ja läbimärjad, nüüd hakkas neil soojem.

«Näete nüüd!» ütles Gavroche. «Aga ma küsin, mis te ennist virisestate? . . .» Väiksemale osutades lisas ta: «Säärane tirts võib veel viriseda, aga sinul, suurel, on häbiasi ulguda, sa pole ometi mõni vasikas.»

«Meie ei teadnud, kuhu me peame minema.»

«Kuuled sa,» jätkas Gavroche õpetlikult. «Mis ka ei juhtuks, ära kunagi virise. Mina teid hädasse ei jäta.»

Gavroche tõmbas neile vaiba kuni ninani, käskis uuesti: «Magage!» ja puhus oma küünla ära.

Vaevalt oli valgus kustunud, kui võrk, mille all lapsed lamasid, värisema hakkas. Oli kuulda kummalist krabinat, mingit kriginat, justkui oleks vaskset traati küüntega kraabitud ja hammastega näritud. Seejuures kostis igast küljest kiunumist ja piiksumist.

Hirmust lausa hingetu väikemees julges siis tasakesi hüüda Gavroche'i:

«Isand!»

«Noh?» torises Gavroche läbi une.

«Mis see on?»

«Rotid,» vastas Gavroche ja keeras teisele küljele.

Rotid aga ei jäänud rahule: nad jooksid mööda võrku ja püüdsid seda läbi närida.

Väikemees ei suutnud hirmu pärast uinuda.

«Isand!» hüüdis ta uuesti.

«Noh?» tuli Gavroche'ilt vastuseks.

«Kes need rotid on?»

«Need on hiired!»

Säärane seletus rahustas poisikest natuke. Ta oli kunagi näinud valgeid hiiri ja neid ta ei kartnud.

«Isand...» hakkas ta viivukese aja pärast siiski jälle kõnema.

«Noh?»

«Miks teil ei ole kassi?»

«Mul oli kass, aga nad panid ta nahka.»

Poisike hakkas uuesti hirmu pärast värisema.

«Isand!»

«Noh!»

«Kelle nad nahka panid?»

«Kassi.»

«Kes pani nahka?»

«Rotid.»

«Hiired?»

«Jah, rotid.»

Vapustatuna uudisest, et hiired söövad kasse, ei jätnud poisike järele:

«Isand, ega nad meid ära ei söö?»

«Ära karda, siia nad ei pääse. Ja mina olen ju ka siin. Säh, võta mul käest kinni. Ole vait ja maga!»

Gavroche ulatas poisikesele käe, laps surus käe enda vastu ja rahunes. Ümberringi jäi kõik vait. Rotid olid kõnekõmina peale laiali jooksnud. Peagi tulid nad tagasi ja hakkasid uuesti sagima, kuid poisikesed ei kuulnud enam midagi — kõik kolm magasid kõvasti.

Gavroche läheb lahirõusse.

1832. aasta kevadel toimusid Prantsusmaal tähtsad sündmused. Prantsuse rahvas — töölised, käsitöölised, kõik töötavad inimesed ei suutnud enam taluda nälga, puudust ja rõhumist valitsuse poolt, kes koosneb rikkaist — kasuahneist pankureist ja vabrikantidest. Mitmes Prantsusmaa linnas puhkesid ülestõusud. Need suruti maha, kuid sedamaid puhkesid nad teistes kohtades. Ka Pariis valmistus ülestõusuks.

Viimaks saabus oodatud hetk. Linn omandas ähvardava ilme, töölised valgusid tänavaile. Igaüks püüdis hankida endale relvi. Küsiti üksteiselt: «Kus sinu püstol on?» — «Pluusi alla peidetud. Aga sinu oma?» — «Särgi all.»

Linna tänavail ja puiesteid mööda hakkasid liikuma määratu suured rahvahulgad. Siin oli töölisi: müürseppi, puuseppi, maalereid, trükiladujaid; oli üliõpilasi ja koolipoisse.

Kui tööliste hulk valitsuse sõjavägedega kohtus, puhkes torm: lendasid kivid, kostis püssilaskmist, mõõgad ja püstolid pandi käiku. Rahvahulk hajus. Kuid siis kajas üle kogu Pariisi ähvardav hüüe: «Relvade juurde!»

Tänavat mööda jooksis räbalais poisike. Ta hoidis käes õitsvat remmelgaoksa. Nähes vanakraamiga kaupleva eide poekeses püstolit, viskas poiss oksa minema ning hüüdis: «Tädi, laena see riistapu mulle!» Haaras püstoli ja kadus.

See poiss oli Gavroche, ta oli teel lahingusse.

Turul liitus Gavroche tööliste ja üliõpilaste salgaga. Nad kõik olid relvastatud, kuidas juhtus. Ühel oli kaheraudne jahipüss, teisel rahvuskaardiväe püss ja vöö vahel kaks püstolit, kolmandal vana musket, neljandal karabiin. Mees, kes käis teiste ees, vehkis paljastatud mõõgaga. Nad kõik hingeldasid kiirest käimisest, olid vihma käes läbi ligunenud. Aga nende silmad särasid.

«Kuhu minna?» küsis Gavroche neilt rahulikult.

«Läki koos,» vastati talle.

Esimeses reas kõndis keegi punase vestiga mees. Ta sammus rõõmsalt ja reipalt ning tundis end nähtavasti nagu kala vees.

Keegi möödamineja, kes nägi tema vesti, hüüatas hirmunult:

«Punased tulevad!»

«Noh, kui punased, siis punased!» vastas tööline. «Kus asi, mida karta!»

Kui kärarikas salk nähtavale ilmus, algas tänaval paanika, Ehmunud möödaminejad jooksid laiali.

Kõikjal, paremal ja vasakul, suleti poed, ukсед, aknad ja luugid kõigil majakorrustel, alumisest kuni ülemiseni. Lahti jäi ainult trahteri uks, sest rahvasumm tormas kohe sinna sisse.

Mõne hetke jooksul kisti kõrtsi akende ees olevaist restidest välja paarkümmend raudvarba, teesillutis kõrtsi ees lammutati kiiresti — kivid olid vajalikud barrikaadi ehitamiseks. Kolme lubjätunniga möödasõitev vanker keerati pikemalt järele mõtlemata kummuli — ka tunnid kulusid barrikaadi jaoks ära. Teesillutisest üleskistud munakivid laoti nende peale. Trahteri keldrist veeretati välja veel mõned tühjad vaadid. Vaadid ja kummuli keeratud vanker kindlustati teab kust saadud kivikillustikuga.

Peagi oli pool tänavast eraldatud enam kui inimesekõrguse seinaga. Tänavaristile ilmus omnibuss, mille ette oli rakendatud kaks valget hobust. Üks töölistest hüppas üle kihunniku, jooksis omnibussi juurde, peatas selle, ajas reisijad maha, aidates seejuures viisakalt naisi, laskis kuksari minema ja tõi hobused valjaidpidi koos omnibussiga barrikaadi juurde. Hobused rakendati kohe eest lahti

ja lasti vabadusse, omnibuss aga tõugati ümber ja tema abil eraldati ka ülejäänud osa tänavast.

Rõõmus, särav Gavroche innustas kõiki — teda jätkus igale poole, ta ronis üles, laskus alla, käratses, askeldas, keerles ringi nagu tuulispask.

«Kiiremini! Kive siia! Veel, veel!... Veeretage vaate siia, siia andke prahti — augu kinnitopimiseks. Teie barrikaad on väike! Kuhu ta kõlbab! Tirige, veeretage, tassige siia, mis aga kätte saate! Lõhkuge maja maha, tooge klaasuks siia!»

«Klaasuks?» imestasid töölised. «Milleks seda vaja on? Näe, kus lollike!»

«Ise olete lollid!» andis Gavroche vastu. «See klaasuks kulub meile marjaks ära! Katsu kord, roni sedapidi barrikaadile! Kohe on näha, et te pole käinud võõrast aiast õunu toomas, kui tarapealne on klaasikildudega kaetud. Katsugu ainult sõdurid tulla meie juurde — klaasuks lõikab kohe nende konnasilmad maha. Ma näen, et teie, seltsimehed, ei saa millestki aru. Klaas — see on salakaval värk.»

Ta ei suutnud kuidagiviisi rahule jääda sellega, et tema püstolil pole kukke, ja nurus kõikidelt:

«Andke mulle püss! Mul on püssi vaja! Miks mulle ei anta püssi?»

«Sinule püss?» naeris üks revolutsionäär.

«Jah, mulle! Miks siis mulle püssi ei või anda?» küsis poiss.

«Kui kõigil täiskasvanuil püssid juba on, siis antakse ka lastele,» ütles teine revolutsionäär õlgü kehitades.

Gavroche pöördus uhkelt ümber ja vastas talle:

«Kui sina enne surma saad, võtan sinu püssi.»

Kui barrikaad oli valmis ehitatud ja lipp heisatud, tiriti kõrtsist välja laud ja barrikaadi ülem ronis sellele. Talle toodi kast padrunitega ja ta hakkas rõõmsalt naeratades padruneid välja jagama.

Igaüks sai kolmkümmend padrunit. Tagavaraks oli veel tünn püssirohtu, aga seda esiotsa ei puudutatud.

Trummipõrin ei vaibunud kogu linnas, kuid sellega oldi juba harjunud ja sellele ei pööratud tähelepanu. Trummipõrina kurjakuulutav kõmin kord lähenes, kord kaugenes. Hakkas hämarduma. Ümberringi polnud hingelistki näha. Hääletust pimedusest lähenes midagi ähvardavat.

Barrikaadi kaitsjad laadisid püssid, panid välja valvepostid ja jäid rahulikult, otsustavalt ja kartmatult ootama.

Barrikaadil.

Saabus õõ, kuid sõjaväge ei ilmunud. Oli kuulda ainult segast kõminat ja aeg-ajalt kerget tulevahetust, kuid harva ja kauget.

Oli selge, et valitsus tahab aega võita ja jõudu koguda. Viiskümmend barrikaadikaitsjat ootasid kuuekümne tuhande mehelist valitsuse sõjaväge.

Kaks üliõpilast istusid, püssid ja karabiinid käes, vaikides majade ja barrikaadi vahelise väljapääsuava juures ja kuulatasid, katsudes tabada kõige kaugemate ja tumedamategi sammude kaja. Äkki kostis keset õudset vaikust kõlav, rõõmus, noor hääl. See laulis tuntud rahvalaulu viisil:

Nad sinist mundrit kannavad,
mõök uhkelt puusal, nii!
Tuld piki rinnet annavad —
kikerikii!

«See on Gavroche,» ütles üks üliõpilane.

«Ta annab meile märku,» vastas teine.

Kiire sammudemüdin häiris vaikust, kergelt nagu akrobaat ronis Gavroche üles omnibussile, hüppas barrikaadi taha ja hüüdis hingeldades:

«Kus on mu püss? Nad tulevad!»

Nagu elektrivool jooksis mööda barrikaadi. Oli kuulda, kuidas kõik relvad haarasid.

«Tahad, võta minu karabiin?» küsis üks revolutsionäär.

«Ei, tahan päris tõelist püssi,» vastas Gavroche ja võttis politseiniku püssi.

Peaaegu üheaegselt Gavroche'iga tulid barrikaadile tagasi kaks tunnimeest nendesamade teadetega. Postile jäi ainult üks tunnimees, sildade poole külge. Nähtavasti oli seal veel vaikne.

Kõik barrikaadikaitsjad asusid oma lahingupositsioonidele.

Nelikümmend kolm meest, nende hulgas ka Gavroche, olid põlvili barrikaadi taga. Pistnud püsside ja karabiinide rauad sillutuskivide-vahelistesse pragudesse nagu laskeavasse, ootasid kõik vaikides lahingusignaali. Kuus meest, püssid laskevalmis, asusid akende juurde trahteri mõlemal korral.

Möödus veel mõni hetk.

Viimaks hakkas kostma paljude jalgade rütmilist rasket tüminat. Aeglaselt, ähvardavalt ja selgelt paisus see vääramatult ja halastamatult. Ning järsku vaikis kõik. Nüüd kostis tänava lõpust suure rahvahulga hingamist. Kuid kedagi polnud näha, ainult kaugel tihedas pimeduses vilkus ähmaselt hulk metallniite, mis olid peenikesed nagu nõelad. Need olid püssirauad ja täägid, mida tõrviku helk nõrgalt valgustas.

Uuesti tekkis vaikus, nagu oleks mõlemal pool midagi oodatud. Äkki kostis pimeduses hääl, mis oli seda õudsem, et näis, nagu oleks rääkinud pimedus ise:

«Kes seal on?»

Selsamal hetkel kuuldus püsside lõginat.

«Prantsuse revolutsioon!» kõlas selgesti ja uhkelt barrikaadi ülema vastus.

«Tuld!» kostis käsklus.

Barrikaadi kohal raksatas hirmus kogupauk, punane lipp kukkus ümber. Kogupauk oli nii tugev, et lõi läbi lipuvarda. Kuu-
lid, mis pörkasid majade karniisidelt tagasi, kukkusid barrikaadi sisemusse ja haavasid mitut meest.

Algus oli kohutav, see sundis ka kõige vapramaid järele mõtlema. Oli ilmne, et barrikaadi vastu oli välja saadetud terve rügement.

«Seltsimehed,» hüüdis barrikaadi ülem, «ärgem raisakem asjata püssirohtu! Ootame, kuni nad lähemale tulevad. Aga kõigepealt heisakem uuesti lipp!» lisas ta.

Ta ise tõstis üles lipu, mis oli langenud tema jalge ette. Väljastpoolt kostis laadimisvarbade raginat: sõdurid laadisid uuesti püsse.

Gavroche, kes ei olnud postilt lahkunud, märkas, et barrikaadile lähenevad hiilides sõdurid, ja hüüatas:

«Ettevaatust!»

Kuid oli juba hilja. Kostis korrapäratut tulistamist, sõdurid tormasid barrikaadile. Varsti õnnestus neil sellest ära võtta peaaegu kaks kolmandikku, kuid kaugemale tungida nad ei sõandanud, kartes sattuda lõksu. Nad vaatasid barrikaadi tumedasse sisemusse nagu lõvikoopasse. Tõrvikuhelk valgustas ainult nende tääke, karvaseid mütse ja kõhklevaid tagedaid nägusid.

Paljud ümberpiiratuist istusid maja teise korruse ja põõninguakende juures, kust neil parem oli tulistada. Teised, veel julgemad,

seisid kartuseta majade seinte ääres, otse vastu sõduritele, kes suure vaevaga barrikaadile olid roninud.

Suurte pagunitega ohvitser tõstis mōõga ja kisendas:

«Andke alla!»

«Tuld!»

Kaks kogupauku kōmatasid üheaegselt ja kōik uppus musta kibedasse suitsu. Kōstis ainult haavatute ja surijate nōrku oigeid.

Kui suits hajus, oli nāha, et soldatite ja barrikaadikaitsjate read olid tunduvalt hōrenenud. Kuid need, kes olid jalule jäänud, ei lahkunud oma kohtadelt ja laadisid rahulikult püsse.

Ootamatult kōlas vali hāäl.

«Kāige minema, vōi muidu ma lasen barrikaadi õhku!»

Kōik pōõrdusid sinnapoole, kust hāäl kostis. Barrikaadi ülem oli lāinud trahterisse, vōtnud sealt püssirohutünni ja, mattudes suitsu, mis taitis barrikaadi, sōõstnud sinna, kuhu oli kinnitatud leegitsev tōrvik. Üheainsa hetke jooksul haaras ta tōrviku ja asetas selle püssirohutünni kohale.

Ootamatusest jahmunud ohvitserid ja sõdurid vaatasid, kuidas barrikaadi ülem hulljulge vapruse ilmega uhkel nāol tõstis leegitseva tōrviku püssirohutünni juurde ja mūriseval hāālel hūüdis:

«Kāige minema vōi muidu ma lasen barrikaadi õhku!»

Silmapilgu pārast polnud barrikaadil enam hingegi. Surnuid ja haavatuid sinnapaika jättes taandusid pealetungijad korratult ja segadusse sattununa tānava kōige kaugemasse lõppu ning kadusid pimedusse.

Vahepeal jõudis Gavroche lipsata barrikaadi teise otsa.

«Kus on mu püss?» hūüdis ta.

Talle anti ta püss. Siis teatas Gavroche seltsimeestele, et barrikaad on igast küljest ümber piiratud.

«Palun, andke neile hāsti naha peale!»

Seistes oma laskeava juures, kuulatas ülem keskendunult.

«Laskuge kummargile, hoiduge seina lähedale. Vōtke pōlvili-asend barrikaadi varjus!» kāskis ta.

Barrikaadikaitsjad, kes Gavroche'i ilmumisel olid oma lahingupostidelt lahkunud, sōõstsid üksmeelselt barrikaadi poole, aga enne, kui nad jõudsid tāita ülema kāsku, kōlas kartetši ulgumine. Lask oli suunatud barrikaadi avasse ja pōrkas mūrilt tagasi. Kaks meest sai surma, kolm haavata. Seesuguse tulistamise juures ei vōinud barrikaad kaua vastu panna.

Tulistamine jätkus. Kogupaugud püssidest vaheldusid kartetšitulega. Päike oli juba kõrgel taevas. Just sel ajal veeretasi suur-tükiväelased kohale teise suurtüki ja paigutasid selle esimese kõr-vale. See ennustas peatset lõplahendust.

Mõne hetke pärast avasid mõlemad suurtükid otsesihimisega tule barrikaadile; jalaväe püssituli toetas suurtükiväge.

«On vaja iga hinna eest nende suurtükid vaikima panna,» ütles ülem ja kamandas: «Tuld suurtükiväelaste pihta!»

Kõik seisid ammu laskevalmis. Barrikaad hakkas ägeda innuga tulistama suurtükiväelasi. Üksteise järel käisid seitse või kaheksa kogupauku; tänavad olid mattunud paksu suitsu. Kui tuline udu mõne minuti pärast veidi hajus, selgus, et kaks kolmandikku suur-tükimeestest lamavad suurtükkide rataste all.

Ellujäänud suurtükiväelased jätkasid suurtükkidest tulistamist, kuid laskmine muutus märgatavalt hõredamaks.

«Tubli!» ütles üks üliõpilane. «Hiilgav edu!»

Ülem vangutas pead: «Veel veerand tundi niisugust edu, ja bar-rikaadile ei jää enam ühtki padrunit.»

Gavroche arvatavasti kuulis neid sõnu.

Väike kangelane.

Barrikaadil märgati äkki, et Gavroche seisab tänaval, otse tule all.

Gavroche oli kõrtsist pudelikorvi võtnud, ava kaudu välja barrikaadi taha läinud ja hakkas ülirahulikult surnud sõdurite padrunitaskuist padruneid korvi korjama.

«Mis sa seal teed?» hüüti poisile barrikaadilt.

Gavroche tõstis pea.

«Täidan oma korvi, kodanikud.»

«Kas sa kartetši ei näe?»

«Näen, vihma sajab! Noh, las siis sajab!» vastas poiss.

«Kohe tuled tagasi, kas kuuled!» hüüdis ülem.

«Silmapilk!» vastas Gavroche ja oli hetkega keset tänavat.

Paarkümmend surnut lamas sõiduteel. Paarkümmend padrunitaskut — see oli tubli saak Gavroche'ile, soliidne padrunitagavara barrikaadi jaoks.

Umberringi oli kõik kaetud suitsuga nagu paksu uduga. Suits hajus, siis tihenes uuesti. Suits tegi valge päeva pimedaks ja vastased lühikese tänava üks ühes, teine teises otsas peaaegu ei näinudki teineteist.

See pimedus oli Gavroche'ile abiks. Suitsukate ja tema väike kasv võimaldasid tal tungida kaunis kaugele. Esimesed kuus või seitse padrunitaskut tühjendas ta peaaegu ilma ennast hädaohtu viimata. Ta roomas kõhuli, neljakäpakil, hoidis korvi hammaste vahel, libises, väänles nagu madu, hiilis ühe surnu juurest teise juurde ja jätkas korvi täitmist padrunitega.

Barrikaadist ei olnud ta veel kaugel, kuid ükski ei julgenud teda hüüda, kartes sõdurite tähelepanu temale juhtida.

Tema aga tungis üha kaugemale ja kaugemale, ronis kohani, kus suits oli juba hajunud.

Sõdurid, kes olid varjul sillutuskividest kaitsevalli taga, ja need, kes olid kobaras koos tänavanurgal, märkasid mingit punkti, mis suitsu sees liikus.

Parajasti sel hetkel, kui Gavroche tühjendas kivitulba juures lamava tapetud seersandi padrunitaskut, tabas kuul surnukeha.

«Pagana pihta!» hüüdis Gavroche. «Tapavad minu surnuid!»

Teine kuul lõi sädemeid tänavasillutisest tema lähedal, kolmas aga paiskas ümber tema korvi.

Gavroche vaatas ümber ja nägi, et tulistatakse tänavanurgalt. Ta tõusis püsti, ajas enda täies pikkuses sirgu, raputas pead, suunas teda tulistavate sõdurite poole pilkava vaate ja hakkas lõbusalt ning trotslikult laulma. Siis võttis ta korvi üles, korjas kõik väljakukkunud padrunid kokku, lähenes laskuritele veelgi enam ja hakkas tühjendama veel üht padrunitaskut. Neljas kuul lendas temast vilistades mööda, Gavroche jätkas laulu. Ka viiendale vastas ta lauluga.

Vaatepilt oli kohutav ning ülev. Gavroche seisis kuulide all ja narris tulistajaid. Paistis, et ta ennast kogu hingest lõbustab. See oli varblane, kes narris jahimehi. Iga lasu peale vastas ta uue laulusalmiga. Tema pihta sihiti vahetpidamata, kuid teda ei suudetud tabada. Sõdurid naersid teda tulistades. Ta heitis pikali, kargas püsti, peites enese mõnda väravatühemesse, ilmus uuesti nähtavale, jooksis eemale, jooksis lähemale, naeris kartetšilaskude all, näitas pikka nina, ning samal ajal tühjendas padrunitaskuid ja kogus padruneid. Seltsimehed värisesid hirmust, jälgides teda barrikaadilt,

tema aga aina laulis. Kuulid kihutasid teda taga, tema aga oli kuulidest nobedam. Ta mängis surmaga peitust.

Ent siis sai üks õel ning tabav kuul vabra poisikese kätte. Gavroche lõi vaaruma ja kukkus. Barrikaadilt kostis kokkumishüüd. Gavroche ajas end püsti, verenire jooksis ta näolt alla. Gavroche tõstis mõlemad käed, vaatas sinnapoole, kust oli kõlanud lask, ja hakkas uuesti laulma. Aga salmi lõpetada ta ei jõudnud: teine kuul katkestas ta laulu igaveseks. Seekord kukkus ta näoli sillutisele ja jäi vait.

Väike poisike ja suur kangelane oli langenud.

Hugo — loe: ügoo

Temple (loe: taampl) — üks Pariisi eeslinnu

bulvar — lai ringtänav-puiestee

Bastille — loe: bastii

Gavroche — loe: gavrošš

barrikaad, -i — kaitsetõke, teesulg tänavavõitluste ajal

münt, mündi — metallraha

baldahhiin, -i — katusekujuline kate (voodi kohal)

pankur, -i — pangaomanik

musket, -i — vanaaegne püss

karabiin, -i — lühike ratsaniku vintpüss

trahter, -i — kõrts

hingeline, -se — elusolend

akrobaat, -di — sportlik võimleja, tsirkusevõimleja

signaal, -i — märguanne

vääramatult — kindlalt

positsioon, -i — asend, asetus; koht, seisukoht

karniis, -i — servakaunistus

rügement, -di — sõjaväeüksus

varb, varva — peenike painduv kepp

kartetš, -i — mürsk

soliidne, -se — väärikas

1. Kus see lugu toimus ja millal?
2. Kes oli Gavroche?
3. Jutusta Gavroche'i käitumisest endast väiksemate poistega.
4. Missugune olukord oli Prantsusmaal?
5. Kes ehitas barrikaade? Kuidas?
6. Kuidas aitas Gavroche barrikaade ehitada?
7. Kuidas käitus Gavroche rünnaku ajal barrikaadil?
8. Mispärast nimetab autor Gavroche'i kangelaseks?
9. Jutusta lühidalt peatükkide kaupa. Viimast peatükki jutusta põhjalikult.
10. Missuguseid muid jutustusi lastest olete lugenud?

MINEVIKUST

Magajate mälestuseks.

Istuta, poeg, isa iluks,
isa iluks põosakene,
ema iluks õnnelille,
orjavitsa õele iluks,
vislapuuda venna iluks,
toomingas tuttava õnneks;
tipi taimed targal kombel,

pista juured mullapõue,
sibli hästi sügavalle,
et nad kaunist' kasvamaie,
õigel ajal õitsemaie
läheksid rüngaste röömuks,
uinusängidele iluks,
magajate mälestuseks.

(«Kalevipoeg».)

Ümera võit.

M. Metsanurk.

Niipea kui Kiur oli lõõnud eelväe-salga jõe ääres põgenema, vajus ta oma meestega jõe poolt otse teesudmesse, kust paistsid rüütlid, risti teel, kilbid ja mõõgad käes. Nende taga maas nähti aga hobuste ja raudrüüs meeste laipu.

Sõnatult ja kärata lähenes Kiur ja viskas odaga, teised kaks tema kõrval samuti. Visati veel taprid odadele järele ja haarati mõõgad.

Juba olid kaks rüütlit hobused neile vastu pööranud ja varjasid endid kilbiga, mõök käes.

Kiur võttis teise neist täiesti enese hooleks. Rüütel tõstis oma mõõka aeglaselt ja langetas raskelt. Kiuru kerge kaheteraline mõök välkus siia-sinna, täksas juba vastast õlale, käisele, kintsule, torkas rinnale — igal pool oli ees raudne soomus. Kiur tundis abitust, hüüdis teistele, kes selja taga, et nad viskaksid piigi, kärbi või nuiaga. Kas või tapriga! Teised olid aga oma viskerelvad juba pildunud, ei pääsenud mõõgaga abiks. Kiur katsus oma hobust tagasi

tõmmata — teised olid selja taga oma hobustega. Kirudes, vandudes otsis ta kohta, kuhu vastast lüüa või pista. Rind oli rüütli kaetud, pea, nägu ja kael helkisid, ainult silmade kohal olid ahtad praokesed. Neisse kiinduski Kiur, varjas end hoolsasti kilbiga ja saatis raskeid lööke kõrvale, parajat hetke otsides. Siis korra, kui vastase ränk mõök jälle kõrvaldatud, torkas ta silma suunas, aga sattus kaetud suu kohta. Uesti varitses ta soodsat hetke, leidis selle viimaks ja torkas tugevasti. Mõõga terav ots läks sügavale silmaauku, tera jäi raudse prao vahele. Rüütel karjatas, laskis kilbi langeda, haaras raudses kindas käega silma torgatud mõõga terast kinni ja vajus seljakile.

Teine rüütel oli Kiuru kaaslaste ja metsast ründajate abil viskerelvadega uimaseks pillutud ja hobuselt maha võetud.

Kiur ei pannud soomustatud rüütliga võideldes tähelegi, et keegi kannupoistest teda katmata küljesse mõõgaga torkas. Kannupoisil raiuti küll sealsamas käsi otsast, kukutati hobuse seljast ja pisteti odaga läbi. Aga niipea kui Kiur rüütliga võitlemisest vabanes, pillas ta kilbigi. Mõõka püsti tõstes haaras ta küljest kinni ja hüüdis kõigest jõust:

«Taganevad! . . . Taganevad!»

Teised kordasid seda ja kaks hobustel püsinud rüütli ühes kannupoistega ja lätlastega taandusid samm-sammult Kiuru ratsanike hoopide all. Kaks viimast kannupoissi istusid tagurpidi sadulas ja katsid endid kilpidega. Kolmelt poolt sadas taganejale vaenlasele viskerelvi või nende puudusel kive.

Kiur aidati hobuse seljast maha ja talutati jõe äärde, kuhu koguti teisigi haavatuid.

Kaks rüütli, kannupoisid ja sulased katsid end kilpidega, moodustasid raudse kiilu ja surusid edasi lõuna poole, et ühineda liivlaste hulkadega. Neile pilluti viskerelvi, tabati mõndagi neist ja kukutati hobuse seljast. Tungiti odade ja mõõkadega vaenlastele lähemale, aga neid mõistsid vaenlased paremini käsitseda.

Vellole oli selge: siin võib ta julgust ja surmapõlgust näidata, aga maleva pealikult nõutakse enam, palju enam. Ta ei tohi vahvalt võideldes unustada malevat, selle juhtimist.

Ta tõmbus tagasi, saatis mõne mehe lõuna poole, teesuudmesse, ja käskis vaadata, kuidas seal Kүүvitsa mehed võitlevad, kuidas seal meie jalamehed vaenlase ratsaväele vastu peavad.

Ise sai ta kellelki piigi ja hakkas sellega lähemat rüütli rün-

dama. Mitu korda lõi ta oma relva vastu vaenlase kilpi, lõi siis kõigest jõust karraga kaetud hobusele pähe. Too taganes, langes istukile, rüütel rabeles, kaotas tasakaalu ja jäi langedes sadulasse rip-puma. Kannupoisid ruttasid talle appi ja aitasid ta jalule. Võitlejat temast enam ei olnud.

Lõuna poolt, Oti ja Küüvitsa rindelt tuli ratsakäskjalg, leidis vanema ja teatas talle, et seal, metsa lähedal, Koiva tee suudme ümber olla väga kibe võitlus käimas. Liivlasi kogunenud sinna lõpmata palju.

Vello käskis tal suu pidada ja läkitas nüüd juurdetulnud Kahro ühe ratsaniku saatel Asso juurde. Tulgu ta viivitamata oma saja mehega ja pöördugu lõuna poole, kus Küüvitsa mehed koos jala-meestega liivlaste vastu võitlevad. Tungigu kui tormihoog vaenla-sele peale. Tema ise, Vello, läheb ka varsti sinna. Lõpp ei ole enam kaugel.

Rüütli langemist nähes surusid Kiuru salga mehed julgemini peale, varsti langes ka viimane suletutiga mees hobuse seljast, taganemise tee, lõuna poolt läheneva väega ühinemise tee suleti ja järelejäänud rüütliid, kannupoisid ja kõik teised hävitati võidu-hüüete saatel viimse meheni.

Vello ise kihutas nüüd koos poolesaja mehega lõuna poole, kust kostis võitluse kära, relvade kõlin, sajatused ja ähvardused.

Liivlastest oli moodustatud rinne risti üle tee. Rinne oli tihe, mitmekordne, praegu püsis paigal.

Vello tuli nelja kihutades. Võiduhüüetega ja relva täristades langeti vaenlaste peale. Mõned suletutiga ratsanikud olid nende selja taga ja sundisid oma ristitud orje võitlema.

«Rüütliid on hävitatud!» karjus Vello ja need, kes temaga. «Võit on meiel!»

Liivlaste rinne lõi kõikuma, lakkas võitlemast innu ja hooga, tarvitas relvi veel peajasjalikult kaitseks. Juba nähti paljusid metsa pagemas.

Asso värske jõu ühinemine ja Vello meeste võidukas pealetung olid otsustavalt mõjunud.

Paljud vaenlaste esimeses rivis pildusid relvad; tõstsid käed ja andsid end vangi. Suletutiga mehed vaenlase selja tagant olid kadunud. Koiva tee suue oli ummistunud põgenejate hulkadest.

«Võit!» karjuti ümberringi sadadest suudest lähemal ja kauge-mal.

«Võit!» hüüdsid isegi maas lamavad haavatud, ja surijad sosistasid seda sõna silmi sulgedes.

Taoti kilpe ja puhuti pasunat. Ümera metsad rõkkasid eestlaste võidukärast.

1. Kelle vahel toimus Ümera lahing?
2. Millised eelised sõjas olid rüütlitel võrreldes eestlastega?
3. Missuguseid relvi kasutati muiste sõjas?
4. Miks võitsid eestlased lahingu?

Muistsed peied.

M: Metsanurk.

Päev oli olnud kuiv, ahtrad pilverünkad olid aeg-ajalt katnud päikest, aga õhtuks kogunes neist taevaservale ainult riismeid, mis hõõgusid loodes kui sula raud ääsitules.

Kingu harjale oli kokku kantud ilmatu tuleriit; sellele laoti langenud sõdalasi. Keskele, Oti ja Kiuru vahele, kes täiesti relvis, asetati näitsik Vaike, kaks noolt ristamisi rinnal, vibu kõrval.

Kui siis kõik laibad olid riidal, kogunesid sõdalased sõõri ümber, kellel oda püsti jala kõrval, kellel haljas mõök või tapper paremas, kilp vasakus käes. Vanem astus riida peatsisse ja toetus odale. Metsa alt toodi tuletunglad ja neljast küljest läideti kuivad puud ning oksad põlema. Varsti kerkis riidast halle suitsukahle ja need tõusid kui haldjad puude latvadeni. Juba ilmusid kollased leegidki, hõljusid, kasvasid ja ehtisid kui õielehed langenud san-garite viimset aset.

Vello lõi kolm korda vastu pronkskilpi ja kõikide silmad pöör-dusid vanemale. Ta seisis rahulikult ja ilme oli tal kui mehel, kes on täitnud oma raske ülesande. Ta hüüdis oma sõnu ühetooniliselt, laulvalt, võidukalt, aga pidi iga lause järel hinge tõmbama, nii väsinud oli ta.

Ta tänas kõiki sõdalasi, et need tapelnud mehiselt rüütlitega, mis on väga raske, ja muu ristitud rahvaga. Ta tänas mehemele eest, mis ei löönud kartma rüütlite raudrüü ees ega põgenenud nende ilmatu hulga ristitud käsilaste eest. Kui võitja võib nüüd igauks koju minna ja sellest kõnelda, mis sündis Ümeral. Ta

tuletas meelde neid, kes raskes tapluses kui vaprad mehed langedud ja kelle hinged lähevad nüüd auga esivanemate hulka. Ta kordas Kiuru sõnu: Ümera jõel on ilus surra, ega jätnud ütlemata sedagi kadunu kahtlust: kas tuleb veel kunagi niisugust päeva?

Mehed pühkisid vargsi pisaraid.

Vanem jätkas:

«Aga veel mõnigi kord võib tulla niisugune võidupäev, kui aga mehemeel meis ei kustu. Nüüd aga minge koju ja jutustage, mis sündis Ümeral. Öelge kõigile, et rüütleidki võib võita, kui tuleb vahvaid mehi kokku igast kihelkonnast. Öelge kõigile, et rist ei kaitse röövleid ega ristivesi riisujaid. Minge koju, igaüks oma töö juurde! Kui aga jälle puhub sõjapasun, siis tõttame kartmatult võitlusse. Kutsume kaasa kõik, kellel mehe süda rinnus. Kus on mehel ilusam surra kui mõõkade möllus!»

Nii hüüdis Vello oma sõnad, küll väsinult, aga võiduka häälega, seistes tuleriida ees, kus põlesid sangarite laibad. Kui ta oli lõpetanud, täristas kogu malev kestvvalt kilpe tema auks.

peied — matused

1. Kuidas matsid meie esivanemad surnuid?
2. Missugusest lahingust olid kangelased koju pöördumas?
3. Mille eest tänas vanem Vello sõdalasi?
4. Mida käskis ta kõigil kodus kõnelda?
5. Kuidas väljendas malev austust oma vanemale?

Isamaa ilu hoieldes,
vaenlaste vastu võideldes
varisesid vaprad vallad,
kolletasid kihelkonnad
muistse põlve mulla alla.
Nende piina pigistused,
nende vaeva väsimused,
muistsed kallid mälestused
kostku meile kustumata!

(«Kalevipoeg».)

Sind surmani!

L. Koidula.

Sind surmani küll tahan
ma kalliks pidada,
mu õitsev Eesti rada,
mu lehkav isamaa!

Mu Eesti vainud, jõed
ja minu emakeel,
teid kõrgeks kiita tahan
ma surmatunnil veel!

Kuis maa, nii hellast' kannad
su lapsi käte peal,
neil' leiba, katet annad
ja viimast aset veel!

Tõest', armsam on mull' hinga'
su põues, Maarjamaa,
kui võõral piiril õnnes
ja aus elada!

Kuidas vanaisa õppis.

J. Parijõgi.

Nüüd istute talvel soojas toas, elektrilambi valgel, kuulate raadio-vestlusi või loete raamatuid. Isal käib ajaleht ja toob uudiseid igast maailmakaarest. Suuremad teist käivad koolis ja õpivad seal kõiksugu tarkust.

Minu poisikesepõlves ei olnud midagi sellesarnast. Lugema õppisin kadunud ema voki kõrval lauluraamatust. Ema vuristas vokki ja luges peast ette, mina püüdsin õlekõrrega pidada järge ja lugesin emale järele. Mõnikord kadus järg, siis vedasin aga õlekõrt huupi ridu mööda ja lugesin peast. Teinekord tüdisin lugemast, võtsin vokikruvi otsa suhu... kuidas siis peas kõik põrises! Siis hakkas ema pahandama, et olen sõnakuulmatu ning laisk poiss. Aga lugemise õppisin ära ja leeris olin kõige parem lugeja ja pealugemiste tundja. Sain õnnistamispäeval piibli kingituseks.

Kirjutamise õppisin ära suvel karja järel joostes. Isa — ta oli tolle aja kohta hea kirjamees — hakkas mulle õhtuti sõega numbreid ja tähti valgele lauale ette tegema, mina püüdsin karjas järele teha, kas sõrmega liivale või sõega valgele kasetohule. Sügiseks oli kirjutamine selge. Kirjutasin sõega täis kõik sealauda ukсед ja rehealuse väravad, sain isa käest seepärast mitu korda pahan-

dadagi. Ei olnud ju meil siis ilusaid vihikuid, pliiatseid ega sulgi, isegi kivitahvel tuli hiljem. Teie isa õppis juba kivitahvilil ja pabe- ril kirjutama ja käis koolis.

Minu poisikesepõlves hakkas küll kadunud Peebu Jaak oma rehetares talviti kooli pidama, kuid mina sain seal käia ainult kümme päeva, enne leeriminekut. Seda ma ei teagi, kuidas õppisin arvutama, küllap ikka elu õpetas. Olen oma arvutamisoskusega läbi saanud magasi-aidamehena ja hiljem mitmesuguseis valla- ameteis olles.

Talveõhtuti, jah, istusime koos rehetares pIRRUTULE ümber, isa nokitses teha puutööd, ema ketras, kuna vanaisa istus ahjul ja vestis muinasjutte. Meie, lapsed, istusime sealsamas ja kuulata- sime, suud-silmad pärani. Küll oli seal siis muinasjutte Kalevi- pojast ja sortsidest, kodukäijaist ja haldjaist. Mõnikord muutus kogu rehetare elavaks, arvasid seal taga pimedas nurgas mõnd säärast nägevat või krabistavat. Kui siis vanaisa jutu vahele ütles: «Mihkel, mine too esikust kalja!» võtsid küll kaljakibu ja läksid, kuid ühe kõrvaga püüdsid kuulata, kuidas jutt edasi läheb. Pimedas esikus käisid külmajudinad üle selja: kui nüüd mõni sää- rane tuleb!

Kui vanaisa väsis jutustamast, hakkas ema peast lugema vanu laule. Nii selgesti mäletan, kuidas ta kõlava, poollaulva häälega meile ette kandis Salme laulu või vaeslapse ja orjuselaule. Oli hea laulik, pulmadesse kutsuti teda kaasitama ja külavainul kiigel kostis tema hää l üle teiste. Kui kevadel läksin karja, õpetas mulle palju hundi- ja ussisõnu.

Neljapäeva-õhtuti ei kedratud ega tehtud tööd. Siis kogunes meile külarahvastki videvikku pidama ja muinasjutte kuulama. Mõnikord istuti ringis ja anti üksteisele mõistatusi lahendada.

Seda tarkust õppisin mina oma vanemailt ja vanavanemailt. Ei tundud siis ilusaid pildiraamatuid ega raadiot, ajalehte ega muud raamatutarkust.

*

Kui vanaisa jutu lõpetas, istusid kõik hiirvagusi. Selgesti oli kuulda kella tiksumist. Viimaks ütles Kaljo: «Küll on ikka imelik, kuidas elu muutub ja nüüd kõik teistsugune on kui enne.» — «Ja mulle näib,» seletas Uuno, «et inimesed on nüüd palju targemad,

oskavad teha kõiksuguseid masinaid ja asju.» — «Kui nüüd nii oli sinu noorpõlves,» võttis jälle Kaljo sõna, «kuidas võis küll olla siis, kui sinu vana-vanaisa oli alles poisike! Või kuidas elati siis, kui arvame mitu-mitu tuhat aastat tagasi?» Nüüd segas end jutusse ka isa: «Sellest jutustab teile ajalugu... Ajalugu jutustab meile, kuidas elasid inimesed kõige vanemal ajal, kuidas elu aegade jooksul on muutunud, täienenud ja edenenud.»

1. Kuidas vanaisa lugema õppis?
2. Mida kasutati siis vihkute ja pliiatsite asemel?
3. Kuidas veedeti talve- ja puhkepäeva õhtuid?

Esimesel laulupeol.

J. Parijõe järgi.

Voitla külast sõideti kuue vankriga Tartu esimesele laulupeole. Iga vankri ette oli rakendatud kaks hobust, nii et sõideti nagu saksad. Vankrid olid kaunistatud kaskede ja lilledega. Isamaalaule lauldes sõideti külast välja. Eriti hõiskas ja oli õnnelik Voitla noor koolmeister Vaher, kelle õhutusel külas kogu asi oli liikuma pan-

Esineb lastekoor.

dud. Tema algatusel kutsuti ellu laulukoor ja harjutati usinasti igal laupäevaõhtul. Nüüd siis viimaks oldi nii kaugel, et võidi sõita laulupeole.

Oli olnud palju raskusigi. Mõisas ei nähtud meelsasti, et ta teeb rahvavalgustustööd, kuid sellest ta ei hoolinud. Oli vastaseid külaski, kuid neile ei väsinud ta seletamast, kui tähtis priile eestlasele on vaimuvalgus ning haridus.

Teel kohati teisigi laulupeole sõitjaid, kohe sobitati tutvust ja sõideti lauldes edasi. Kõrts, kus ööbiti, oli lauljaid ja peolesõitjaid täis. Ilusal suveööl ei maganud nooremad silmatäitki, kogu öö lauldi laulupeolaule ja heideti nalja. Koolmeister Vaher sattus vaimustusse ja pidas lauljaile kõne, kus kutsus kõiki üles armastama ilusat isamaad ja edendama eesti tööd.

Mida lähemale Tartule jõuti, seda suuremaks kasvasid laulupeoliste hulgad, kuna linna sisse sõideti suurte vooridena.

Juba peaproovil teatas koolmeister lauljaile, et peole on sõitnud üldse 44 meeslaulukoori üle 800 liikmega ja 5 pasunakoori 56 mängijaga.

Päris vaimustus tõusis aga peopäeval, kui mindi lehvivate lipude all rongkäigus peoplatsile. Suurte kiiduavaldustega võeti

vastu kõik laulud. Eriti kõrgele tõusis vaimustus peo lõpul. Ei tahtetud kuidagi lahkuda. Ikka ja ikka pidi korratama armsaks saanud laule. Vaher oli liigutatud pisarateni. Peokõnedes öeldi: «Meie hool olgu, et haridus leviks kodumaal koolide, ajalehete, õpetlike raamatute ja seltside kaudu... et parema hariduse saanud eesti pojad jääksid ikka eestlasteks ega pööraks selga oma rahvusele...»

Pärast laulupidu elati Voitlas kaua aega laulupeovaimustuse tähe all. Paljud tellisid endile ajalehe ja ostsid õpetlikke raamatuid. Vaher asutas «Laulu- ja Mänguseltsi», mille eesmärgiks oli edendada eesti laulu ja levitada haridust. Kalmu Rein ja Oja Kaarel viisid pojad kihelkonnakooli edasi õppima, et neist saaksid haritud eestlased. Raja peremees saatis oma poja koguni Tartu gümnaasiumi ja lubas panna ülikooligi. Tema pojast pidi saama eesti advokaat, kes avitaks kohtus õigust nõuda ka eesti mehel.

1. Kus peeti esimene laulupidu?
2. Milline mõju oli esimesel laulupeol rahva edaspidisele elule?
3. Meenuta viimast üldlaulupidu. Millal tuleb järgmine?

Ants Laikmaa.

Eesti tuntumaid kunstnikke Ants Laikmaa pärines Vigalast. Tema vanemad olid oma aja kohta haritud ja avara silmaringiga taluinimesed. Taluhoone oli teistsugune ja ka selle elanike eluviis oli erinev kui mujal ümbruskonnas möödunud sajandi teisel poolel. Kunstnik jutustab oma autobiograafias:

«Meie talule oli juba sel ajal... harilike külmade talukambrite otsa paar elutuba ehitatud, kus pottahi sees oli. Majal oli siis ka korsten peal. Tubades kuskilt mõisaoksjonilt saadud punapuust toolid ja kummut. Ei küpsetatud jõuluvorste enam tahmastel kerisekividel ega pannkooke paja põhjas. Tehti ka juba jõulupuud, mis oli tol ajal ainult sakste asi.»

Laikmaa talus söödi linaga kaetud lauall, tarvitati iga päev nuge-kahvleid, joodi kohvi. Tagatuba ehtisid kunstilised pildid.

Ka oma kodukoha välisest ilust jutustab kunstnik. Ta kõneleb kõverate käärudega ojaharudest, rohu- ja lille-aasadest, ilusast Sääla jõest ning kõrgeist kuusikust. Selles kuusikus käis Ants koos

A. Laikmaa.

Autoportree.

teiste lastega juba seitsme-aastasena karjas. Ema õpetas neile seal vahel huilgamist ja jutustas salapäraseid lastelugusid.

Ühest otsast piiras talu suur õunapuu-aed. Kõigil õunapuudel olid oma nimed, ka igal lapsel (perekonnas oli 18 last) oli oma puu — Maie ja Madise, Anne ja Antsu, Triinu ning teiste õunapuud.

*

Ants Laikmaa (viieteistkümnes laps perekonnas) õppis lugema ema voki kõrval ja kirjutama isa laua taga. Kaheksa-aastane Ants viidi koos õe ja vennaga vallakooli, järgmisel aastal Haapsalu linna algkooli. Esimese karistuse Haapsalu koolis sai Ants eesti-

keelse tervituse pärast — saksastamise surve oli tugev. Kool ei meeldinud ei isale ega lastele, seepärast viidigi pojad üle Lihula algkooli. Seal oli õpetajaks kirjanik Jakob Pärn, kes pidas eriti tähtsaks eesti keele õpetamist.

Järgmises koolis — Pärnu gümnaasiumis — õppis Laikmaa neli aastat, kuni tal tuli osa võtta tänavakaklusest. Nimelt kaitses ta nooremat koolivenda ulakate vastu, mistõttu ta pidi koolist välja astuma.

Nüüd viis isa poja Tallinna, et vaadata, kuhu ta õppima panna. Siin soovitas üks tuttav riigiametnik panna noormees riigiteenistusse Toompeale, temal olevatki üks niisugune vaba koht teada. Isa oli päri. Kui juba oldi Toompea lossi võlvkäigu all, pööras Ants kannapealt ümber, jättis isa sinnapaika, pages Toompealt alla, jooksis Paldiski maanteed mööda linnast välja.

«Kui ihu soe ja pea märg, peatusin vähe, pöörasin silmnäo jälle Tallinna poole, mis seal laia valge lumelageda taga rahulikult ning uhkelt seisis oma kõrgete, võimsalt ülespoole tükkivate tornidega, ja pöördusin pikkamisi nende poole tagasi. Sain Rootsi kantsile, vaatasin Harjuvärava mäelt. Siis astusin all-linna. Vaatlesin kaupluste aknaid, mis siis harvad ja alles väikesed olid... Akna taga seistes nägin äkki aknapeegelduses oma selja taga isa õnnest säravat nägu. «Noh, Ants,» ütleb, «kuhu kooli siis tahad minna? Mul aeg ju kojumineku peale mõelda.»

Laikmaa sattus siis ühte Tallinna saksa erakooli, mille lõpetamist takistas ema surm. Mõneks ajaks jäi ta koju.

*

Kahekümne-aastane Ants Laikmaa saabus 1886. aastal Peterburi, ta tahtis astuda sealsesse kunstiakadeemiasse. Kuid siis selgus, et ta ettevalmistus oli vähene. Ka teine põhjus oli takistuseks. Ants oli lubanud vend Bernhardile tema asemel väeteenistusse minna, ja seda tuligi mõne kuu pärast teha. Isa ei tahtnud nõustuda, tekkis lahkeli.

Laikmaa astus ühel hilisel tuisusel õhtul isatalust välja ning sammus Haapsalu poole. Vend sõitis talle hobusega järele. Ants võetigi venna asemel väeteenistusse, saadeti Peterburi. Väeteenistusest vabanes Laikmaa paari aasta pärast. Vahepeal oli ta jala murdnud, mistõttu sai puhkusele ja hiljem vabanes lõplikult.

Siis tekkis Laikmaal mõte minna õppima Düsseldorfis kunstiakadeemiasse. 1892. aasta sügisel asus ta teele: sõitis raudteel Tartu, sealt Riiga. Siis aga tuli hakata edasi minema jalgsi, sest sõiduraha polnud.

«Ees polnud mul vähem kui 2600 versta. Mõõtsin sellest maha iga päev 50, 60 kuni 70 versta — nii kuidas vaatlemisi oli või viivitusi juhtus või ilm vahel parem või halvem oli, teed edendas või takistas. Alguses tarvitasin suurt maanteed; kui see aga iga-vaks kippus, tõmbasin kaardile tee ette ja kõndisin seda mööda otsemalt ja huvitavamalt. Nii mõõtsin kuus nädalat iga päev hommikust õhtuni, sammusin läbi lugematud külad ja pika rea linnu, rändasin üle mägede ning orgude, sõudsin üle hulga jõgede ja — lohutav uhke tunne oli rinnus, kui ühel ilusal varasel hommikul kõrge mäe langult mu silme ees avanes lai siniudusse uppuv labamaa, keskelt läbi lõigatud looklevast hõbelindist. See oli Rein!

Ei olnud see teekond kõige kergem: sügisesed, sagedasti külmad vihmased ilmad ja porised teed, õöl kütmata ulualune, hommikul tihti märjad riided jälle selga. Juhtus ööpaigaks kallis koht, rändasin edasi ja puhkasin teeveerul mõne puu või põõsa all. Raskusi suurendasid maakingsepa tehtud tublid kingad, mille kõvad kapid jalakannad katki hõõrusid, — jalgade parandamiseks polnud aga aega. Kuid lõpul olin selle teega rahul ja palju, palju võitnud...»

autoportree — kunstniku tehtud pilt endast

autobiograafia — enda kirjutatud elulugu

Mis aitas Laikmaal elus edu saavutada?

1905. aasta.

Fr. Tuglas.

«Vaesus ja viletsus läks ikka suuremaks,» kõneles kandimees. «Paljud rääkisid, et maad saab, mõisaid jagatakse. Olime meiegi kihkvel: maad tahtsime! Kuidas sa hing elad ilma maata! Põlluinimene oled, ega sa siis jänese kombel haavakoort näri ja sellest ela! No mõtlesime meiegi, et kui tuleb maa, siis pole enam mingit häda.

Läksime mõisa, ütlesime härrale, et vaata, jaga maa ära! Mis sul temast niigi kasu — varandust nõnda, et sead magagu paber-ahas. Meie aga ei tea, mida suhu või selga panna. — Ütles, et ega mul tolle vastu suuremat olegi, aga laske ma mõtlen veel. Mõtles teine ja mõtles, aga kahe päeva pärast oli kümme kasakat mõisas.

Sügasime siis kõrvatagust: No kurat su sisse! Ega sina küll heaga anna! Niikaua lubad, kuni jõud meie käes; oled aga sina võimumees, siis pühi suu puhtaks. — No arvasime ja arvasime, et kui sa, sunnik, ei anna, ehk siis annab kroonu või võtame ise.

Pääsis siis mujal lahti. Tuli meilgi salk mehi — moosekandid ratsa ees, teised taga, punaste lippudega, laulavad:

Mõisad põlevad,
saksad surevad;
mets ja maa on meie oma . . .

No mõtlesime siis meie, et ega paremat aega ikka tule; saksad on läinud, mõis on üksi, — jagame maa ära. Kui kroonu kord jagamisega meile jõuab, on vahest kevad ammu käes, ei saa enam õigel ajal vilja maha teha. Või kuidas selle kroonu jagamisega õieti on: kas tema teab, kui palju kellelegi tarvis või missugune tükk parem või halvem; tuleb veel tüli ja pahandust; parem õienda ise asja ära. Läksime siis väljale, jagasime maa ära, panime kupitsad üles: vaata, Jaak, see saab sulle, aga see, Märta, sinule . . . No hea oleks olnud, ega nuriseda midagi, kui ilma saksuta ja mak- suta, — mis sa veel kaebad!»

«No millega lugu lõppes?» päris Remmelgas.

«Millega ta siis lõppes! Teisel päeval tuli sõjavägi. Minu vend poodi üles; kaks meest lasti maha; teistel tõmmati tukast kinni ja valati igäuhele oma paarsada ära. Mitmed on veel praegu siin kinni. Seal nüüd on su hingemaa! Tarvis teda ju on . . . oi, kui tarvis! Aga kuidas sa ta kätte saad?»

«Milles teid siis süüdistati?»

«Meie olevat mõisa põlema pannud, olevat mässajad! No mis mässajad meie oleme? Maad tahame ainult! Taevas halasta — inimene tahab süüa, no kust sa seda süüa võtad? Ei tohi süüa tahta — oled mässaja . . .»

J. Raudsepp.

1905. a.

Ja kogu õhtu kuulas Remmelgas kandimehe kurba juttu maast, et seda ikka tarvis on, aga kuidagi kätte ei saa. Mõlemad lamasid nad kõrvu ja vaatasid vangikambri tahmase lae poole. Ja kui nad vait olid, siis mõtles kumbki oma murtud, puruks tallatud elule ning tumedale, aimamatule tulevikule.

«Mispärast siis teid siia toodi?» küsis kandimees Remmelgalt unetul ööl, kui hinges tundus käsitamatult igav ja tühi.

«Eks ole minagi «mässaja»!» naeratas Remmelgas kibedalt. «Mõtlesin paljugi teha, kui koolmeistriks sain. Kuid mis sa teed, kui käed-jalad kinni! Igal sammul seisid mul inspektor ja pastor, käskkirjad ning keelud ees. Saadeti ühest kohast teise kui pidalitõbist. Ära tahtis neelata kogu see mülgas. Sain viimaks aru, et ei suuda siis rahvale valgust anda, kui sa ei tohi, kui seda ei taha. Siis hakkasin teistmoodi tööle ja...nüüd olen siin...»

Mõttes lamasid mehed vangla õlgkotil, kuhu imelik saatus oli nad kõrvu pannud.

Hämar on vangla, igav ja tuim ta elu. Ikka vaid päevad ööde ja ööd päevade taolised. Siis ootad muutust — kas või ka halvema poole — kui see aga muutus oleks.

Vangid ootasid, ja muutused tulid.

Rommelgas, kes nõnda armastas vabadust ja valgust, saadeti kaugele põhja poole, kus on nii külm, et seal ka kõige palavamad soovivad peaksid jahtuma.

Põline põhjamaa mets kohab lõpmatut lugu kõigest sellest, mis ta oma pikal eal näinud. Aga ühe uue loo teab ta nüüd: see on neist elujulgeist inimestest, kes kaugelt külmade maalt läbi taiga oma vangikohast lõuna poole põgenevad...

Ühel hommikul koidu eel toodi ka kandimees vanglast välja, ja inimene, kes kogu oma eluajal oli maad igatsenud, sest et ta mitte jänes polnud, kes haavakoorest elab, sai viimaks ometi maad, ometi kord!

Seitse jalga pikkuselle,
neli jalga lai — — — —

— — — — —

Ei, ei, kes neile nii palju maad andis: neid aeti kolm meest ühte hauda...

k a n d i m e e s — mõisa rentnik, pops

k i h k v e l — ärevil, eevil

k a s a k a d — tsaariaegsel Venemaal eri liik ratsa- ja suurtükiväge

k u p i t s, -a — piirimärk

k ä s i t a m a t u l t — seletamatult, arusaamatult

p a s t o r, -i — kirikuõpetaja

t a i g a — Siberi põlismets

1. Miks igatsesid külainimesed maad? Loe palast vastav koht!
2. Miks ütles härra, et tal maa-andmise vastu suuremat ei olegi, et ta tahaks veel mõelda?
3. Kuidas hakkasid mehed maad jagama?
4. Milles süüdistati maajagajaid?
5. Mis oli Rommelga kõige palavamaks sooviks?
6. Milles süüdistati Rommelgat?
7. Millega lõppesid vabaduse ja valguse armastajate püüded tollal? Loe palast vastavad kohad!
8. Päri vanemait inimestelt teateid 1905. a. ülestõusu kohta meie maal!

Alla Mari.

D. Vaarandi.

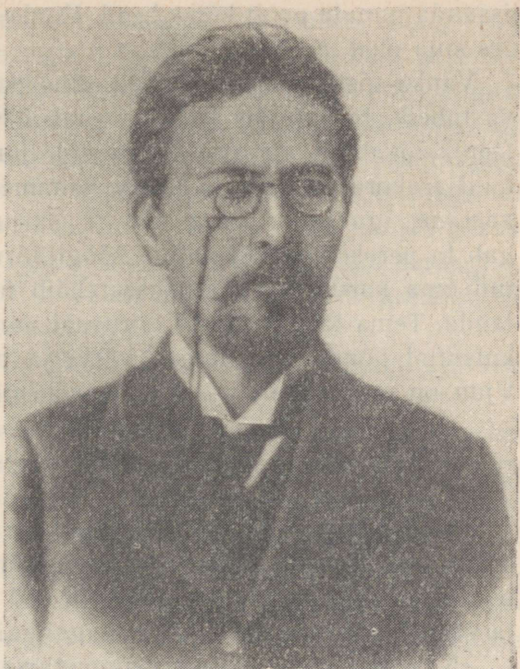
See oli küla, nagu ikka
neid saartel tollal näha võis.
Kõik hallid, vaesed, lasterikkad.
Ja siin- ning sealpool mõis ja mõis ...

Ja viies aasta meelde tuleb.
Suur, ärev, tules taevaga.
Ta, väike tüdruk, seisab lumes
ja vaatab — mõisad põlevad.

Need vihatud! Eks lapski ruttas
neist mööda hirmuvärinal.
... Sai tollel aastal veelgi nutta
maa kasakate nuudi all.

Ta mäletab, kuis mehi viidi.
Nad läksid raudus, püsti päi.
Kuid karedad ja võimsad viisid
neist küladesse maha jäid.

Ja nagu nende uhked sõnad,
karm, trotslik, lootusrikas toon,
sestsaadik Mari hinges kõlab
see sõna — revolutsioon.

Vanka.

A. Tšehhov.

Vanka Žukov, üheksa-aastane poisike, kes oli kolme kuu eest antud kingsepp Aljahhini juurde õppusele, ei heitnud jõuluõöl magama. Oodanud, kuni pererahvas ja sellid läksid varasele jumalateenistusele, otsis ta peremehe kapist tindipoti, sullepea roostetanud sulega, ja laotanud enese ette kortsunud paberilehe, hakkas kirjutama. Enne kui maalida esimest tähte, vaatas ta mitu korda hirmunult uste ja akende poole, heitis viltu pilgu tumedale jumalakujule, mille kahel pool seisis riulid liistudega, ning õhkas katkendlikult. Paber lamas pingil, ta ise aga seisis pingi ees põlvili.

«Kallis vanaisa Konstantin Makarõtš!» kirjutab ta. «Ja ma kirjutab sulle kirja. Tervitan sind jõulude puhul ning soovin sulle

issanda jumala poolt kõike head. Ei ole mul isa ega ema, vaid üksnes sina oled mulle jäänud.»

Vanka tõstis silmad tumeda akna poole, kust vilkus ta küünla vastuhelk, ja kujutles endale vanaisa Konstantin Makarõtšit, kes teenis öövahina härraste Živarjovide juures. See oli väike, kõhetu, kuid erakordselt väle ja liikuv vanamees, umbes kuuekümne viie aastane, igavesti naerva näo ja purjus silmadega. Päeval magab ta pereköögis või hullab köögitüdrukutega, öösel aga, mässitud oma karvasesse kasukasse, käib ümber mõisa ja lööb kola lauda. Tema taga astuvad noruspäi vana Kaštanka ja noor Vjun, kutsutud nõnda oma musta värvi ja pika nirgikeha pärast. See Vjun on erakordselt viisakas ja sõbralik...

Nüüd seisab vanaisa tõenäoliselt värava ees, pilutab silmi küla-kiriku helepunaste akende poole, ja trampides viltidega, hullab teenijatega. Ta kolalaud on seotud vöö külge. Ta taob käsi kokku ja värahtab külma pärast, ise raugalikult itsitades.

«Kas me ei peaks tubakat nuusutama?» ütleb ta, ulatades naiste poole oma nuuskubakatoosi.

Naised nuuskavad ja aevastavad. Vanaisa satub kirjeldamatusse vaimustusse, puhkeb lõbusalt naerma ja kisendab:

«Pühi ära, kinni külmas!»

Ka koortele antakse tubakat nuusutada. Kaštanka aevastab, keerutab koonuga ja läheb solvununa kõrvale. Kuid Vjun ei aevasta viisakuse pärast ning liputab saba.

Ilm on aga suurepärane. Õhk on vaikne, läbipaistev ja värske. Öö on pime, kuid kogu küla ta valgete katuste ja korstnaist tõusvate suitsulintidega on näha, paistavad härmatisest hõbetatud puud ning hanged. Kogu taevas on külvatud täis rõõmsalt vilkuvaid tähti, linnutee joonestub nii selgelt, nagu oleks teda enne pühi pestud ja lumega hõõrutud...

Vanka ohkas, kastis sulge ja jätkas kirjutamist:

«Aga eile mind sakutati. Peremees lohistas mu juukseidpidi õue ja vihtus sellepärast rihmaga, et ma nende last hällis kiigutades kogemata magama jäin. Aga möödunud nädalal käskis perenaine mul heeringat puhastada, ja mina algasin sabast, aga tema võttis heeringa ning hakkas selle peaga mind näkku tor-

kima. Sellid naeravad minu üle, saadavad mind kõrtsi viina järele ja käsivad mul pererahva tagant kurke varastada, kuid peremees peksab, mis aga kätte juhtub. Aga söömapoolist pole mingisugust. Hommikul antakse leiba, lõunaks putru ja õhtuks jälle leiba, aga et teed või kapsaleent, seda ahmib pererahvas ise. Aga magada kästakse mul esikus, kuid kui nende laps nutab, siis ei maga ma üldse mitte, vaid kiigutan hälli. Kallis vanaisa, ole jumala pärast nii hea, võta mind tagasi koju külla, ma ei suuda enam kuidagi... Kummardan su ees maani ja palun su eest igavesti jumalat, vii mind siit ära, sest muidu ma suren...»

Vanka tõmbas suu viltu, pühkis oma musta rusikaga silmi ja nuuksatas.

«Ma hõõrun sulle tubakat,» jätkas ta, «palun jumalat, aga kui peaks midagi juhtuma, siis nahuta mind nagu Sidori kitse. Aga kui sa arvad, et mul tööd ei ole, siis ma paluksin jumala nimel luba minna kupja juurde saapaid puhastama või lähaksin Fedka asemel karjase abiks. Kallis vanaisa, ei ole enam mingit võimast, lihtsalt surm ainult. Tahtsin jala külla põgeneda, kuid saapaid pole, külma kardan. Aga kui suureks kasvan, siis tahan ma sind selle eest toita ega lase kellelgi solvata, aga kui sa sured, siis palvetan su hinge eest, just niisama nagu emakese Pelageja eest.»

«Aga Moskva on suur linn. Majad on kõik härrasmajad ja hobuseid on palju, aga lambaid ei ole ja koerad pole kurjad. Lapsed ei käi siin kuldtähega linna mööda ja altarile kedagi laulma ei lasta, aga kord ma nägin ühe poe aknal, et õngekonksusid kohe nõoriga koos müüakse, igasuguse kala jaoks, väga väärtuslikud, on isegi üks säärane konks, mis puudase säga kinni peab. Ja nägin ma sihukesti poode, kus igasugused püssid, härra omade laadi, nii et küllap vist sada rubla tükk... Aga lihapoodides on tedred, laanepüüd ja jänesed, aga kuskohal neid lastakse, seda müüjad ei ütle.»

«Kallis vanaisa, aga kui härrastel on jõulupuu kingitustega, siis võta kullatud pähkel ja peida rohelisse kirstu. Palu preili Olga Ignatjevvalt, ütle, et Vanka jaoks.»

Vanka õhkas krampikult ja pööras silmad jälle akna poole. Talle meenus, et härraste jõulupuu järele läks vanaisa ikka metsa ja võttis pojapoja kaasa. See oli lõbus aeg! Vanaisa raksus kõhida ja pakane raksus ning nendele vaadates raksus Vankagi. Juhtus,

et enne kuuse raiumist vanaisa suitsetab piibutäie, nuuskab kaua tubakat, itsitab külmetava Vanka üle... Noored härmatisega ümbritsetud kuused seisavad liikumata ja ootavad, kes neist nüüd surema peab? Kes teab kust, aga üle hangede lendab noolena jännes... Vanaisa ei või kisendamata jätta:

«Pea kinni... pea kinni! Ah, sa nudisabaga saatan!»

Maharaiutud kuuse tassis vanaisa härrastemajja ning seal hakati seda ehtima...

«Sõida siia, kallis vanaisa,» jätkas Vanka, «palun sind Kristuse nimel, võta mind siit ära. Halasta mu, vaese orvu peale, sest mind peksavad kõik ja väga tahaks süüa, ja on nii igav, et öelda ei suuda, nutan alati. Aga hiljuti virutas peremees nõnda liistuga pähe, et ma kukkusin ja hädavaevalt toibusin. Kadunud on mu elu, igast koerast viletsam... Ja veel tervitan Alenat, ühe silmaga Jegorkat ja kutsarit, aga mu lõõtspilli ära anna kellelegi. Jään sinu pojapoeg Ivan Žukov, kallis vanaisa, sõida siia.»

Vanka murdis täiskirjutatud lehe neljaks kokku ja pani ümbrikku, mille oli eelmisel päeval kopika eest ostnud... Mõelnud pisut, kastis ta sule tindipotti ja kirjutas aadressi:

«Külasse Vanaisale.»

Sügas siis pead, mõtles ja lisas: «Konstantin Makarõtšile.» Rahul sellega, et keegi teda kirjutamisel ei seganud, pani ta mütsi pähe, kuid ei tõmmanud kasukat selga, vaid jooksis otse särgiväel uulitsale...

Lihapoe müüjad, kellelt ta eile järele päris, ütlesid, et kirjad pannakse postkastidesse, aga kastidest veetakse postitroikades purjus küüdimeeste poolt ja heledate kellukeste saatel üle kogu maa laiali. Vanka jooksis esimese postkastini ja pistis hinnalise kirja selle prao vahelt sisse...

Äiutatud magusaist lootustest, magas ta tund aega hiljem raskelt... Ta nägi unes ahju. Ahjul istub vanaisa, paljad jalad üle ääre rippu, ja loeb kõõgitüdrukutele kirja. Ahju ümber kõnnib Vjun ja liputab saba...

1. Jutusta: a) Vanka elust kingsepa juures; b) sellest, kuidas Vanka kirjeldab linna ning mis teda seal huvitab.

2. Kuidas meenutab Vanka elu külas?

3. Leidke jutustusest järgmised katkendid ja lugege need uuesti läbi:
a) vanaisa kirjeldus; b) talveöö kirjeldus; c) metsas kuuske toomas.

4. Miks palub Vanka vanaisa end koju tagasi viia?

5. Miks ei saa vanaisa Vanka palvet täita?

6. Miks ei saa vanaisa Vanka kirja kätte?

Kirjuta kirjand ühele järgmistest teemadest:

1) Vanka elu külas.

2) Vanka elu linnas.

Kirjandi plaan.

Vanka elu külas.

1) Kus ja kelle juures elas Vanka?

2) Kes olid ta omaksed?

3) Milliseid rõõme ning lõbusid oli Vankal külas talvel ja suvel?

4) Kuidas suhtus Vanka vanaisasse?

5) Miks oli vanaisa sunnitud Vanka linna saatma?

6) Kuidas suhtus Vanka sellesse otsusesse?

Vanka elu linnas.

1) Kuidas kirjeldab Vanka suurt linna?

2) Missugune oli Vanka elu kingsepa juures?

3) Mis tööd tegi Vanka?

4) Kuidas teda õpetati?

5) Kuidas suhtusid Vankasse peremees, perenaine ja sellid?

6) Kuidas suhtus Vanka neisse?

7) Miks palub Vanka vanaisa viia end koju tagasi?

Suguvend.

V. M ö l d e r.

Madal toauks avanes valjusti kääksudes ja tuppa astus — Marduse peremees.

«Tere lõunat ja jätku leivale!»

«Tere, tere! Jätku tarvis!»

Marduse peremehe toon oli, nagu ikka, jahe ja äriilik. Maja-elanikud, kes parajasti leiva ja silguga keha kinnitasid, heitsid rutulise pilgu võõra poole ja nende näod muutusid väga tõsiseks.

Peremehe ilmumine siia hurtsikusse, mis väga harvasti sündis, ei tähendanud juba midagi head. Sest kunagi ei tulnud see mees muidu kui «asja pärast» ja selle «asja» küljes rippus harilikult hurtsiku elanikkude edaspidine saatus. Ka täna arvasid nad ta näost lugeda võivat, et tal midagi niisugust «asja» südame peal on.

Võõrale pakuti istet.

«Ega ole aega istuda ühti,» sõnas see vastu tõrjudes, istus aga siiski, kui palvet uuesti korrati, pakutud toolile.

Paar minutit valitses toas rõhuv vaikus. Marduse peremees silmitses aknast välja ja näppis seejuures rahutult oma lühikeseks lõigatud habet. Lapsed asusid põrandale ja piilusid altkulmu kartlikult võõra poole.

«Noh, mis siis väljaspool uuemat ka kuuldu?» lõpetas viimaks lauas istuv mees, kellele nähtavasti söök enam hästi ei tahtnud mekkida, vaikuse.

Marduse peremees kõhatas.

«Ei midagi,» lausus ta kähku, ennast toolil kohendades. «Ma tulin asja pärast. Nagu teate, hakkab teie rendiaasta varsti täis saama.»

Mees tundis rinnus valusat pistet ja naine ta kõrval ohkas tahtmatult.

«Mis sellest siis on?» sõnas esimene oma ärevust vaevaga maha surudes. «Saab see aasta täis, üks algame uut jälle. Halba ei ole ju, jumal tänatud, meie vahel midagi ette tulnud, sest ma olen alati püüdnud oma kohuseid teie vastu korralikult täita. Tänavuaastane rent on küll veel maksmata, aga selle tasun, nagu ikka, aasta lõpul ära.»

«Ah, mis te tühjast hädaldate,» rääkis Marduse peremees ja tegi käega tõrjuva liigutuse, «ega ma sellepärast tulnud. Vaadake, kuidas lugu on: mul on nõu tuleval aastal kohta ise pidama hakata. Sellepärast tulin teile seda aegsasti ette teatama, et endile uue koha teaksite kuulata.»

Rentnikul jäi leivasuutäis kurku kinni. Totralt vahtis ta Marduse peremehele otsa.

«Peremees, te teete nalja!»

See kehtis naeratades õlanukke.

«Mispärast? Ei, ma räägin tõtt. Meil on kodus töötajaid küllalt — mistarvis peaksin ma põllutükki võõra käes pidama?»

Mehe näol vaheldus kahvatus punaga. Ta suunurkades tuksus kramplik värin.

«See tähendab, teie tahate mind naise-lastega südatalvel majast välja ajada?» lausus ta kibedalt. «See ei lähe, kulla peremees. Siis oleksite pidanud mulle juba pool aastat ette ütleva, aga kus nüüd pool aastat enam on?»

Marduse peremees jäi rahulikuks.

«Pole õige, sõber,» hakkas ta iseteadvalt seletama. «Seaduse järgi peab siis pool aastat ette ütleva, kui poolte vahel kirjalik kontrakt olemas on; et meil aga seda ei ole, siis on seaduslik etteütlemise tähtaeg kolm kuud. Sellega, nagu näete, ei ole minu teadaandmine sugugi hiline.»

«Aga peremees, kuhu siis teie lubamine jääb?» segas nüüd ka rentniku naine, kes esimesest ehmatusest vähe toibus, ennast vahele. «Meest peetakse sõnast, hädga sarvest! Eelmisel aastal lubasite meile, et niikaua siin koha peal elada võime, kui ise tahame. Miks tahate nüüd oma sõna murda?»

Marduse peremees vahtis lakke, kus ämbliku küüsi sattunud kärbes meeletult pirises, ja näppis habet.

«Ei mäleta, kas seda kunagi lubanud olen,» sõnas ta ükskõikseltselt. «Ja paljugi, mis vahel ettemõtlematult lubatud saab,» lisas ta nagu vabanduseks juurde. «Kui iga tühja lubamist pidama hakkad, siis võid kergesti sisse kukkuda. Teate, ma olen järele rehkenanud, et see koht mulle umbes nelikümmend rubla aastas sisse tooks, kui ta mu enese käes oleks. Aga mis ma tast nüüd saan? Kõigest see kuus ja pool rubla renti.»

Rentnik hakkas sapiselt naerma.

«Lori ajada ei ole ju kunst!» hüüdis ta ägedalt ja tõusis laua tagant üles. «Ma hakkan juba teie manöövritest aru saama, peremees. Teie tahate renti jälle tõsta, muud mitte midagi!»

«Mis te nüüd tühja räägite?» tegi peremees imestava näo. «Ma pole rendi tõstmisest sõnagi lausunud.»

«Aga see plaan teil on. Noh, ütelge ära, kui palju te õige renti nõuate?»

«Ma ütlesin juba, et ma kohta ise pidama tahan hakata.»

«Saage ometi aru, et ma nii ruttu siit kolida ei saa,» ahastas rentnik. «Nüüd tuleb just see kõige külmem aeg: kuhu ma lähen väikeste lastega? Ega see uus koht kohe varna otsast võtta ole.»

Tuli vaheaeg. Marduse peremees näppis habet, rentnik seisatas keset tuba ja näris tuseselt huuli.

«Kuulge, peremees, räägime nüüd tõsist mehejuttu,» algas ta viimaks tüki aja pärast rõhutat häälega. «Mis häda teil seda kohta enda kätte võtta? On teil piirist puudus või? Jätke koht minu kätte edasi. Palju te renti nõuate?»

Marduse peremees tõusis otsustava näoga üles.

«Olgu siis, kui just soovite,» lausus ta nõusolevalt, «aga vähemaga ma ei lepi kui kakskümmend rubla aastas.»

Rentnik ja ta naine ehmatasid puukangeks.

«Kakskümmend rubla?!» karjatasid mõlemad korraga. «Kakskümmend rubla kahe vakamaa põllu eest?»

Naine puhkes nutma.

«Mõtelge ikka jumala peale ka, peremees!» häälitsetes ta läbi pisarate. «See on ju päris rõõvimise kaup! Enne maksime mõisnikule neli rubla aastas. Siis ostsime teie koha ära ja lubasite renti alandada, et ühed eesti vennad oleme — aga vale! Aasta pärast panite poolteist rubla juurde. Ja nüüd — nüüd nõuate korraga kakskümmend rubla! Nii südameta ei oleks parun ka mitte! Uhu-huu!»

Ta laskus nuuksudes laua najale kummuli ja peitis näo käte vahele.

Marduse peremehel oli niisuguse etenduse pealtvaatamine nähtavasti piinlik.

«Lõpetame lori,» rääkis ta kärsitult. «Teil ei ole minule midagi ette heita. Kuidas ma teid rõõvin? Koht teeb, nagu ütlesin, aastas umbes nelikümmend rubla sisse. On see siis palju, kui te ta eest kakskümmend rubla renti maksate? See on veel sõbra kaup, mõne teise käest võtaksin igatahes rohkem. Ja siis on ju täiesti oma asi, kas kohta edasi pidada või ei. Minu otsus on teil nüüd teada: tehke, kuidas arvate.»

Marduse peremees jättis jumalaga ja läks minema.

1. Mida tähendas peremehe ilmumine rentnikutarre?
2. Mis «asja» oli peremehel?
3. Kuidas tahtis peremees kõrgemat renti saada?

Karjapõli.

J. Liiv.

Karjapõli —
nälg,
mehepõli — võlg!
Kehvad vanemad,
vaesed põllumaad:
kolm mõisa väljakest,

võlga ja näljakest,
kohast välja siit ja sealt,
otsi toitu siit ja sealt.
Ehmatust, haigusi
pärinud vanemad,
pärinud ma.

Karjane.

B. Alver.

Hoian karja keset luga,
sääremarjad maraskil,
taskus põdrapäaga nuga,
soolasärjed karaskil.
Igal mätasmaal, kus asun,
puhub vägevalt mu pasun
läbi jooksu, läbi rutu
tutu-lutu!

Tasa mängib lauge laine
valendava rihvaga.
Naeripeenralt perenaine
salvab kurja kihvaga,
pahur peretaat mind huikab,
aga hõbedaselt luikab
üle toriseva jutu
tutu-lutu!

Olen ristiks igat kanti
rikka rahva majale,
ema põlle alt mind anti
teiste armu najale.
Talv mind lükkab, nälg mind ajab,
aga heledasti kajab
läbi karjalapse nutu
tutu-lutu!

l u g a — taim
r i h v, -a — rannaäärne kivrähk
s a l v a m a — hammustama
l u i k a m a — haledasti huikama

KEVAD

Kevad lindudega.

D. Vaarandi.

Nüüd sulisevad veed ja veed,
ööd nendest helisevad.
Ja mööda märga, röömsat teed
me juurde tõttab kevad.

On tähtsaid tellimusi talt
ja palju töid me lastel —
kuldnokkadele usinalt
nad löövad pesakaste.

Hea laululind, ükskõik kust maalt
sa tuleksid me juurde —
eest püüniseid ei leia sa,
ei trellitatud puure.

Aed varsti haljendama lööb,
me hoolitsetud, hoiatud.
Siin leidub kõikidele tööd
ja poegadele toitu.

— — — — —

Kirjuta kirjand pealkirjaga «Valmistasime kuldnokkadele pesakaste» või «Kevadlindude ootel».

Kevad tuleb.

O. Luts.

Kevad tuleb. Mäekünkad ja kõrgemad kohad mustendavad. Heinamaale ilmuvad röömsad mustakuuemehed ja vilistavad kogu päeva. Põõsaste ja mätaste varjus vahivad röskest samblast kollased peakesed välja, nagu lapsed hommikul oma voodikestest. Valgust ja päikesepaistet on igal pool nii palju, et silmad sellega vaevalt suudavad harjuda. Pisikesed käed võtavad väikese puulabida ja lähevad «kevadet tegema». On ju kindel, et mida rohkem nad tillukesi rennikesi õue kaevavad, seda rutemini jookseb vesi ära ja tuleb kevad. Mis sest, kui pisikesed jalad märjaks saavad ja ema tõreleb — kevade ootel võib kannatada paljugi!

Üle kraavide ja soonikute minek on väga hädaohtlik: peal on küll veel lobjakane lumekord, aga all valvab juba vesi ettevaatamatuid kevadetegijaid.

Iga uue hommikuga jõuavad uued lauljad pärale; näib, nagu valmistutaks suurele laulupeole.

Vanasõnu.

*Kevad kutsub adrad põllule
ja linnud laulule.*

*Haned viivad hallad,
luiged viivad lume,
kured viivad kurjad ilmad.*

*Lõoke toob lõunasooja,
pääsuke toob päevasooja,
ööbik, see toob öösooja.*

*Kiivitaja toob paljad kingud,
koovitaja kotitäied heina,
toonekurg toob küünitäie.*

Mätas.

Juhan Liiv.

Mätas — mätas — üks ja teine;
karge õhtu, külmetus;
rohi krabiseb, kui astun;
muusika ses krabinas.

Tume vaikus üle välja,
üle laane astub öö,
vaikus ootab vanund pilvis,
maailm ootab, sõnatu.

Killa, kõlla!

E. E n n o.

Killa, kõlla, välja karil
Piibelehe õied hellad
helisevad nagu kellad,
kuulutavad: kevade
jõudis meie aasale!
Killa, kõlla, välja karil
Raiesraale maasikmaril
Akna alla roosinupp,
heinamaale kullerkuppl!
Mahlakann jääb karjamaale,
sinisilmik metsaraale,
niidu peale pääsusilm,
ilus kevadine ilm!
Lapsed siia, lapsed sinna,
killa, kõlla kaasa minnal
Ühes muu ja ühes määl,
nii on väljas olla hääl.

Ööbik ja lilled.

A. H. Tammsaare.

Ilusal kevadel laulis koplis ööbik. Samal kevadel hakkasid seal ka lilled õitsema.

Ja kui ööbik neid ilusaid lilli nägi, mõtles ta:

«Nad õitsevad ainult sellepärast nõnda ilusasti, et mina laulan.»

Ja ööbik laulis veel ilusamini.

Agalilled, kes ööbiku laulu kuulsid, mõtlesid:

«Ta laulab ju ainult sellepärast nõnda ilusasti, et meie õitseme.»

Ja nad õitsesid veel ilusamini.

Külviajal.

P. Viiding.

Kevadpäevad, pikad, valged,

imelühikesed ööd...

Päike paistab pruuniks palged,

ja meil on nii palju tööd.

Ader lõikab, äke silub.

Seemet mulda poetab pihk.

Tuleb suvi, soe ja ilus

— peotäis sügiseks on vihk.

Tuhat peotäit viskan lisaks,

tuhat vihku enam saab

ühtne, tarmukas ja visa

töötajate kodumaa.

Kevadpäevad, valged, pikad,

imelühikesed ööd...

Päevad hoolest, õnnest rikkad,

õnnest — teha loovat tööd.

Poiss ja liblikas.

A. H. Tammsaare.

Metsaga põhjatuule eest varjatud aasal kasvas ilusal kevadel palju lilli. Aga asjata ootasid nad noppijat ja nii mõnigi oli oma õilmed enne oodatava tulemist poetanud. Sumises küll mesilane, aga see ei noppinud, lendles liblikas, aga see ei murdnud.

Ja juba hakkasid lilled lootust kaotama ning nurisedes pöörusid nad Jumala poole. Ja Jumal saatis nende juurde poisi, kes lilli armastas ja neid heal meelel noppis.

Ja kui poiss aasale astus, tuli lilledesse suur rõõm ja nagu ühest suust hüüdsid nad:

«Nopi mind! Nopi mind!»

Ja nende magus lõhn täitis õhku.

Joovastuses lähenes poiss esimesele lillele. Ja juba sirutas ta käge, et seda murda, kui liblikas lendu tõusis: tükk siidi, teine sametit, ja siis nagu kalliskivi-sädemed, lumehelbe petlik helk — niisugune oli liblikas, kui ta tiibu lehvitas.

Ja ainult pisut lendas ta edasi, jällegi lillele laskudes, kus ta oma tiivad päikesepaistele laiaili ajas.

«Las ma võtan su kinni,» ütles poiss talle, lillesid unustades.

«Püüa,» vastas liblikas.

«Ega ma haiget tee, vaatan ja lasen jällegi lahti.»

«Püüa.»

«Ma ei puudutagi, ainult vaatan lähedalt,» rääkis poiss härdalt.

«Võta kinni, siis võid kõik.»

Ja poiss hakkas püüdma.

Esiteks hiilis ta salaja liblikale lähemale: aga vaevalt oli ta mõne sammu astunud, kui liblikas juba teisele lillele liugles ja nagu narrides oma ilusaid tiibu lehvitas.

Poiss läks kärsituks.

Algas jooksmine, püsimatu tagaajamine: samm siia, teine sinna, hüpe paremale, teine pahemale poole, üle mätaste ja väikeste põõsaste, ikka põiklejale liblikale järele, kes kord lõunasse, seitsamast põhja, kord madalasse lillede sekka, siis üles päikese poole virven-

das. Ikka edasi tormasid poiss ja liblikas; üks oma painduvail väledail jalgel, teine — tiibadel, siidina, sametina, kalliskividena säravail. Ei väsinud põgeneja ega jätnud tagaajaja.

Viimaks tõusis liblikas kõrgele ja lendas üle metsa, mis aasa põhjatuulte eest varjas.

Alles nüüd jäi poiss hingeldades seisatama ja vahtis äreval pilgul, palavikupuna palgeil, liblikale järele, nagu loodaks ta tema tagasitulekut.

Agas kui poiss nõnda seisis ja üksisilmi metsa taha vahtis, lehvitas tuuleõhk talle joovastavat lõhna ninasse: ja meelde tulid ununenud lilled, mis noppijat ootasid. Lõhnast heldinuna, ärritatuna pöördus poiss ja oli valmis lähema õie poole kummarduma, aga jahmatades jäi ta paigale ja ta palgeilt kustus leegitsev jume: liblikat püüdes oli ta kõik lilled ära tallanud.

Nukralt istus poiss maha ja hakkas kibedasti nutma: ta armastas ju lilli nii väga ja oleks neid heal meelel noppinud.

1. Miks ootasid lilled enne õilmete puhkemist noppijat?
2. Millega võlus liblikas poissi?
3. Mispärast unustas poiss lilled ja hakkas liblikat taga ajama?
4. Mida ei pannud poiss tagaajamisel tähele?
5. Mispärast ta nii kibedasti nuttis?
6. Leia «Poisi ja liblika» peamõte.

Suur kontsert.

A. H a a v a.

Suur kontsert algab koidu a'al;
kõik laulikud on juba sääl,
nad haljaspuude oksadel
ja õhus kõrgel üleval.

Ja kuulamas on orud, mäed,
kõik aasad, põllud tõstvad pääd,
ja päike tuleb iluga
suurt püha pidama.

Ja kaasa laulvad lahke tuul
ja lugemata lehed puul,
kõik mets — ka oja kalda all
ja näkineid allikal.

Ja kaasalauljaid, kuulajaid —
oh, ikka veelgi ilmub neid:
neid murul, samblas, lilledes —
ja inimeste südames.

Oh kevade, oh kullane,
kõik loodus hõiskab sinule.

Ma kuulen, kuidas kohisevad metsad.

D. V a a r a n d i.

Ju lapsepõlves mõistsin teie juttu,
mu kõrged männid, uhked mastipuud,
mu tume kuusik, milles kägu kukkus
kõik koiduajad valgel jaanikuul.

Noort metsa tõusmas kannustiku sülest
ja oma hoolet sirgumas ma näen.
Näen, kuis ta laiub kõnnumaade üle
ja õõtsub tuules, särab päikse käes.

Mu vanad sõbrad samblahabemikud
ja õrnad võrsed kuluheina sees,
me laanteriigi uhke, haljas rikkus —
on minu hoida, kasvatada see!

j a a n i k u u — juunikuu
k õ n n u m a a — tühi, viljatu maa

Mai tuli.

J. S m u u l.

Juba jürikuu tujukais ilmadest
oli aimata kevade algust.
Oli päikses ja õite silmadest
väike piisake soojust ja valgust.

Mai tuli ja hallad ta soode pealt
kauge põhjala tundraisse ajas.
Oli laidudes, metsades, mere peal
linnulaulude erutav kaja.

Ja rannale lõbusaid laineid löi,
tuuled riivasid väinu ja lahti.
Mai tuli, mai võitis ja päikese tõi,
tegi südame suvele lahti.

Mai tuli. Ta soojad ja hämarad ööd
olid jaanikuu õhtute vennad.
Süda rinnus on muutunud põlevaks sõeks
töörõomust ja kevadest endast.

Esimene mai.

M. Gorki.

I.

Lendlehti, mis kutsusid töölisi üles pühitsema esimest maid, kleebiti peaaegu igal ööl plankaedadele, neid ilmus isegi politsei-valitsuse ustele, neid leiti iga päev vabrikus. Hommikul käis politsei vandudes mööda agulit, lillasid pabereid plankudelt maha rebides ja lahti kraapides, lõuna ajal aga lendasid need uuesti tänaval, teekäijate jalge all veeredes. Linnast saadeti nuhke, nad seisid nurkadel ja kobasid silmadega töölisi, kes lõbusalt ja elavalt vabrikust lõunale ja tagasi läksid. Kõigile meeldis näha politsei jõuetust ja isegi elatanud töölised ütlesid muiates üksteisele:

«Mis küll tehakse — ah?»

Kõikjal kogunes inimeste salgakesi, kes arutasid tuliselt erutavat üleskutset. Elu läks keema, ta oli sel kevadel kõigile huvitavam, kõigile tõi midagi uut, ühtedele — jälle põhjuse ärritada, mässu-

lisi vihaselt sajatada, teistele — ebaselge ärevuse ja lootuse, kolmandatele aga — neid oli vähemus — terava rõõmu teadmises, et nemad on jõuks, mis äratab kõiki.

Pavel ja Andrei peaaegu ei maganud öösiti, ilmusid koju alles vile eel, mõlemad väsinud, kähisevad, kahvatud. Ema teadis, et nad korraldavad koosolekuid metsas, rabas, talle oli teada, et aguli ümber luusib öösiti ratsapolitsei patrulle, roomab nuhke, üksikuid töölisi kinni nabides ja läbi otsides, rühmi laiali ajades ja vahel ühte või teist vangistades. Mõistes, et ka poega ja Andreid võidakse samuti arreteerida igal ööl, ta peaaegu soovis seda — see oleks nendele parem, nagu talle näis...

2.

...Ja siis jõudiski kätte see päev — esimene mai.

Vabrikuvile rõõgatas nagu alati nõudlikult ja käskivalt...

Kahvatult helesinises taevas ujus kiiresti valge ja roosa parv kergeid pilvi, nagu lendaksid seal auru lajatavast mõirgamisest hirmutatud suured linnud...

Lõbusalt särades piilus aknast sisse noor päikesekiir, ema seadis talle käe ette ja kui hele kiir laskus ema käenahale, silitas ema teda vaikselt teise käega, naeratades mõtlikult ja lahkelt...

Teine vile kisendas tasemini, mitte nii kindlalt, värinaga jämedas niiskes hääles. Emale näis, et vile karjub täna kauem kui alati...

Kohale jooksis sädelev Fedja Mazin, punased laigud põskedel. Tulvil rõõmuvabinat, peletas ta ootuseigavuse.

«Juba algas!» hakkas ta rääkima. «Rahvas läks liikvele! Tikub tänavale, näod kõigil nagu kirved. Vabrikuvärvate juures seisis kogu aeg Vessovštšikov Gussevi Vasjaga ja Samoiloviga, pidasid kõnesid. Suur hulk rahvast saadeti koju tagasi! Lähme, on aeg! Kell on juba kümme!...»...

3.

Kui ema tänavale läks ja õhus inimhäälte ärevat, ootavat kõminat kuulis, kui ta silmas kõikjal majaakendel ja värvate juures inimrühmi, kes saatsid tema poega ja Andreid uudishimulike pilku-

dega — tõusis ta silmisse udune laik, mis hakkas värve muutes õõtsuma — kord oli see läbipaistvalt roheline, kord tuhmilt hall.

Neid teretati ja tervitustes oli midagi iseäralikku...

Tänava nurga taha, kitsasse põiktänavasse oli kogunenud rahvahulk, sadakond inimest, ja selle sügavuses kõlas Vessoštšikovi hääl.

«Meist pigistatakse verd nagu jõhvikatest mahla!» kandusid kohmakad sõnad üle inimeste peade.

«Õige!» vastas mitu häält korruga kõmiseva helinana.

«Poiss pingutab!» ütles ukrainlane¹. «Aga noh, lähen, aitan teda! ...»

Ta tõmbus kühmu ja enne kui Pavel teda peatada jõudis, kruvis oma pika painduva keha rahvahulka nagu korgitõmbaja korki...

Tänavalt põiktänavasse otse inimeste peale ratsutasid nuute vibutades neli politseinikku, kes karjusid:

«Laiali minna!»

Inimesed kortsutasid kulmu, andes vastumeelselt hobustele teed. Mõned ronisid plankaedadele.

«Pandi sead hobuste selga ja need rõhivad — nüüd oleme meiegi eestvedajad!» karjus kellegi hele trotslik hääl.

Ukrainlane jäi üksinda keset põiktänavat, päid raputades tungisid kaks hobust talle peale. Ta pöördus kõrvale, ja samal ajal haaras ema tal käest ning tõmbas enda järele, torisedes:

«Lubasid olla ühes Pašaga, ise aga lööd üksipäini astla vastu üles!»

«Anna andeks!» ütles ukrainlane naeratades...

Vile röögatas ja neelas oma musta heliga inimeste kõnekõmina. Rahvahulk lõi vankuma, istujad tõusid püsti, hetkeks tardus kõik, haistis hädaohtu, ja paljud näod kahvatusid.

«Seltsimehed!» kajas Paveli kõlav ja tugev hääl. Kuiv tuline udu põletas ema silmi ja ta astus järsku tugevnenud keha ainsa liigutusega poja selja taha. Kõik pöördusid Paveli poole, ümbritsedes teda nagu rauapuru magnetitükki.

Emä vaatas talle näkku ja nägi ainult silmi, uhkeid ja julgeid, põletavaid...

«Seltsimehed! Oleme otsustanud avalikult teatada, kes me oleme, me tõstame täna kõrgele oma lipu, mõistuse, tõe, vabaduse lipu!»

¹ Andrei.

Valge ja pikk puuvarras vilksatas õhus, kaldus kõrvale, lõikas rahvahulga kaheks, kadus sellesse, ja hetke pärast sööstis ülestõstetud inimnägude kohale punase linnuna töörahva lipu lai kangas...

«Elagu töörahvas!» hüüdis Pavel.

Sajad hääled vastasid talle kõmiseva hüüdega...

«Elagu kõigi maade töötavad inimesed!» hüüdis Pavel. Ja jõus ning rõõmus järjest suurenedes vastas talle tuhandesuine vastukaja hinge vapustava heliga...

Ema astus, kuum naeratus huulil, Mazini taga ning vaatas üle selle pea poega ja lippu. Tema ümber vilksatasid rõõmsad näod, mitmevärvilised silmad — kõigi ees astusid ta poeg ja Andrei. Ta kuulis nende hääli — Andrei mahe ja niiske hääli sulas harmooniliselt poja mahlaka ja sügava bassihäälega üheks heliks.

«Töörahvas, nüüd tõuse, on võitlus sul ees,
nüüd tõuse sa, näljane rahvas!»

Ja rahvas jooksis punasele lipule vastu, karjus midagi salgaga liitudes ja läks ühes sellega tagasi, ning hüüded kustusid laulu helides — selle laulu helides, mida kodus lauldi teistest tasemini — tänaval voolas see aga ühtlaselt, otse kohutava jõuga. Selles kõlas raudne mehisus, ja kutsudes inimesi kaugele teele tulevikku, kõneldes ta ausalt teekonna raskustest...

Kuid nüüd on ema rahvahulga sabas, inimeste keskel, kes astusid tõttamata, ajuti ükskõiksel, vaatepildi lõppu ette teadvate pealtvaatajate külma uudishimuga ettepoole vahtides. Astuti ja kõneldi poolvaljusti, kindlalt.

«Üks rood seisab kooli juures, teine vabriku juures...»

«Kuberner sõitis kohale...»

«Tõsi?»

«Ise nägin — sõitis!»

Keegi kirus rõõmsalt ja ütles:

«Ikkagi on meiesuguseid kartma hakatud! Nii sõjavägi kui ka kuberner.»

«Armsad!» tuikas ema rinnas.

Kuid sõnad ta ümber kõlasid elutult ja külmalt. Ta kiirendas sammu, et lahkuda nendest inimestest, ja tal oli kerge nende aeglasest, laisast käigust ette jõuda.

Ja äkki nagu pörkas rahvahulga pea millegi vastu, ta keha taarus peatumatult äreva tasase kõminaga tagasi. Laulgi värahtas samuti, hakkas siis voolama kiiremini, valjemini. Ja uuesti lõtvus helide tihe laine, hakkas roomama tagasi. Üksteise järel langes hääli koorist välja, kõlas üksikuid hüüdeid, mis püüdsid laulu endisele kõrgusele tõsta, edasi tõugata:

«Töörahas, nüüd tõuse, sul võitlus on ees,
nüüd tõuse sa, näljane rahvas!»

Kuid selles kutses ei olnud enam ühist, liidetud veendumust, ja juba vabises temas ärevus.

Midagi nägemata, teadmata, mis juhtus eespool, tõukas ema kiiresti ettepoole nihkudes rahvahulka laiali, temale vastu aga taandus inimesi, ühed — norgus peade ja kortsus kulmudega, teised häbelikult naeratades, kolmandad pilkavalt vilistades. Ema silmitsees nukralt nende nägusid, ta silmad pärisid sõnatult, palusid, kutsusid...

«Seltsimehed!» kajas Paveli hää. «Soldatid on samasugused inimesed nagu meie. Nad ei hakka meid tapma. Mille eest tappa? Selle eest, et kanname kõigile vajalikku tõde? Seda tõde on ju neilgi vaja. Esiotsa nad ei mõista seda, kuid on juba lähedal aeg, millal nemadki astuvad meie kõrvale, millal nad sammuvad mitte röövimise ja tapmise lipu all, vaid meie vabaduslipu all. Ja selleks, et nad mõistaksid rutemini meie tõde, peame minema edasi. Edasi, seltsimehed! Alati — edasi!»

Paveli hää kõlas kindlalt, sõnad helisesid õhus täpselt ja selgelt, kuid rahvahulk lagunes, inimesed läksid üksteise järel paremale ja vasakule majade poole, nõjatusid plankudele. Nüüd oli rahvahulgal kiilu kuju, selle teravikuks oli Pavel ja ta pea kohal leegitses punaselt töötava rahva lipp. Ja veel sarnanes rahvahulk musta linnuga — oma tiivad kaugele laiali laotanud, asus see valvel, valmis õhku tõusma ja lendama; Pavel aga oli tema nokaks...

Emaga nägi, et tänava lõpus seisis väljakule läbipääsu sulgedes ühetaoline nägudeta inimeste hall müür. Igaühel neist helkisid õla taga külmalt ja peenelt tääkide teravad triibud. Ja sellest vaiki-

vast, liikumatust müürist hoovas töölistele külmust, see naaldus ema rinnale ja tungis ta südamesse...

Ema haaras kätega rinnast, vaatas ringi ja nägi, et varem tänavat tihedalt täitnud rahvahulk seisab ebakindlalt, kõhkleb ja vaatab, kuidas lipuga mehed temast eemalduvad. Nende järel astus mõnikümmend inimest ja iga samm edasi sundis kedagi kõrvale hüppama, nagu oleks tee keset tänavat hõõguv, põletaks jalataldu.

«Tund tulnud, kus purustab priiuse väes...»

— ennustas laul Fedja suus...

«... kõik ahelad ärganud rahvas!»

— kajas talle kindlalt ja ähvardavalt vastu tugevate häälte koor. Kuid läbi laulu sulava voolu tungis tasaseid sõnu:

«Juba kamandab...»

«Püssid käele!» kõlas lõikav hüüe eespool.

Täägid võnkusid loogeldi õhus, langesid ja sirutusid kavalalt naeratades lipule vastu.

«Ma-arss!»...

Ema vaatas silmi pilgutamata. Hall sõduritelaine nõksatas, venis pikaks kogu tänavalaaiuselt ja hakkas ühtlaselt, külmalt liikuma, kandes enda ees hõbedaselt sätendavate teraspiide hõredat kammi. Pika sammuga astus ema pojale lähemale, nägi, kuidas Andrei ka Pavelist mööda astus ja teda oma pika kehaga varjas.

«Kõnni kõrval, seltsimees!» hüüdis Pavel järsult...

Ikka lähemale teineteisele nihkusid punalipumehed ja hallide meeste tihe ahelik...

Ema kuulis selja taga jooksumüdinat. Summutatud ärevad hääled karjusid:

«Minge laiali, poisid...»

«Vlassov, jookse!»

«Viska lipp, Pavel!» ütles Vessovštšikov süngelt. «Anna siia, ma peidan ära!»

Ta haaras käega lipuvardast, lipp kaldus tahapoole.

«Jäta!» hüüdis Pavel.

Nikolai tõmbas käe tagasi, nagu oleks seda kõrvetatud. Laul kustus, inimesed peatusid Pavelit tihedalt ümbritsedes, kuid ta murdis läbi ette. Saabus vaikus, äkki, korruga, nagu oleks ta nähtamatult ülalt laskunud ja läbipaistva pilvena inimesi haaranud.

Lipu all seisis paarkümmend inimest, mitte rohkem, kuid nad seisid kindlalt...

«Võtke talt see, leitnant!» kostis pika vanamehe rahulik hääl. Ta sirutas käe ja näitas lipule...

Mitu sõdurit hüppas ette. Üks nendest ropsas püssipäraga — lipp vappus, vajus küliti ja kadus sõdurite halli hunnikusse.

«Äh!» hüüdis keegi tusaselt.

Ja ema hakkas ulguval metsloomahäälel kisendama. Kuid vastuseks talle kõlas sõdurite jõugust Paveli selge hääl:

«Nägemiseni, memm! Nägemiseni, armas...»

«Elus! Tuletas meelde!» lõi emale kaks korda südamesse...

«Nägemiseni, memmeke!»

Kikivarbaile tõustes, kättega veheldes püüdis ema neid silmata ja nägi sõdurite peade kohal Andrei ümmargust nägu — see naeratas, see kummardas talle.

«Mu armsad... Andrjuša!... Paša!...» karjus ema.

«Nägemiseni, seltsimehed!» hüüti sõdurite murrust.

Neile vastas mitmekordne, rebestatud kaja.

kuberner, -i — tsariaegne valitsusametnik, kõrgem võimukandja koha-
peal

tsitaat, -di — tsiteeritav koht või ütlus

tsiteerima — sõna-sõnalt esitama kellegi ütlust või kohta raamatust

1. Missugust sündmust kirjeldab see pala? Kuidas töölised selleks valmis-
tusid? Mida tegi politsei?

2. Missuguseid kõnesid pidasid Pavel ja tema sõbrad Andrei ning Nikolai
Vessovštšikov tänaval? Loe neid.

3. Mida rääkisid Pavel ja tema seltsimehed tööliste töö- ja eluraskustest?

4. Nimeta Paveli kui juhi iseloomujooni. Leia palast üksikuid tsitaate
Pavelist.

5. Kuidas suhtub M. Gorki Pavelisse ja tema seltsimeestesse,

6. Leia pala igale osale pealkiri.

7. Jutusta (kirjuta), kuidas mõõdus viimase 1. mai pühitsemine teie kodu-
kohas (linnas, külas).

TÄNAPÄEVAST

Elutahe.

B. Polevoi.

I

Mets muutus hõredamaks. Lumel oli näha taliteede ribasid. Aleksei Meresjev aga ei mõelnud enam sellele, kas tal õnnestub jõuda omadeni, ta teadis, et ta roomab nii kaua, kui tema keha vähegi suudab liikuda.

Kõrvaline heli äratas ta poolteadvusele, pani istuma ja ringi vaatama. Ta nägi end keset suurt päikesekiirtest ülevalatud raiesmikku, täis maharaiutud ümbertöötamata puid, palke, puuriitu. Keskpäevane päike seisis pea kohal, õhk lõhnas tugevalt vaigu, soojenenud hagude ja lumerõskuse järele ning kuskil kõrgel, alles sulamata maapinna kohal trillerdas ja lõõritas lõoke.

Oks praksis. Ja Alekseile näis, et männikust kostis tasast erutatud sosinat, inimeste sosinat.

Ta haaras põuest roostetanud tolmunud püstoli ja oli sunnitud seda vinnastama mõlema käe pingutusega. Kui kukk laksatas, oleks nagu noorte mändide vahel keegi eemale hüpanud.

«Mis see on — loom, inimene?» mõtles Aleksei, ja talle näis, et põõsais ütles keegi samuti küsivalt: «Inimene?» Kas näis või oli seal põõsais keegi, kes rääkis vene keelt? Nojah, nimelt vene keelt. Ja sellest, et räägiti vene keelt, tundis ta äkki säärast hullumeelset rõõmu, et mõtlemata hoopiski sellele, kes seal on, sõber või vaenlane, laskis kuuldavale rõõmsa hõiske, hüppas püsti, sööstis järsku kogu kehaga hääle peale edasi ja kukkus samas kui rabatult oiates maha ja pillas püstoli lumme...

Sellal kostis põõsastest erutatud lapsehääli:

«Kuule, sina, kes sa oled? Doitš? Ferštees?»¹

Need veidrad sõnad muutsid Aleksei ettevaatlikumaks, kuid hüüdis kahtlemata venelane ja kahtlemata laps.

«Mis sa siin teed?» küsis teine lapsehääli.

¹ Deutsch? Verstehst? (Saksa k.) — Sakslane? Kas saad aru?

«Ja kes teie olete?» vastas Aleksei ja jäi vait, rabatud oma hädisest ja tasasest häälest.

Põõsaste taga tekitas tema küsimus segaduse. Seal sosistati kaua, vehiti nii, et männi oksad ägedalt liikusid.

Nüüd veendus Aleksei, et põõsaste taga on omad, venelased, nõukogude inimesed. Nad ei usu teda, mis sinna parata, sõda õpetab ettevaatust. Esmakordselt kogu oma teekonna vältel tundis ta, et on täiesti nõrkenud, et ei suuda enam liigutada ei jalga ega kätt, ei liikuda ega end kaitsta. Pisarad voolasid mööda tema põskede musti lohke.

«Vaata, nutab!» kostis põõsaste taga. «Kuuled sa, miks sa nutad?»

«Ma olen ju venelane, oma mees, lendur.»

«Missuguselt lennuväljalt?»

«Aga kes teie olete?»

«Mis see sulle loeb, sina vasta!»

«Montšalovi lennuväljalt, aidake mind ometi!»

Põõsastes hakati elavamalt sosistama. Nüüd kuulis Aleksei selgesti lauseid:

«Ena, ütleb, et Montšalovist ... Vahest on õige ... Ja nutab ... Kuule sina, lendur, viska nagaan ära!» karjuti talle. «Viska ära, ütlen sulle, muidu me välja ei tule, paneme jooksu!»

Aleksei heitis püstoli eemale. Põõsad nihkusid laiali ja kaks poisikest, valvsad nagu uudishimulikud tihased, valmis iga silmapilk kohalt sööstma ja putku panema, hakkasid teineteisel käest kinni hoides talle ettevaatlikult lähenema. Vanem, kõhn ja sinisilmaline, kanepivärvi, tumeblondide juustega, hoidis kirvest valmis. Tema järel, peites end ta selja taha ja vaadates sealt välja silmadega, mis olid täis taltsutamatu uudishimu, tuli väiksem, punajuukse-line ja tedretähniliise näoga, tuli ja sosisťas:

«Nutab. Ja tõesti nutab. Aga küll on kõhn, küll on kõhn!»

Vanem astus Aleksei juurde ja, ikka veel kirvest valmis hoides, lükkas isa tohutu suure vildiga kaugemale lumel lamava püstoli:

«Ütled, et oled lendur? Aga kas sul dokumenti on? Näita siia.»

«Kes siin on? Meie omad või sakslased?» küsis Aleksei sosinal, tahtmatult naeratades.

«Kust mina tean? Mulle sellest ei teatata. Siin on mets,» vastas vanem targu.

Tuli pluusi taskust tunnistus otsida. Punase viisnurgaga komandöritunnistus avaldas poistesse maagilist mõju.

«Omad, omad! Kolmandat päeva omad!»

«Onu, miks sa nii kõhn oled?»

II

Olles natuke sädistanud, hakkasid poisid tegutsema. Raiesmikult eluasemeni oli nende sõnade järgi kilomeetrit viis. Aleksei, kes oli täiesti nõrgaks muutunud, ei suutnud end isegi pöörata, et mugavamalt selili heita. Kelk, millega lapsed olid tulnud «saksa raiesmikult» hõbepajusid viima, oli liiga väike, ja poistel käis ka üle jõu tassida meest mööda teedeta lumevälja. Vanem, keda kutsuti Serjonkaks, käskis vend Fedkal kõigest jõust joosta külla ja kutsuda inimesi, ise aga jäi Aleksei juurde teda valvama.

Aleksei tukkus poolsuletud silmadega soojadel pehmetel okstel. Ta kuulas ja ei kuulanud poisikese jutustust. Läbi rahuliku tukastuse, mis korruga aheldas tema keha, jõudsid ta teadvusse vaid üksikud seoseta sõnad. Süvenemata nende mõttesse, nautis Aleksei läbi une emakeele kõla.

«... Taat oli mul kolhoosi esimees, nemad kutsusid teda küla-vanemaks,» jutustas Serjonka, ja ta sõnad ulatusid Aleksei tead-

vusse justkui teistpoolt seina, — «ja nii tapsid nad tema ja vanema venna, kes oli invaliid, ilma käeta, käe kaotas ta reht pekstes. Kuusteist inimest... Ma ise nägin, meid kõiki aeti vaatama. Taat karjus ja sõimas neid kogu aeg...»

«Niiviisi metsas siis elategi?» küsis Aleksei poisikeselt vaevalt kuuldavalt, vabanedes suuri vaevu tukastuse kütkest.

«Kuidas muidu, nii me elame. Me oleme nüüd kolmekesi, meie Fedkaga ja memm. Oli ka õde Njuška, aga suri talvel, paistetas üles ja suri, ja pisike suri ka veel, nii et meid jäi kolm... Aga kuidas on: sakslased ei tule tagasi, ega? Memm aga kardab ikka, ikka tahab pageda: aga mis saab siis, kui tulevad jälle tagasi... Näe, seal ongi vanaisa Fedkaga, vaata!»

Metsa serval seisis punapäine Fedka ja näitas näpuga Alekseid pikale kühmus vanamehele näruses kodukootud vammuses.

Vanamees, vanaisa Mihhaila, nagu teda kutsusid poisid, oli pikk, kühmus ja kõhn. Tal oli heasüdamlik nägu puhaste selgete lapsesilmadega ja pehme hõreda habemega, mis helkis täiesti hõbedaselt. Mässides Alekseid vanasse lambanahksesse kasukasse, mis terveni koosnes kirjudest paikadest, tõstes ja pöörates vaevata tema kerge keha, kordas ta lihtsameelse imestusega üha:

«Ah, mäherdune patt, inimene päris otsa lõppenud! Kuhu ta on jõudnud, ah sa mu jumal, noh, puha luukere! Mis küll sõda inimesega ära ei tee! Ai-jai-jai! Ai-jai-jai!»

III

Aleksei lamab vöödilisel kodukootud madratsil, millesse on topitud õled. Ta on kaetud ikka sama lambanahkse kasukaga, mis koosneb mitmevärvilistest paikadest. Ja kuigi kogu keha lakkamatult valutab ja jalad põlevad, on meeldiv niiviisi liikumatult lamada, teades, et keegi sind ei puuduta, et pole tarvis ei liikuda, mõelda ega valvel olla.

Ta avab silmad, äratatuna külmast õhuvoolust, mis tuleb uksest. Laua juures on keegi naine. Ta asetab lauale väikese koti.

«Siin on mannatangud... Hoidsime rahuajast Kostjunka jaoks. Nüüd ei vaja ta enam midagi, see Kostjunka. Võtke, keetke oma külalisele putru. See on laste puder, temale just paras.»

Pöördunud ümber, lahkub ta vaikselt, laotades kõigi üle oma leina.

Tulevad Serjonka ja Fedka. Talupojaliku väarikusega võtab Serjonka uksele pilotka peast, ütleb: «Tervist teile!» ja asetab lauale kaks väikest suhkrutükki neile külgekleepunud mahorka ja kliide puruga.

«Memm saatis. Ta on kasulik, see suhkur, sööge,» ütleb ta.

Ent Fedka, piiludes venna tagant, vaatab ahnelt laual valendavaile suhkrutükikestele ja neelatab kuuldavalt sülg.

Alles palju hiljem, mõeldes kõige selle üle järele, oskas Aleksei hinnata neid annetusi, mille osaliseks ta sai asulas, kus sel talvel ligi kolmandik elanikke suri nälga, kus polnud perekonda, kes ei oleks matnud üht, võib-olla kaht omast.

Aleksei nägi selles metsasalus palju säärast, mis teda sügavalt üllatas. Sakslased olid võtnud küla elanikelt majad, vara, inventari, karja, riided — kõik, mis oli kogutud paljude põlvkondade tööga; inimesed elasid alatiselt hädaohus, et sakslased nad avastavad, nälgisid, surid — kuid kolhoos ei lagunenuid koost. Vastupidi, suured sõjaviletsused liitsid inimesi veel enam. Külaelanikud kaevastid isegi muldonnid kollektiivselt ja asusid neisse elama mitte vana moodi, kuhu keegi sattus, vaid brigaadide järgi. Esimehe kohustused võttis vanaisa Mihhaila tapetud väimehe asemel enese peale.

IV

Kuid siis kostis varahommikul kuskil väga kaugel teiste metsa täitvate häälte hulgast mitte sugugi eraldatav kauge ühetooniline sumisev hääl. Aleksei värahtas ja tõmbus üleni pingule, tõstis pea padjalt.

Temas tõusis metsiku, ohjeldamatu rõõmu tunne. Ta tardus, välgatades silmi. Koldes praksusid jahtunud kivid, öö jooksul väsinud kilk saagis loiult ja harva, oli kuulda, kuidas muldonni kohal rahulikult ja ühtlaselt helisevad vanad männid ja isegi, kuidas sissekäigu juures trummeldab kevadine täiskaaluline veepiisk. Kuid läbi kõige selle kostis ühtlane mürin. Aleksei taipas, et see on «uška», lennuki «U-2» mootor, mis sedamoodi müriseb. Mürin kord lähenes ja tugevnes, kord kostis tumedamalt, kuid ei kadunud. Alekseil jäi hing kinni. Oli selge, et lennuk on kuskil lähedal, et ta ringleb metsa kohal kas midagi vaadeldes või jälle otsides maandumiskohta.

Aleksei tegi pingutuse ja tõusis istukile. Ta tundis kogu oma kehaga, kuidas süda taob, kuidas veri erutatult tuikab, andes end

tunda meeleskohtades ja haigetes jalgades. Ta loendas lennuki poolt tehtavaid ringe, loendas esimese, teise, kolmanda ja langes siis erütusest murtuna madratsile, vajudes taas kiiresti ja vastupanumatult kõikvõimsasse tervistavasse unne.

Teda äratas noore mahlaka, jämedalt põriseva hääle kõla. Ta oleks selle hääle teistest eraldanud ükskõik missuguses häältekooris. Säärast omas hävitajate polgus ainult eskadrilli komandör Andrei Degtjarenko.

Aleksei avas silmad, kuid talle näis, et ta magab edasi ja näeb unes seda sõbra laia, suurte põsenukkidega ja karedat heasüdamlikku nurgelist nägu purpurpunase armiga laubal ja heledate silmadega, mida ääristasid niisama värvita ja heledad ripsmed. Sinised silmad vaatasid kahtlevalt suitsusesse poolhämarusse.

«Noh, vanaätt, näita oma trofeed,» põristas Degtjarenko.

Degtjarenko selja tagant paistis vanaisa Mihhaila kahvatu, täiesti ärapiinatud nägu, tema kõrval aga seisis meditsiiniõde Leena. Tütarlaps hoidis kaenla all mahukat punase ristiga presentpauna ja surus vastu rinda mingisuguseid kummalisi lilli.

Seisti vaikides. Andrei Degtjarenko vaatas nõutult ringi, olles arvatavasti hämarusest pimestatud. Paaril korral riivas tema pilk ükskõikselt Aleksei nägu, kes samuti kuidagi ei saanud harjuda sõbra ootamatu ilmumisega.

«Seal ta ju on, näete, lamab,» sosistas Varja, tõmmates Meresjevi pealt kasuka.

Degtjarenko libistas veel kord nõutult pilgu üle Aleksei näo. «Andrei!» ütles Meresjev, püüdes tõusta küünarnukkidele.

Lendur vaatas nõutult ja halvasti varjatud ehmatusega tema peale.

«Andrei, ei tunne ära või?» sosistas Meresjev.

Lendur vaatas veel hetke elavale luustikule, mis oli üle tõmmatud musta, nagu söestunud nahaga, püüdes ära tunda sõbra rõõmsat nägu, ja ainult tohutu suurtes ning peaaegu ümmargustes silmades püüdis ta kinni Meresjevi tuttava, visa ja siira ilme. Ta sirutas käed välja. Lendurimüts kukkus muldpõrandale, sinna-samasse varisesid kompsud ja kompsukesed, veeresid laiali õunad, apelsinid ja küpsised.

«Ljoška, sina?» lenduri hääl muutus kõlatuks. «Ljoška, Ljoška!» ta haaras voodist selle haige, lapselikult kerge keha, surus ta enda vastu nagu väikese lapse ja kordas aina: «Ljoška, sõber, Ljoška!»

Kiskus ta sekundiks endast lahti, vaatas teda ahnelt eemalt, nagu püüaks veenduda, kas see tõepoolest on ta sõber, ja surus uuesti tugevasti enda vastu.

«Laske ta ometi lahti, jumala eest, ta vaevalt hingab!» pahasdas Varja.

«Talle on ju ärritamine kahjulik, pange maha!» kordas väga kiiresti kõneldes õde.

Lendur aga, lõpuks päriselt veendunud, et see must vana sulgkerge inimene pole tõesti keegi muu kui Aleksei Meresjev, tema lahingukaaslane, tema sõber, kelle nad kogu polgu poolt olid mõttes juba ammu maha matnud, haaras oma peast kinni ja tõstis metsikut võidurõõmsat kisa.

V

Vanaisa Mihhaila hakkas vanamehelikult katkelisel tenoril, nähtavasti mitte esimest korda jutustama:

«Niisiis, tähendab, tuleb välja, meie poisikesed leidsid ta raiesmikust.»

«Kunas te leidsite?»

«Kunas?» Vanamees hakkas suud maigutama. «Kunas? Jah, täpselt nädal tagasi.»

Lendur võttis arvud kokku ja tuli välja, et Aleksei Meresjev oli roomanud kaheksateist ööpäeva. Roomata haavatuna nii kaua, ilma toiduta — see näis lihtsalt uskumatuna.

«Noh, tänan sind, vanaätt!» Lendur kaisutas tugevasti vanameest ja surus ta enese vastu. «Tänan, vennas!»

«Pole tänu väärt, pole tänu väärt! Mille eest siin tänada! Ena, tänan. Mis, kas ma mõni võõramaalane olen!»

inventar, -i — tarbevara

vaar, -i — vanaisa, vanamees

maagiline — nõiduslik

trofee — sõjasaak

1. Mis juhtus lendur Meresjeviga õhulahingus sakslaste vastu?
2. Missuguses seisundis ja kuidas jõudis Meresjev omade juurde?
3. Mis aitas Meresjevil ületada tohutud raskused ja jõuda omadeni?
4. Kuidas võib nimetada sellist inimest?
5. Mida tegi Aleksei päästmiseks vanaisa Mihhaila?
6. Kuidas aitasid kõik metsaküla elanikud Meresjevit päästa?

Zoja õpetaja jutustus.

F. Vigdorova.

Esimesel septembril 1935. a. sain ma neljanda klassi õpetajaks. Ja seal tuli minu juurde väike tõmmu tüdruk ning kõneles:

«Liidia Nikolajevna, palun, pange mind ühte pinki vennaga, siis ta kuulab paremini.»

Tema vennake seisab poiste hulgas ja vestleb nendega millestki elavalt. Kui ma paigutasin ta õe kõrvale istuma, mornitses ta ja vaatas altkulmu seltsimeestele — noh, nii nagu igaüks teistki oleks säärasel juhul teinud. Te ju armastate mõnikord tüdrukuid üleolevalt plikadeks hüüda.

Kuid ma paigutasin ka teisi poisse tüdrukute kõrvale, tähendab, kõigiga toimitakse ühteviisi. Kuid ise vaatan õde-venda ja mõtlen: «Küll on nad erinevad!»

Need olid Zoja ja Šura Kosmodemjanskid. Zoja oli tõsine ja kuulas tundides tähelepanelikult. Šura oli aga elav ja püsimatu. Ent kuigi nad olid erinevate iseloomudega, olid nad ometi suured sõbrad, seda oli kohe näha. Kooli tulid nad koos ja läksid sealt koos, alati vestlesid omavahel elavalt ja naersid. Kuid tundides juhtus vahel nii, et Šura istus algul vaikselt, aga siis sattus tema pingile kusagilt paberist mänguasi, ja juba ta oligi sellega täiesti tegevuses ega kuulnud midagi. Nägin, kuidas Zoja pani vaikides käe paberile. Meelepahaga kortsutas ta otsaesist: ilmselt kartis ta, et midagi minu seletusest võib mööda libiseda. Ja Šura andis sõnalausumata mänguasja käest.

Zoja jäi sageli pärast tunde kooli ja aitas seltsimehi: ühele selgitas ta, kuidas lahendada ülesannet, teisele seletas grammatikareegleid.

Mäletan, et tema ema Ljubov Timofejevna tuli minu juurde palvega tütarlast pärast tunde mitte kinni pidada. Ma lubasin. Kuid Zoja läks koju väga kurvana. Teisel päeval pärast tunde meenutasin ma talle, et on tarvis kohe koju minna. Kuid tema vastas: «Teate, ma mõtlesin kogu öö ja otsustasin, et mul on õigus. Rääkisin emaga ja ema lubas mul kaaslast aidata.»

Kunagi lastega vesteldes ütlesin ma, et mul pole «lemmikuid». Minuga nõustusid kõik, kuid mõne aja pärast küsis üks minu õpilastest, nimega Borja:

«Liidia Nikolajevna, ütlesite, et teil pole lemmikuid, aga kas te siis Zoja Kosmodemjanskajat ei armasta?»

«Zojat? Muidugi armastan,» ütlesin. «Aga kas võib siis teda mitte armastada? Aitas ta sul ülesannet lahendada?»

«Aitas,» vastas Borja.

«Aga sind aitas?» pärisin ma kelleltki teiselt.

«Aitas.»

«Aga sind? Ja sind?»

Lapsed vahetasid pilke. Nad nägid, et Zoja oli igapäevale teinud midagi head.

Kui Zoja oli milleski veendunud, siis ei kartnud ta midagi. Kord oli säärane juhtum. Etteütluse ajal küsis keegi tütarlaps Zojalt, kuidas üht sõna kirjutatakse. Zoja keeldus vastamast. Tüdruk oli pahane. Zoja käitumist arutati koosolekul ja paljud avaldasid arva-

must, et ta käitus ebaseltsimehelikult. Kuid Zoja jäi kindlaks oma arvamuse juurde: ta on alati valmis seletama, selgitama, kui on midagi arusaamatut, kuid ei hakka ette ütleva kontrolltöö ajal, sest ta peab seda ebaõigeks ja ebaausaks.

Et niiviisi käituda ja pärast oma seisukohta kaitsta, peab olema tõeline inimene. Te ju ise teate, kuidas lapsed ei armasta halbu seltsimehi, kui ebasõbralikult suhtutakse sellesse, keda peetakse halvaks seltsimeheks. Teile pole mul ju tarvis rääkida — väga paljud teist arvavad, et etteütlemine on vajalik: kui ei ütle, tähendab, veab sõpra alt. Kas pole nõnda?

Zoja ei keeldunud kunagi abistamast neid, kes seda tõeliselt vajasisid. Kuid andekale ja sealjuures laisale õpilasele võis ta otsekohevalt ja järsult öelda: Pead ise ära õppima. Seda suudab igaüks, sina aga lihtsalt ei taha õppida.»

Kas ta riskis oma teravusega kaotada seltsimeeste armastust? Jah, riskis. Kuid ta ei kartnud seda. Talle polnud tarvis armastust, mis on ostetud järeleandmistega hinnaga. Zoja ei kartnud midagi ja käitus alati nii, nagu pidas õigeks ja õiglaseks.

Ja lapsed mõistsid seda. Nad austasid Zojat, sest nad nägid: ta pole nõudlik mitte ainult teiste, vaid eelkõige enese suhtes. Niihästi suurtes kui väikestes asjades.

Mäletan, esimesel sõjasügisel läksid vanemate klasside õpilased kartuleid võtma. Töö oli raske — kogu päeva valas vihma: kingad ja kalossid jäid porisse kinni, oli võimatu liikuda. Õhtul, kui teised lapsed juba magasid, varus Zoja kõigile nõõrid, millega kalossid

jala külge siduda. Hommikul võisid kõik tööle minna. Teinekord, kui ilm oli liialt külm ja sajune, jäid kõik koju. Zoja läks üksinda põllule ning töötas vihmast ja lõrtsist hoolimata.

Miks ma teile seda kõike jutustan? Soovin, et te mõistaksite: kõik, mille pärast me armastame ja austame Zojat — tema otsekohesus, püsivus, mehisus — see kõik kujunes ja tugevnes temas juba lapsepõlves.

Kord esitas Zoja mulle niisuguse küsimuse: «Liidia Nikolajevna, te ütlesite, et valetada on häbi. Aga kui satud vaenlaste hulka? Mis siis? Siis ei saa ju tõtt rääkida?»

Ma vastasin, et kodumaa vaenlaste eest tõtt varjata tähendab oma kohuse täitmist. Zoja kuulas vaikides ja lausus siis:

«Jah, võib vastata: ma ei ütle, ma ei või öelda.»

See oli kolmekümne viiendal aastal. Aga kahekümne seitsmendal jaanuaril neljakümne teisel aastal lugesin ma «Pravdast», et Zoja oli sakslaste juures ülekuulamisel vastanud: «Ei, ei ütle.» Ta jäi ustavaks sellele, mida mõistis ja oli otsustanud lapsepõlves...

Kui Zoja hukkus, läksid kuus noorukit, kuus minu õpilast meie koolist vabatahtlikult Punaarmeele. Nende hulgas oli Šura Kosmodemjanski. Koos seltsimeestega tungis ta sellesama saksa diviisi asukohta, mille ohvitserid ja sõdurid Zoja surnuks piinasid, ja tasus õe eest kätte. Nende noorukite hulgas oli ka minu poeg Volodja. Juba seitsmeteistkümnenda-aastaselt lõpetas ta tankistide kooli ja sai leitnandiks, tankikomandöriks. Ta võitles vapralt vaenlase vastu, teda autasustati kolme ordeniga ja ta hukkus samuti nagu Šuragi veidi aega enne võitu.

lee bus, -e — pehmus, mahedus

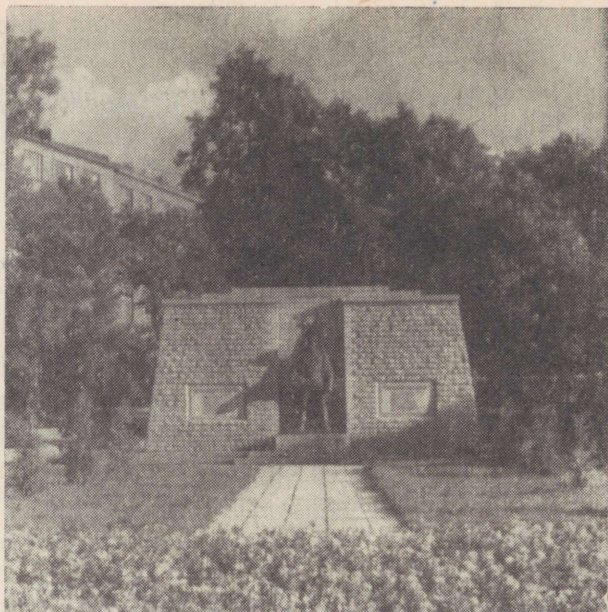
lee be — pehme, mahe

mor n, -i — sünge, pahur

mor nitse ma — pahur olema

riski ma — julgema, õnne katsuma

1. Miks palus Zoja panna ennast venna kõrvale istuma?
2. Kuidas hindad Zoja käitumist etteütluse ajal?
3. Milline on tõeline seltsimees?
4. Miks armastasid kõik kaasõpilased ja ka õpetajad Zojat?
5. Millised iseloomujooned arenesid ja tugevnesid Zojal juba lapsepõlvest alates?
6. Kuidas käitus Zoja ülekuulamisel?

Mälestussammas Vabastajate väljakul.

Kangelaskalmul.

R. Parve.

Mööda pahtunud paekivist plaate
astuvad aeglaselt lapsed ta ees:
langetanud oma leinava vaate
pronksist hiiglane sõjamees.

Tasa-tasa nad tulevad siia —
kandma kangelaskalmu eest hooft,
selleks et tänus ja austuses viia
lilli me rahva ja eneste poolt.

Loevad, loevad siit iga nime —
keda ei tunne küll, keda ei tea,
kuid kes surid, et elaksime
meie, me lapsed, et meil oleks hea ...

Mõtlevad soojalt ja südamevalus
vene rahvast, nii suurest ja heast:
kõige rohkem ta võitlustes talus
meie Kodumaa rahvaste seast.

Tulevad hardunult lapsed . . .
Ja milles
nende siiraimat tänu sa näed?
— Igas üksikus kevadelilles,
mille on noppinud väikesed käed!

1. Nimeta Suure Isamaasõja kangelasi.
2. Jutusta ühest meeldejäävast kangelasteost.
3. Kirjuta kirjand pealkirjaga «Viisime kangelaskalmule lilli».

Ustavad sõbrad.

R. Fraerman.

Läksin jahile. Siberi metsas oli sünge. Mind ümbritsesid kõrged männid ja seedrid, mis olid kaetud lumega. Äkki märkasin metsasihil poisikest. Tema oli suuskadel nagu minagi ja ta seljas rippusid samuti püss ja paun.

Kuid paunas polnud jahisaaki ega püünisesse sattunud kallihinnalist loomakest, vaid raamatud.

See oli nii imelik!

Me hakkasime vestlema. Ja ma sain poisilt teada, et ta on kolhoosniku poeg ning elab väikeses kolhoosis metsajärve kaldal, et neil on ainult kuus-seitse peret, mispärast ei ole kooli, ja iga päev käib ta läbi metsa naaberkolhoosis õppimas.

Küsisin temalt:

«Kas sa ei karda ka?»

Ta vastas:

«Kahekesi oleks lõbusam. Kuid naabrite lapsed on veel väikesed. Ootangi — kui kasvavad suuremaks, siis hakkame koos käima. Seni käin üksinda. Ema tahab, et elaksin kooli juures. Kuid mina ei

taha. Käin, sest seda vajavad kõik naabrid. Mina viin ju raamatukogust raamatuid ja ajalehti. Kes läbi selle metsa neile järele sõidakski? Mind oodatakse kolhoosis igal õhtul. Loen neile raamatuid. Nii ma käin ja karjun.»

«Miks sa siis karjud?»

«Karjun selleks, et metsloom taganeks teelt: kui kuuleb, läheb eest ära. Kolhoosist anti mulle püss, minu pärast ollakse mures. Aga mina ei karda.»

Ja poiss suusatas edasi läbi metsa.

Ent mina sammusin sihita, mõeldes poisist ja raamatuid.

Mu silme ees seisis üha poisike. Selline ta on — lihtne nõukogude õpilane. Ja mina kujutlesin, kuidas ta suusatab raske paunaga läbi metsa, läbi lumetormi, peletades huigetega metsloomi ning ise vististi tundes hirmu. Vaevalt isegi aimab ta, vabatahtlik väike raamatukandja, et ta raamatute, oma ustavate sõprade pärast sooritas vägiteo, niisama suure oma lapseaastate kohta, nagu saatsid nende pärast korda suured inimesed, andes raamatute eest oma elu.

1 Kes olid «ustavad sõbrad»?

2. Mis kasu toovad raamatud kolhoosnikele?

3. Keda mõtleb autor «suurte inimeste» all?

Poiss kangelaslinnast.

R. Parve.

Need, kes luuletusi loovad
suure sõja sangareist,
ärgu unustagu Vovat,
sest ka tema üks on neist.

Seda poissi sangarlinnast
kohtleme kui vägimeest, —
medal sädeleb tal rinnas:
«Leningradi kaitse eest.»

Linn oli kõle, külm ja näljas.
Karm võitlus äärelinnas kees.
Ning Voval tuli olla väljas
kui pioneer, kui sõjamees.

Nii tihti linnas nähti pilti:
poiss katusel, kel vahitund, —
paar imepisikesi vilte
käib mööda värskelt langend lund.

Või teisel: tüdruk vatikuues
teed näitab varjendisse.
Ta seisab uktsel, korda luues,
ja juhhib rahvast sisse.

Nii nagu tuhanded sel talvel,
ka Vova ei saand öiti und,
vaid katustel käis tulevalgel.
Ent päeval kestis koolis õppus
ja iga koolipäeva lõpus
koos teistega veel rookis lund.

Kui mehed vaenlast peksid rindel,
et võitmatuks jääks Leningrad,
siis oli linnas sama kindel
ka pioneeride brigaad.

Seda poissi sangarlinnast
kohtleme kui vägimeest —
medal sädeleb tal rinnas:
«Leningradi kaitse eest».

Tema isa allveepaadist
sõjas hitlerlasi löi;
pärast sõda Leningradist
oma pere siia tõi.

Nüüd ta oma allveelaeval
valvab meie rannamaid,
aga Vovaga me poisid
headeks seltsimeesteks said.

Vova veidi viltu kannab
meremehemüts peas,
mille peal on «AURORA»
— suured kuldsed tähed reas.

1. Jutusta, kes on Vova ja mida ta on korda saatnud.
2. Kuidas kohtlevad Vovat kaaslased?

Kelleks saada.

V. Majakovski.

Varsti suureks kasvan ma,
lapsepõlv mul
 lakkab.
Mis ma hakkan tegema,
kus tööle hakkan?
Ühtki meistrit pole vist
osavamad tiserist.
Kes tahab teha mööblit head,
see võtab
 palgi
 kõigepealt
ja sellest palgist
 sedamaid
laudu saab
 parajaid.

Kruupink,
 vaat nii,
keerab lauad
 kinni.
Saagimisest
 kuum on saag,
nii et puutada ei saa.
Sae
 käest
 visand,
puhata ei taha;
oksad ja kisud
hõoveldame maha.

Lõhnavad laastud
kõikjal, kuhu astud.

Läheb vaja

nuppu

ümmargust meile,

treipingil ruttu

ümmargust treime.

Kasvab kuhi

vastseid

lauajalgu,

sahtleid,

aga pärastpoole

kuhi laudu,

toole.

Hea on olla tiser,

kuid

insener veel parem.

Ma ehitaksin elamuid,

kui selgeks saanud amet.

Maja

esmajoones ma

paberile joonestan.

Siis on

kõigepealt

osav olla vaja,

et joonis oleks hea

nagu päris maja.

See on maja esisein,

hüütakse

fassaadiks,

sest saab

supelusbassein,

see jääb spordisaaliks.

Plaan on valmis.

Hoone

ehitus käib hoogne.

Tellinguile läheb trepp,

sinna ruttab müürsepp.

Kus me jõud

kasin,

seal on abiks masin:

vints viib paigast paika

palke

nagu kaikaid,

tassib üles telliseid,

siis kui müürsepp

tellib neid.

Töö katusel ju kajab

ja valmis hiiglamaja.

On välimuselt

kena ta,

on palju ruumi tubades,

ja selles majas elada

on lastel hubane.

Inseneri töö on hea,

aga arstil

parem.

Arstiks hakk

nõndapea,

kui on selge amet.

Tähtsa töö saan varsti ma:

hakk

lapsi arstima.

Näpus kohver-apteek,

astun tupp

vaikselt:

«Tere õhtust, lapsed,

kes on teist haige?

Ligemale, palun,

kellel kõhuvalu.»

Ja taskust prillid otsind,

kaen laste

keeleotsi.

«Pange see kraadiklaas

kaenla alla, lapsed.»

Ja iga väike lapseraas

mu käsku täidab täpselt.

«Teie jaoks on,
näete, siin,
valge pulber —
aspiriin.
Teist rohtu aga
võtke lusikaga.
Teil
on voodi heita vaja,
ka kompressi teha võiks,
siis on kindel:
pulma ajaks
terveks saate, lapsed, kõik.»
Hea töö on arstil,
kuid töölisel
parem.
Tööliseks saab varsti,
kes on õppind varem.
«Maast üles!»
hõikab vilehüüd,
kõik tehasesse läki nüüd.
Siin tulvil rahvast tsehh ja õu,
tuhat töömeest;
mis ühele käib üle jõu,
seltsis teeme.
Siin võib rauda
lõigata ja raiuda,
tõsta
iga
raskust tõstukiga.
Auruvarasate all
tinapehme on metall.
Vorme valmib,
sulatame maimi:
töö on ühine,
ühiselt rühime.
Minu teha
kruvi,
neef,

aga sina mutreid teed,
ja me koos tehtud tööd
juba ootab
montöör.
Kruvi,
tüki
oma kohale,
osa
lükkin
külge
osale.
Seal
leek,
siin
kõu.
Meis
keeb
noor
jõud.
Ja vedur veereb
tehasest:
«Kus rong, ekspress,
konduktor kes?»
Tehases on väga kena,
aga trammis
parem.
Ahvatleb mind üha enam
trammisaatja amet.
On lõbus
trammisaatja töö:
kott rinnal mustast nahast,
ta sõidab,
olgu päev või öö,
nii palju,
kui ta tahab.
«Sõitjad — palun teid,
ostke pileteid:
need on valged,
nood on sinised.

Üht nüüd tõde meeles pea,
raiu kõrva taha:
meie maal

kõik tööd on head,
vali,
millist
tahad.

f a s s a a d, -i — ehituse esikülj
h u b a n e, -se — mugav, mõnus
t s e h h, -i — tehase osakond, töökoda
m o n t ö ö r, -i — ülesseadja, masinate kokkupanija
b a s s e i n, -i — veehoidla
r a a — purje rõhtpuu

1. Nimeta, missugustest töödest ja ametitest räägib kirjanik selles luuletuses.
2. Loe veel kord läbi luuletuse need read, mis räägivad kollektiivsest tööst.
3. Jaga luuletus tegelaste järgi osadeks ja loe ositi.
4. Kelleks tahad sina saada? Kuidas seda saavutada?

Minu vend.

R. P a r v e.

Ta on toredam kõigist, mu vend!
Tal on mehisust, julgust ja jaksu.
Sõjas sangariks sõdis ta end,
pekstes armutult vihatud saksu.

Tema rind, see on aumärke täis,
ning ta sõna on selge ja kindel.
Kõigist raskusist läbi ta käis,
kommunistiks sai võitluserindel.

Nüüd ta sepana rauda raob.
Kõik ta virkust ja mehisust näevad.
Ise ütles: uut õnne ta taob,
et see paremaks muudaks me päevad.

Ja ta räägib: «On tööpink ka kool,
kus peab tublisti töötama, nii et
sinu püüdlikkus, tahe ja hool
koju tooks ainult toredad viied!»

Kommunist on mu vend. Ja ma tean:
tuleb õppida, et see end tasuks,
venna sarnaseks saama ma pean,
et võin rahvale olla kord kasuks.

See oli tore õhtupoolik!

H. P u k k.

1.

Linna viimaste majade vahelt suusatas välja kümme-kond poissi ja võttis suuna üle lageda paistva metsatuka poole.

Kuna tuul oli vastu, siis tuli kõigil tublisti pingutada, et ees sõitvale Raivole järele jõuda. Temal ei paistnud tuulest midagi olevat. Ühtlase, parajalt kiire sammuga liikus ta üle välja nagu laitmatult töötav masinavärk.

Metsa vahele jõudes vähendas Raivo tempot. Nii olid nad oma suusaretkedel alati teinud: pool kilomeetrit pingutamist, siis niisama palju kergest sõitu ja jälle täis aur peale.

Varsti hakkas läbi puude heledamaid laigukesti paistma, neid tekkis ikka rohkem ja rohkem, kuni lõpuks olid poisid jälle lagedikul. Üle selle, nii kilomeetri-paari kaugusel, paistis terve hulk ehitusi.

«Hoiat kõige vasakpoolsema peale!» hõikas Olev Raivole ja osutas suusakepigaga madalale, vististi õlgkatusega majale.

Raivo hüüatas vastuseks «ah-ah», juhtis suusaninad uue kursi järgi ja lisas kiirust.

Siis, kui kolme kõrge kuuse all seisev majake juba õige lähedale tuli, hakkas Raivo jälle «venima». Peab veidi puhkama! Ei passi ju ometi lõõtsutades teiste juurde sisse tormata, nagu oleksid sul tagaajajad kannul!

Majake oli täiesti vana, kindlasti juba isadelt päritud. Aga praegugi võis näha, et seda oli ehitatud hoole ja armastusega. Sellest kõnelesid sisselõiked sarikate otstel, nikerdatud uksepiit ja pingikestega eeskoda või rõduke.

Üle õue seisis samasugune, ümmargustest palkidest laotud ait ja põllult korjatud raudkividest ehitatud väike laut.

2.

Poisid sõitsid õue ja hakkasid suuski lahti päästma.

Olev jõudis tähele panna liikumist akna taga, mis ütles, et pererahvas oli neid juba märganud. Kohe tõmmati raske uks lingi logisedes lahti ja aegapidi astus üle kõrge lävepaku veidi kühmu vajunud vanataat. Käega vastu eeskoja posti toetades tunnistas ta mõne hetke õuel sagivaid poisse, silus siis vesti esimeste nõõpideni ulatuvat halli habet ja ütles kareda häälega:

«Vahi, kus ikka sõjavägi õue sõitis!»

Poisid kohkusid. Kas vanaisale ei meeldinud, et nad tulid! Tervitas nii imelikult, justkui kurjalt kohe...

Aga vanataat libistas habeme uuesti läbi peo, kõhatas korraks ja ütles käega tõmmates:

«Katsuge, et tupp saate nina soojendama... Eit tegi juba ammu tule pliidi alla, et las lapsukesed paistavad ka sõrmeotsi...»

Poisid hakkasid uuesti kribinal-kribinal suusasidemeid valla päästma. Ei, taat pole kindlasti pahane, tal on ainult niisugune torisev kõneviis... Võib-olla on koguni õige mõnusa jutuga! Vaata, kui tore ta välja näeb! Seljas tume vest hõbedase uuri- ketiga, jalas pehmed vildid ja peas karvase äärega läkiläki, mille üks kõrv on kikkis, teine aga naljakalt longu vajunud.

Vanaisa kobis tagasi tupp ja poisid kuulsid veel, kuidas ta lävelt oma memmele ütles:

«Noh, eks võta nüüd oma lapsukesed vastu... Poisid nagu noored sälud, hakkavad varsti kroonusse minema... Lapsukesed...»

Varsti olid kõik avaras kivipõrandaga köögis, kus suure pliidi all praksusid erksasti kuivad kuusehalud.

Kolde eest tõusis kõhetu eideke lillalise pearätiga ja samast riidest põllega. Ta hoidis käed laiali, nagu tahaks ta kõiki kaisutada, ja poisid nägid, et eidekese silmad on veekalkvel...

«Tere, tere, armsad lapsed . . .» kallistas ta kõige lähemal olevat Olevit ja Priitu ning hakkas kohe kärmesti jälle pliidi juures toimetama. «Ikka tulite . . . Mõtlesin, et teil muudki teha, kui meie pärast vaeva näha . . .» rääkis ta sealjuures õnnelikult.

Vanataat oli seisnud kogu aja, selg teiste poole, kõõgiakna all ja selle ülemisest ruudust välja vahtinud. Paistis, nagu ei läheks kogu see asi talle üldse korda. Pelglikult vaatasid poisid tema kühmus selga. Ainult kõige lähemal seisev Mart pani tähele, kuidas taat ühtelugu oma millegipärast vesiseks minevat nina pühkis . . .

Nüüd pööras vanaisa akna juurest pooleldi kõrvale ja torises endist viisi kareda häälega:

«Mis sa, eit, siis nüüd kohmitsed nii kaua . . . pidid ju kuuma juua andma.»

Aga eit polnud ka nähtavasti suu peale kukkunud. Tasakesi naeru kõhistades torkas ta vastu:

«Sa ikka enne küsi, kas su kroonusse minejad mehed seda va teevett ja meelega tahavadki . . . Ega nad enam lapsed ole . . .»

Seepeale pöördus vanamees akna poole tagasi ja pomises: «Ää latra . . .»

Peagi oli igamehel ühes käes kruus magusa teega ja teises suur leivakäär paksu meekorruga.

3.

Pärast einet läksid poisid vanataadi kannul üle õue, võtsid kuuri alt kaks saagi ja kirvest kaasa ning hakkasid kuuri taga tööle. Siin seisis hulk pikki, alles tükeldamata puid. Kolhoos oli kütte vanakestele kohale vedanud ja nüüd ootas see saagimist ning lõhkumist.

Rannametsa taat pani käed kasuka seljale ja vaatas hindavalt poiste toimetamist. Jaa, saemehed tunnevad oma tööd päris kenasti, küllap on koduski puid lõiganud . . . No-ja, paistab, et lõhkujadki on enne kirvevart peos hoidnud, trehavad üsna hästi . . . Ikka hoop ja valmis, hoop ja valmis! Aga näe, see pikk pruunisilmaline, kes praegu alles ennast lööma seadis, pole küll kirvega kuigi tihti tutvust teinud! Vaata, kuidas ta juba mitmenda ropsaka mööda virutas — ja sikutab jälle kirvest pakust välja.

Vanataat läks kiirete, lühikeste sammudega Andrese juurde ja haaras oma tugeva töömehekäega poisi sõrmede kõrvalt kirvevarrest kinni.

«Pea nüüd väheke, mis sa nii umbropsu seda pakku siin peksad... Vaja ikka rohkem puule külge trehvata!» ütles ta kergelt pilkava tooniga ja tõmbas kirve ühe ropsuga pakust välja.

«Need va lühikesed jupid, siin pole teab mis jõudu vajagi, aitab, kui ühe käega kopsad,» seletas Rannametsa taat nüüd asjalikult ja, varre päris kirvesilma ligidalt pihku võtnud, lisas ta veel: «Vaata, kirvest tuleb sedaviisi käes hoida, siis ei hakka vi-bama...»

Andres seisis taadi kõrval, käed taskutes, pea norus ning näol solvunud ilme. Juba siis, kui sellest vanakeste abistamisest koolis juttu oli, tundis Andres, et talle on niisugune asi vastukarva. Hakka nüüd kellelegi äkki asja eest teist takka puid tegema! Pole tal koduski sellise tööga pistmist olnud... Isa on alati lasknud talvekütte juba ostmise juures peeneks saagida-lõhkuda... Jälle see Olev oma igasuguste väljamõeldistega! Niipea kui Helju ühel koondusel rääkis, et ümberkaudu on palju vanakesi, keda võiks näiteks puude tegemisel aidata, oli Olevil kohe nagu tuli taga: «Las jääb meie meeskonna peale. See on ka treening! Algul suusa-sõit kohale, siis puude lõhkumine, pärast jälle suuskadel tagasi! Harjutame muskleid ja toome kasu kah! Nõus, poisid?»

Ja poisid olidki nõus! Andres aga ei tihanud vastu rääkima hakata. Kuigi sees mässas ja mõtted vastu puiklesid, siiski surus Andres huuled kokku ja vahtis tuimalt laua alla oma saapaninasid.

Nii vahtis ta pahuralt oma saapaninasid ka nüüd, kui vanataat talle kirvega koksamises tundi andis. Heameelega oleks Andres käega lõõnud, uhkelt selja keeranud ja üle õla heitnud, et tao ise, õige mul su õpetusi vaja... Heameelega oleks ta veel lisanud, et minust saab ükskord ohvitser! Jaa! Pole minul vaja seda puude vemmeldamist... Aina kamandan teisi!

Ent kuigi need sõnad ja laused Andresel juba keelel keerlesid, kuigi ta upsakalt vanataadist mööda vaatas — ometi ei pööranud ta selga ega öelnud ka midagi ninakat... Ta sundis end rahule, sest ta oli nii palju lüüa saanud ja kartis uut lööki... «Mis siis! Kuigi ei meeldi, teen ära!» mõtles ta endamisi, võttis «aitäh» pomisesedes taadilt kirve ja hakkas vihaselt vemmeldama. «Peaks see

puudelõhkumise pool tundi ainult rutem läbi saama...» lootis ta salaja, sest kauemaks ei jaksa ta end niisugust alandavat tööd tegema sundida.

4.

Andrese õnneks läski pool tundi nagu lennates mööda. Õlad ja käsivarred surisesid mõnusalt, nagu ikka pärast parajat treeningut! Nahk oli poistel isegi kergelt kuumaks läinud ja vanataat kamandas kõik tупpa jahtuma.

Seekord viidi poisid vastupuiklemisest hoolimata tagakambrisse, kus valge linaga kaetud laual ootas igauhte jälle meevõileib.

Rannametsa taat ei läinud enam akna alla, nagu ennist köögis, vaid istus päris poiste keskele laua taha. Ta oli läkiläki peast ära võtnud ja nüüd nägid poisid, et taadi üleni hallid juuksed olid keskest sirgesse lahku kammitud.

«Vaatan ja vaatan, aga näe, minu jaoks pole meelega ega kedagi,» vangutas vanaisa naljatades pead ja seletas kohe ka põhjuse ära:

«Ega see memm mulle raatsi... Mina vedigu oma piipu ja asi tahel!»

«Kõtt, vanainimene nüüd magusat himustamas...» vastas Raivo tooli taga püsti seisev pereema samuti naeruga.

«Jaa, pole mitte ühtki halba sõna ütelda! Töömehed olete kanged!» laskis taat jälle habet läbi peopesa libiseda, tõmbas siis kortsus sõrmedega üle silmanurga ning lisas:

«Ja südamed on teil ka õigel kohal. Viksid poisid!»

Kui oli veel kokku lepitud, et nad hakkavadki ülepäeviti puid raiumas käima, kuni kõik on lõhutud, siis panid poisid jälle suusad alla ning sõit läks lahti. Eite-taati aga seisis veel kaua ukse peal ja lehvitasid neile järele. Tупpa minnes ütles eit murelikult:

«Mis sa arvad, isa, kui teeks neile ülehomseks õige saialeiba? See meega justkui suupärasem!»

Ja taat vastas torisedes:

«Mis sa küsid veel... Kas oma Ilmari jaoks küsisid, muudkui tegid aga...»

k u r s s, k u r s i — s u u n d
(v e e) k a l k v e l o l e m a — p i s a r a i s o l e m a

1. Mis eesmärgil sõitsid poisid vanakeste juurde?
2. Miks võttis vanataat poisse näiliselt karmina vastu?
3. Mis sulatas «jääh»?
4. Miks suhtusid vanakesed poistesse nii südamlikult?
5. Mida arvad Andrese mõtetest töö juures,
6. Kavasta pala.

Sammuv ekskavaator.

P. R u m m o.

Kes tuleb, kes tuleb, kes tuleb seal vastu,
mis imelik hiiglane stepis küll astub?

Nagu veidike puhates kohapeal tammub,
siis jällegi edasi sammub ja sammub.

Maha vajutab kümnesüllased kingad, —
samm astunud, hiiglane mürinal hingab.

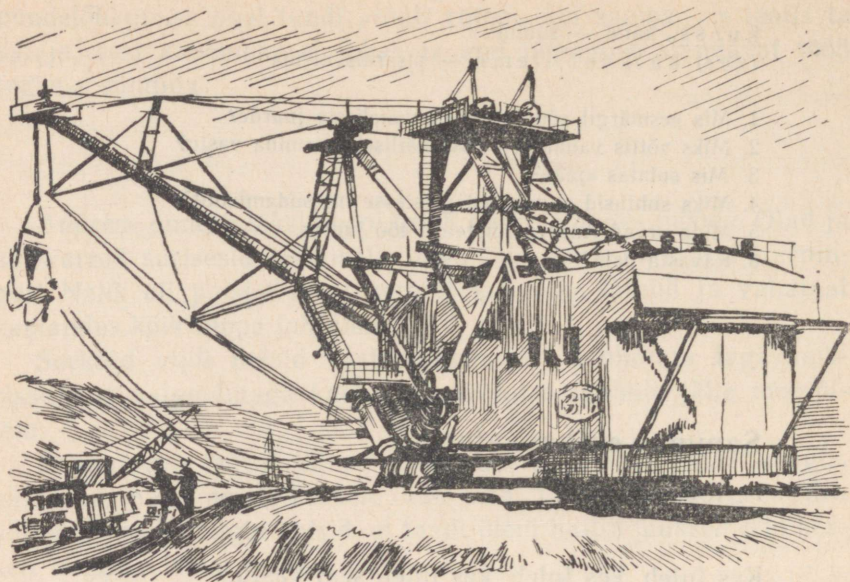
End aeglaselt ringutab kanali kaldal,
istub maha ja kergitab mõlemat jalga.

Nüüd hiiglane vististi tõsiselt näljas:
kael sadakond meetrit tal sirutub välja:

siis uriseb, savisse vajutab kihvad,
maapõue ta koonuga tungida ihkab.

Pea kõrgele sirutab — hoia ja keela! —
ligi kolmkümmend tonni ta korruga neelab

(Siinkohal küll vaatleja veidike luiskab:
ei neela, vaid suutäie maha nüüd puistab.)

Nii hammustab aina ta hiiglaslik vägi —
kurakäele jääb kanal ja hüvale — mägi.

Siis jällegi veidi ta kohapeal tammub, —
uusi söodamaid hiiglane otsima sammub.

Kulaku hing.

J. S m u u l.

Ingel on sigadega mere ääres. Rand on lausik, ja ere kevad-päike soojendab tuulitute ilmadega kaldaäärset madalat vett nii, et selles on paras paljajalu sumada. Ingel võtab põrsa kaenlasse, astub vette, peseb ta puhtaks ja laseb lahti. Heleda ruigamisega jookseb see kaldale, raputab end korraks ja poeb, puhas ja valge, ema kõhu alla. Vana ja tark emis Emma astub aga Ingli järel rahulikult vette, laseb end nühkida ja rõhib mõnutundest. Kaldale jõudes ei hooli ta põrsastest, vaid hakkab sageli Ingli poole tagasi

vaadates midagi otsima. Lõpuks ta leiab. Suure halli kivi varjus on madal, tõusuveest sinna jäänud mudane lomp. Veel korra vaatab siga Ingli poole, kuid see peseb parajasti siplevat põrsast. Ja korraga on Emma küljeli poris. Nii. Alles oli ta valge ja puhas, kuid praegu on teine külg porist täiesti must. Veel kord! Ja värskest pestud Emmal on ainult seljal valge sirge triip, kuid kõik muu, sabast kärsani, on porist läikiv.

Ingel tuleb tagasi ja räägib talle:

«Miks sa siis nõnda teed!»

«Röhh! Röhh! Küll on hea!» Emma vaatab talitajale oma lombist otsa, liigutab laisalt suurt ja porist kõrva ning on väga rahul.

«Kui rumal sa oled! Sa oled päris siga.»

Emma on nõus ega mõtlegi soojast mudast välja ronida.

«Küll on loll loom!» katkestan selle jutujamamise.

«Seda ära ütle!» hakkab Ingel sigu kaitsma. «Nii tarku loomi polegi. Võib olla, et koer on niisama tark. Sigade kohta halba ütelda ei tohi!»

Lõpuks on kogu kari puhas. Ingel läheb ees, sead aga, valged ja laisad, astuvad ruiates ja saba rõngasse kiskudes talle järele. Päris talitaja kannul on vanad sead, nende vahel sibavad põrsad, keskmine vanus on kõige järel. Just need kuueküsed on kõige halvema iseloomuga. Kuna neil on rõngas ninas, ei saa nad tõnguda ja seepärast püüavad üksteist kiskuda. Ühe sulu sead hoiavad kokku ja ründavad teisi, püüdes ennekõike hammustada vastast kõrvadest või tagumisest singist. Kui kisa läheb liiga heledaks ja vihaseks, astub Ingel vahele. Et ta vitsa kasutab õrnalt, venivad riiud sageli pikaks.

Säärase kakluse ajal läks Leonora, kelle järele keegi ei valvanud, Pärdi Mihkli õueväravani. Pani kärsa alla, tõstis natuke. Värav läks lahti, ja põrsad rivis järel, oli ta äkki keset Pärdi Mihkli individuaalkartulimaad. Üle pehmete, kohedate vagude läksid Leonora suured ja sügavad ning põrsaste väikesed ilusad sõrajäljed.

Värav vajus vaikse kääksatusega kinni. Me ei märganud emise kadumist enne, kui selja taga hakkas kostma Mihkli vihane sõim. Halastamatult peksis ta aerulabaga Leonorat vastu külgi. Ingel, värisedes viha ja hirmu pärast, jooksis tagasi.

«Ära peksa!» hüüdis ta juba eemalt heleda, katkeva häälega. Mihkel kuulis, aga peksis edasi.

«Ära peksa keeletut looma!» hüüdis Ingel uuesti ja juurde jõudes langes kogu kehaga aerule.

Emis, hirmunud põrsad pärjana ümber, läks heledasti vingudes üle vagude tagasi värava poole. Kuid talitaja hoidis ikka veel aerulabast nii tugevasti, et sõrmenukid tõmbusid valgeks.

«Kuidas sa julged peksta kolhoosi looma!» rääkis Ingel Mihklile, olles ise viha pärast kahvatu.

«Siin on minu maa! Siin võin su sead maha lüüa!» vastas Mihkel sama vihaga.

Ja siis juhtus midagi säärast, et mul jooksis külm värin üle selja. Ootamatult, koolutades põlvega aerulaba, murdis Ingel selle pooleks.

«Nii tuleks sinuga teha!» Ehmunult astus Mihkel sammu tagasi. Ingel, pool aeru käes, vaatas talle otse silmadesse ja astus järele. «Nii tuleks sinuga teha!» Ja siis jäise, rahuliku raevuga: «Kulaku hing oled! Sa . . . sa kuradi kulak!»

Pool aeru ikka veel käes, tagasi vaatamata astus Ingel üle vagude. Panin ta järel värava kinni. Sead sõid küla vahel rahulikult noort rohtu. Ingel istus kivile, heitis aerutüki laias kaares eemale ja hakkas kogu kehast vappudes nutma.

«Ja sa ütled, et hinge ei ole?» rääkis ta nutuhoogude vahele. «Aga näed — sellel on! Kulaku hing, kõige hirksam hing maailmas!»

t õ n g u m a — kärsaga maad tuhnima

1. Jutusta, mis toimus mere ääres.
2. Kirjelda Ingli suhtumist oma hoolealustesse.
3. Missugused omadused on Pärdi Mihklil?
4. Leia palast kulakut iseloomustavad laused.
5. Miks ägestus Ingel nii väga?

Soolaul.

D. Vaarandi.

Kus on kurepaaril kodu,
murakaile peenramaad,
mööda laukalisi radu
läeb kolhoosi soobrigaad.

Siin on kulupäid ja noori,
asjalikke, ägedaid.
Põrisedes siia voorib
keerulisi masinaid.

kulupea — vana inimene

Siia! Siia! Surnud vesi
sadu aastaid ootas meid.
Ootas uusi inimesi,
hiiglasi, soosõdureid.

Külmad hallad, kurjad tõved,
mülkaline rabapõu, —
vaatame, kes on meist kõvem,
kellel meist on suurem jõud!

Kinos.

J. Smuul.

Majaka kolhoosis näidati filmi «Polgu poeg». Inimesi oli kogunenud palju. Suurde juhatuse tuppa oli pandud pikki pinke, kuid ettevaatlikumad tõid kaasa ka tooli või puuraiumise pingikese.

Meie eest hakkas mööduma Vanja Solntsevi saatus. Tuba jäi hiirvaikseks. Öine mets, kus luurajad liiguvad, oma külma, piimja kuuvalgusega, salapärase, ähvardava vaikusega, kogu kombatava ohtlikkusega ja surmalähedusega.

Luurajad kuulatavad neile arusaamatut häält.

«Mis nad kuulavad?» küsib mu ees poisike teiselt.

«Oota, näed!»

Heli suunas roomab seersant Jegorov, puss hammaste vahel.

«Läheb saksa posti maha võtma!»

«Aga äkki nad näevad?»

«Kuidas näevad? Näe, kuidas roomab!»

«Meister.»

«Kange poiss!»

Aga teises nurgas läheb samaaegselt peaaegu riiuks poisikeste vahel. Nad vaidlevad, kui pikk on Jegorovi pussi tera.

«Neli tolli!»

«Alla kuut ei ole.»

«Seitse tolli!»

«Viis!»

«Vaata, kuidas läigib!»

«Jumal, näed sa, laps!» ütleb pimedusest kohutatud naisehää.

Luurajad vaatavad ekraanil karjapoisikese piinatud, kõhna nägu.

«Näed, kus magama jäänud!»

«Tekki ega midagi.»

«Pesemata. Lahja.»

«Sõda.»

Palju tervet, puhast emaarmastust, loomulikku ja inimlikku hoolt lapse eest, viha sõja vastu on neis sosinal üteldud märkustes.

«Ärka!»

«Kuri.»

«Kuidas sõda küll inimesed ära piinab!»

Ja uuesti paiskasid meid Katajev ja film sinna aega, mida ei taha meenutada, kuid ei tohi unustada — sõjaaega. Inimesed selles toas olid sõjast riivatud igaüks omal moodsul, kõik nad kandsid südames suuremaid või vähemaid armistunud haavu. Kolm naist Majaka kolhoosist kaotasid sõjas pojad. Üksi kolmas jõudis tagasi koduni, jõudis veel kord teretada ja jumalaga jätta. Ta langes Sõrves. Kaks jäid Luki alla. Luki all langenute emad ei tulnud kinno. Juba sõnas «sõjafilm» oli neile midagi ohtlikku ja kurba.

Seinal, keset valget nelinurka, sõi Vanja luurajate telgis suppi. Gorbunov ja Bidenko polnud kitsid ja Vanja nälg oli tugevam tema loomulikust viisakustundest. Pimedast toast kostsid kogu aeg märkused — naiste omad sosinal, poisikeste omad valjusti ja uhkeldavalt.

«Näha, et kaua ilma olnud.»

«Vaata, kuidas vaatab!»

«Nälg häbeneda ei anna.»

Sekka löid poisikeste hääled:

«Küll on suur lusikas!»

«Mis sa seletad! Harilik, sõduri oma.»

«Säärasega jõuab! Kulp!»

«Ole vait. Harilik lusikas.»

Me kõik elasime sügavalt kaasa Vanja saatusele. Kuid eriti armsaks ja omaseks muutus ta eakaaslastele. Niipea kui nad taipasid, et kapten Jenakijev tahab Vanja saata teise ešloni, tagalasse, hakkasid nad kaptenit vihkama. Kohe ristiti sümpaatne näitleja «Vuntsiks».

««Vunts» paneb pildi nahka,» ütles hele hääl suure kurbusega, nähtavasti kartes, et tal tuleb hiljem vaadata Vanjat kui klanitud lastekodu-kasvandikku istumas raamatute taga. Raamatuid aga rannakülade poisid liiga kuumalt ei armasta.

«Poissi pole näinud, aga käsutab!»

«Halb vunts on see kapten...»

Esimene kord hüppab Vanja sõitvast autost välja.

«Läks!»

«Julge, oh sa sitikas!»

«Püüa veel, Bidenko!»

«Küll nüüd Vunts vihastab!»

Kogu poisikeste salk tõusis püsti ja jälgis poolavatud suudega Bidenko eksisamme.

«Otsi, aga kätte ei saa!»

«Metsas sa Vanjat juba kinni ei püüa!»

Aga asjad arenevad oma rada. Juba lootuse kaotanud luurajale kukub pähe Vanja aabits.

«Oo-hh... Läbi...»

«Mis pagan ta sellest aabitsast kaasa vedas!»

«Head raamatutest ei tule.»

«Loll aabits!»

«Põgeneb uuesti.»

«Ei põgene!»

«Lööme käed — põgeneb!»

Enne kui nad jõuavad kihlveotingimustes kokkuleppele, põgeneb Vanja uuesti. Hele, terve poisikeste naer täidab toa.

«Mis ma ütlesin!»

Kahjurõõmsalt naeravad nad ahastavat Bidenkot, paksu prillidega sõjaväearsti. Nad on õnnelikud.

«Mina oleksin samuti teinud!» teatab kähe poisikesehääl.

«Sina! Sina hüppaksid autost välja!»

«Hüppaksin, kui vaja.»

«Ära kelgi. Sa ei jookse ära ka minu käest!»

«Kah Bidenko!»

«Ei jookse. Pea annan.»

«Mis ma su peaga teen. Aga jooksen.»

«Pärast kino proovime.»

«Nööriga või nöörita?»

«Nöörita. Vaata kus mul Vanja!»

Aga vahepeal läheb Vanja tagasi rindejoone poole. Poisikesed jäävad vait. Oi, kui hästi nad saavad aru Vanja tunnetest, kui see räägib temast pikema, aga samuti alaealise ratsaväelasega, polgu pojaga! Seda lapsikut kahju- ja kadedustunnet, mida tunneb Vanja teise peent ja uhket vormi vaadates, kannatavad nad isegi. Maa-ilmal, samuti nende omas rõõmsas ja piiritus, juhtub vahetevahel sääraseid ülekohtusi asju. Kas ratsaväelane oleks Bidenko käest ära jooksnud? Ei oleks. On ta parem Vanjast? Ei. Kuid temal on mõök, munder, medal — kõik see, mida poisikesed nii kirglikult igatsevad. Ja mõistes, et Vanja iseteadvus on ainult näiline, elades kaasa tema traagikale, mõtlevad nad uuesti vihaga kapten Jenakijevile:

«Kõik on Vuntsi süü.»

Vanja saab kokku Jenakijeviga. See juba läheb.

Jenakijev kuulab tema põgenemislugu. Tore! Las saab aru, et on veel kangemaid mehi kui tema, Vunts, ja kaval Bidenko!

Vanja viiakse tagasi luurajate juurde. Elu on ilus ja Jenakijev pole mitte hialvas mõttes vunts, vaid hea kahurväehvitser, kes mõistab poiste hingeelu. Anname talle andeks tema vead, milliseid ka meil vahetevahel juhtub.

Päike paistis. Kõik oli üle valatud sooja, pehme, hellitava valgusega. Üle põldude ja metsade oli eriline, rõõmus, laisk rahu. Kogu loodus oma tohutus suuruses ja mitmekülgsuses nagu ringutas jõuküllusest. Sellised päevad või päevade osad on erilised, nendes sünnivad rõõmsad mõtted ja head laulud. Just sellist päeva meenutas Vanja saatus, tema tagasitulek.

Aga korraga läbib tukkuvaid puid rahutu, ähvardav värin. Päike, alles pilvedest katmata, vaatab hoopis teisiti — külmalt, rõõmutult, ähvardavalt. Iilid tulevad, keerutavad tolmu ja kuivanud lehti; jahe tuul otsib kaart, kust puhuma hakata. Ja esimese halli, rebenenud pilvetükiga, mis katab päikese kurva näo, muutub kaunis juunipäev sügiseseks ja kurjaks . . . Nii muutus kinoliku kii-

rusega karjapoisikese Vanja saatus. Alles oli ta luurel koos sõprade Bidenko ja Gorbunoviga, näitas neile teed. Kogu ehtsa sõdurielu raskus, mida ta uhkusega kandis, tundus talle kerge. Tee tagasi hea elu juurde, luurajate ja hea kapteni Jenakijevi juurde oli olemas ja meie ei muretsenud tema pärast. Ja äkki on ta kaotanud kõik, on vangis, teda kuulatakse üle sakslaste staabibliblindaažis. Kurv poisikesehäääl ütleb nurgast lootusetult:

«Aabits. Aabits viib ta sisse.» Aabits, milles on laused «Orjad pole meie. Meie pole orjad», oma saamatute ja täpsete skeemidega.

Kogu tuba jälgis pinevalt, kasvava ängistusega ülekuulamist. Blindaaž, mundrid, halastamatud näod, eriline tige valgus kutsus vanemates inimestes esile kujutluse põrgust, millega neid nooruses hirmutati. «Orjad pole meie. Meie pole orjad.» Kuid Vanja on üksi, kõik hea on kaugel; surm, lapse jaoks mõeldamatult hirmus, on särgist lähemal.

«Kas annab ära?»

«Tema, Vanja? Mitte kunagi.»

«Aga kui piinavad?»

«Piinaku. Tema ei anna!»

Vaikus. Vanjale hüppab kallale prillidega naine.

«Ära löö last!» hüüab erutatud naisehäääl, nagu poleks meie ees mitte ekraan, vaid tegelikult metsistunud inimesed, keda me võime takistada ja maha kiskuda valge lõuendi nelinurgalt.

«Lööb!»

«Ise naine ja peksab!»

Poisikesi piinas peale neile mõistetamatu, kivise julmuse, mis piirab igalt poolt Vanjat ja mille raudseid, ebainimlikke käsi nad tunnevad korraks enestegi hingede kallal, — teine, valutav soov. Soov, et Vanja, mingi ta või surma, ei reedaks oma luurajaid, oma kaptenit, kõike seda suurt ja püha, mis on keskendunud sõnasse «Kodumaa». Kõike seda, mida nad ei oska sõnades väljendada, aga mis on ja elab neis, Nõukogudemaa lastes. «Unusta, et ükskord paistis päike,» unusta, et mitte edasi elada selles eas on kohutav; unusta heledad poisikesesoovid, kõik see, mis võiks tulla, kuid mis ehk enam ei tule! Kuid ära unusta ühte, Vanja: kui sa nüüd reedad, reedad sa peale sõjasaladuse, peale kõige muu kõige pühama, kõige parema, alles kujuneva eakaaslaste-poisikeste hinges, astud puruks nende armastuse.

«Orjad pole meie! Meie pole orjad...» Seda oma vana aabitsa lihtsat tõde kaitseb Vanja ja kaitseb hästi. Poisikesed, silmad suured ja tõsised, vaatavad, kuidas nende karjapoisike lamab läbipekstuna mingis blindaažis:

«Ei ütelnud!»

«Tapku. Siis ta ka ei ütle.»

Ja uuesti paistab päike. Vanja on tagasi omade juures. Juuksur pügab ta pead. Ebateadlikult võtavad poisikesed mütsid peast ja hakkavad igasuguste viguritega seadma oma lühikesi, raskesti koolduvaid juukseid.

Saun. Siis uus munder. Kuid see on juba liig! Poisikesed vaatavad oma triikimata pikki või põlvpükse, paljaid jalgu; pluuse, mis igasugustes eluraskustes, ronimistes, kaklemistes ja seiklustes on auga vanaks läinud. Sea kuidas sead, kohenda kuidas kohendad, kooluta selg tagurpidi kõveraks, et rind rohkem esile tungiks, — aga mitte kuidagi ei anna välja seda ehtsat, täismehelikku, sõdurlikku väljanägemist, mille, kuigi väljateenitult, saab Vanja. Lapsiku, terava kadedus- ja kahjutundega vaatavad nad korraks endid.

Esimeseks — täiskasvanud ei võta neid tõsiselt.

Teiseks — ilusal kevadisel ajal peavad nad koolis õppima mitte küll igavaid, aga väga ebasõdurlikke asju.

Kolmandaks — nad teeksid samuti midagi suurt, kangelaslikku, mis neid esile tõstaks. Kuid mis võimalusi on neil, Vanjaga võrreldes, selleks Majaka kolhoosis. Ja kõik nende suured rõõmud, tööd ja teod tunduvad järsku kahvatuina. See pole ikkagi see, vanjalik.

Enestelegi märkamatu viib sündmustik neid kaasa. Vanja ja kapten Jenakijev on koos, isa leidis poja ja poeg isa. See on hea ja elus peab nii olema. Kahurid! Kui juba munder, siis olgu ka töö mundri järgi...

Nende silmade ees möödub sõda oma tumedate ja heledate külgedega. Kahurid tulistavad Saksamaa pihta. Vanjal on oma koht elus ja mitte halb koht. Kõik on rööbastes.

Kõik oli rööbastes. Kuid Vanja, kelle Jenakijev ohtlikult lahingukohalt minema saatis, tuleb joostes, hingeldades tagasi, nii nagu tullakse tagasi armastatud isa juurde. Kahurid on purustatud, kapten Jenakijev surnud.

Mehed langetavad korraks pea ja vaikivad.

Naised nutavad vaikselt.

Poisikesed, pisarad kurgus, suruvad hambad huulde ja valitsevad end vanjalikult.

Olgu nad neetud, fašism ja sõda! Olgu nad neetud, kuna nad röövivad maailmalt palju noori ja kõige paremaid inimesi, külavad maa üle haudadega, niisutavad mulda pisarate ja verega! Olgu nad neetud, kuna kapten Jenakijev on tapetud, ja olgu nad neetud Vanja Solntsevi kibedate sõduripisarate pärast!

Ja lõpp: suurel paraadil marsib Vanja Solntsev, Suvorovi kooli õpilane, kooli koondkolonnis üle Punase väljaku. Ta õlad, mis kunagi kannavad kapten Jenakijevi paguneid, on poisikeselikult teravad ja veidi ettepoole surutud. Ta näol on õnnelik naeratus.

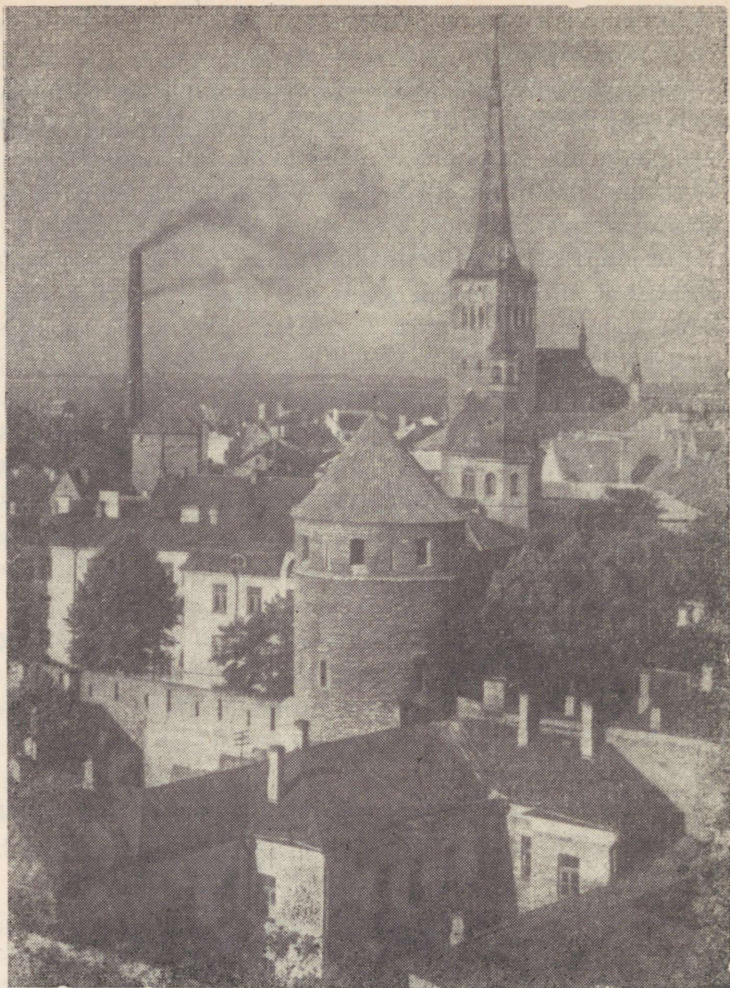
Õhtuti lähevad poisikesed õngi sisse laskma. Harilikult on neli kahemehe-aerupaadi jaoks. Näod on neil tõsised ja tähtsad — nad teevad ikkagi tõsist tööd! Õngekast ripub kaelas ja sunnib oma raskusega kaela tagasi heitma, sellega tungib kõht harilikult ette. Praegu astuvad nad sirgelt, kõht on sisse tõmmatud, ja meenutavad natuke noori kurgi. Kuid tähtis on rüht. Ja rüht, vähemalt enda arvates, on neil vanjalik.

Naised vaatavad neid väikesi kaldast laskuvaid kogusid. Poegadel on eriline kõnnak, mille väarikust ei suuda kahandada ka vanad sonimütsid ja üleskeeratud püksisääred. Vaatavad, naerataavad ja ütlevad:

«Nagu polgu pojad...»

Suur, tõsine, kevadiselt külm meri punab laskuva päikese käes.

1. Jutusta, mida panid filmis tähele lapsed? mida täiskasvanud?
2. Leia palast kohad, kus film lapsi eriti haaras.
3. Milles väljendus laste püüd saada sarnaseks Vanja Solntseviga?
4. Loe läbi Katajevi «Polgu poeg».

Kodulinn Tallinn.

P. R u m m o.

Küll on kauneid kohti ilmas,
kuhu tahaks minna!
Kõige kallimaks kuid peame
koduküla, -linna.

Kiitku teised teisi linnu,
kellelgi mis kallim, —
kaunim, armsam üle kõige
minu meelest Tallinn.

Sõidad esmakordselt siia,
peatud Balti jaamas, —
kohe haruldasest pildist
oled osa saamas:

üle pargiroheluse
sinitaevas siidne,
selle taustal vägevana
kerkib Toompea iidne.

Pilvepiirilt heidad pilgu
— linna kohal lendad —
unustad sest üllast vaatest
kas või iseenda:

punamütsilised majad,
muistsed müürid mornid,
lainelised lahesopid,
pargid, nooljad tornid ...

Vist saab pilti ülevamat
kujutleda vaevalt,
kui näed Kalevite linna
esmakordselt laevalt.

Laineid vahuharjalisi
ümberringi tantsib;
loojuv õhtupäike kuldab
Kalevite kantsi.

Või viib auto asfaltlindil
südaööl sind sinna —
kumav taevas eemalt juba
kutsub kodulinna.

Peatud ürgsel paekaldal —
kõikjal tuled, tuled ...
Justkui emakese juurde
kaugelt koju tuled.

Mõnus seada seljakotti,
minna matkateele;
kui ka külaleib on magus —
kodu ikka meeles.

Kiitku teised teisi linnu,
kellelgi mis kallim, —
kaunim, armsam üle kõige
minu meelest Tallinn.

Tuvid.

R. P a r v e.

Väike poisike rannapargis
valget tuvi, kes laskunud mäelt,
naerunäoliselt, jalad hargis,
sõotis küpsisepuruga käelt.

Ja ma mõtlesin:
samal ajal
seisab Tallinnas tuvide ees
vahest samuti puiestee rajal
mõni heldinud väikemees.

Meie lastele tuvid on kallid,
kuhu eales nad lendavad,
vaiksed linnud, kas valged või hallid, —
rahu sümboliks meile on nad.

Väike John.

R. Parve.

Keskmist kasvu.

Avar pilk nõnda hea.

Naerdes välguvad

silmavalged.

Tal on vallatult lakkis pea,

aga...

mustad on käed ja palged.

Kuid nimelt selles kõik

ongi just,

et väike John

on värvuselt must.

Must, siis must,

— väga hea!

Muidugi ütled nõnda.

Sõber,

neegrite viletsust

sina ei tunne, ei tea.

Seepärast Johnist

mu jutustust

loe, ja siis

mõistad nii mõnda.

— — — — —

Vaene John, vaene John,

oh õnnetust!

Sinu häda on

see, et sa värvuselt must...

Olla neeger

Ameerikas —

tähendab aga

põlgust

sõimu

ja rusikaid,

seismist äride

akende taga,

harva üksikuid suutäisi vaid.

— — — — —

John varakult

suurlinna vaeslapsesks jäi —

kaotas ammu ta isa ja ema...

Tal kodu ei ole.

Ta koolis ei käi.

Kurja kodumaa orvuks on tema.

Aga rahvaste parema

käekäigu eest

Johni isa käis võitluses ranges.

Ta ei pöördunud tagasi

koju armeest —

Teises maailmasõjas ta langes.

Võitles kartmatult ta,

võitles mehiselt ta,

et fašismioht rahvail ei lasuks

— väike John seda kindlasti teab!

Miks siis John,

väike John

nälga taluma peab,

miks on hoobid vaid pojale tasuks?

Väike John, väike John,

sina seda ei tea...

Rikkad valged ses süüdi on.

Rikkaid isandaid vihkama peab!

Nii kaua kui nendel on

vägi ja võim,

nii kaua nad võivad sind lüüa,

nii kaua

sind ootab vaid põlgus ja sõim,
nii kaua ei ole sul süüa ...

— — — — —
Leivaauto just ukse ees
seisma jääb,
valges kitlis leivamees
majasse läeb.

Majast väljuvad teenijad.
Nobedasti
nad tühjendavad
autokasti.

Aknast sisse käib
väledalt leibade pild,
kui korraga mureneb
maha üks kild.

Kild leiba,
kild leiba on tänaval!

John, kes päev läbi leiba isub,
paari hüppega kohal on.
Teiste jalge alt
meeletult kisub
seda leivaraasukest
väikene John.

Kildu hoiavad värinal
väikesed käed.
Ahnelt, ahnelt ta leiba sööb,
kui üks mööduja
härrasmees näeb
neegripoissi ja leiva tal
käest äkki lööb.

«Sina, nõgisilm,
vaata, et kiiresti kaod!»

ta käre ja kämbelaga
kuklasse taob.
Langeb hoop,
langeb teine
ja kolmas
ja neljas...

Samas nihkub ent esile rahva seast,
vana, värvituks luitunud sonimüts peas
ja õlised tunked seljas,
keegi karm ja tõsise
vaatega mees.

«Miks sa lapsukest löid?
Mille eest?»
ta süngelt ja nõudlikult pärib.

Kraest haarab tööline
isandal
— vastu seina ta nurjatu surub
ja vibutab rusikat nina all,
kuni härrasmees kiunudes nurub:
«Ma enam ei tee,
ma enam ei tee!
Ainult väikene nali ju oli see.
Ma enam ei tee,
ma enam ei tee!
Ai, jäta mul sisse vaid hingeke!»

Võõra vaade on nõelavalt vali,
kui ta raputab härrasmeest.
«Noh hästi, ka minu poolt nali
see olgu... — lapse eest!»

Hellalt poisi ta jalule aitab, —
parkund käed on nii kindlad, nii head,
kui ta otsekui isa paitab
Johni tumedais kiharais pead.

Samal hetkel just
kajama hakkab eel
— peatänaval — sütitav laul.
See tõuseb ja valjeneb
veel ja veel
— kümne tuhande hääle laul.
Seal kõnnivad töölised
tihedas reas,
pole vahet
mustade,
valgete
seas.

Rahu, sõpruse
loosungeid kannavad,
kätt tugevalt üksteisel' annavad.
Võõras tööline Johnilgi haarab nüüd käest,
Nad tõttavad kõrvuti kõigest väest
ja liituvad rahvaga rahuarmeest,
kes võitlevad
valgete,
mustade eest,
et võita kord õiguse õnneks ja tööks,
et isandad kaitsetuid lapsi ei lööks,
et kogu maailm ükskord vabana saaks
kõigi rahvaste tõeliseks kodumaaks.
John tulises võitluslaulude hoos
käib südikalt sammudes rahvaga koos.
John mehiselt astub
ja selgelt nüüd teab,
kust sõprust ja hoolitsust otsima peab.
Nii tihedalt töömehe
vastu ta toeb
ja kartus on
korruga läinud.
Rahva silmist John
midagi erilist loeb,
mida eal pole varem ta näinud.
Mingi rahu ja kindlus
on silmades nois
ja need ütleksid kui:
ära heitu, mu poiss!
Ole tugev, mu John,
ära karda, mu John
— hoia mehiselt õlgadel pea!
Võitle enda eest, John,
pole üksi sa, John,
ole kindel ja alati tea:
selles võitluses, John,
sinu õnne eest, John,
kogu maailmas sõpru sul on!

1. Kuidas oli John jäänud kodutuks?
2. Kirjelda Johni ja teiste vaeslaste elu Ameerikas.
3. Mis juhtus kord tänaval?
4. Kes astus Johni eest välja?
5. Võrdle orvu elu kapitalistlikes maades ja meie kodumaal.
6. Miks nimetatakse Nõukogude Liitu rahvaste sõpruse ja vendluse maaks?
7. Kuidas saab kogu maailma muuta rahvaste tõeliseks kodumaaks?
8. Milline idee ühendab kapitalistlike maade töölisi nõukogude rahvaga?

Uus kool.

M. R a u d.

Mäletad siin tühja maad ja lahtist
kraavi sulisemas rentsli veest?
Tuuled tantsisid siin oma tahtmist,
vihmahood ei leidnud katust eest.

Siin, mu tütar, sinu koolieale
jõudis vastu ehitaja järg:
seintes kivi pandi kivi peale,
sarikaile tõusis lipp ja pärg.

Ja sa nägid oma kodu aknast
üle pärna kivikatust uut.
Õhtupäikses helendama hakkas
sinu klassikambri aknaruut.

Esimene kooliaasta algas
sulle ja su sõpradele siis —
iga tee siin sõbralikus salgas
lapsi uude koolimajja viis.

— Ole terve, hoolas ehitaja!
Tuhat tänu sulle, kodumaa,
et see kool, see valge rahumaja
töös ja rõõmus laste omaks saab.

Nii sind saatma tulles ema ütles,
mõte rahust liigutas ta meelt.
Ta ju teab, kust tõi ta oma tütre —
sõja tulest, raske võidu teelt.

Sina ja su kooliõed ja -vennad —
sõda oli teie sünnikoht.
Kõigil teil on üle hälli lennand
tulehirm ja hukkumise oht.

Kõigi laste isad-emad teavad,
mis on sõja hävitus ja õud.
Sellepärast rahvad sõda neavad,
sellest võitmatud on rahujõud.

Oma õnne eest ja rahu kaitseks
tõstku lapski töotust andes kätt.
Oma õnne eest ja rahu kaitseks
kaela sõlmigu pioneerirätt.

Töökangelased.

D. V a a r a n d i.

Kes on täna pidupingis
kallis kangelaste-aus,
kellest täna rõõmuringis
kostab jutt ja kõlab laul? —

Tublid, lihtsad naised, mehed,
need on meie töölisväest.
Neil on kõige kaunim ehe —
kuumav süda, kärmed käed.

Neil on vaevadele vastus —
kõike suudab meistermees!
Mäkke meie rahvas astub,
nad on lipukandjaks ees.

Jutusta oma vanemate tööst ja tegevusest.

Nooruse laul.

J. Sütiste.

Meid kiigutab laiade lainete sõud
ning päikesest sätendab meri.
Me noorus on võitlus, me noorus on jõud
ja julge on nooruse veri.

Meid ühendab piiritu kodumaa pind
ning vabadus saadab me sammu.
Nüüd rahvaste vendlusest heliseb rind,
töö karastab jõudu ja rammu.

Me liitu ei kõiguta torm ega põud,
ei vaenlase ähvardav äike.
Me noorus on võitlus, me noorus on jõud
ja noorus on õhetav päike.

SISUKORD.

Nüüd lõhnavad metsad. K. Merilaas	3

Suvi.

Laagriõhtu. R. Parve	4
Tooge noodad, noored mehed! Rahvalaul	6
Ilus suvepäev oli ... Juhan Liiv	7
Pääsuke. Rahvalaul	8
Järv. J. Mändmets	8
Kalamees naerab. J. Smuul	9
Mis on nurme nukukene? Mõistatus	10
Hilissuvi. E. Enno	11

Sügis.

Mis sa sirised, sirtsukene? Rahvalaul	12
Lõikuselaul. D. Vaarandi	13
Sügis. Juhan Liiv	14
Kasulaps. D. Mamin-Sibirjak	15
Novembritorm. J. Smuul («Kirjad Sõgedate külast»)	20
Vana töömees. R. Parve	22

Kool, raamatud.

Moto. M. Gorki	24
Kuidas Gorki luges raamatuid. M. Gorki järgi	25
Gümnaasiumis. D. Uljanov	27
Arno koolisõbrad. O. Luts («Kevade» I)	29
Raja Teele. O. Luts («Kevade» I)	31
Koolist koju. R. Parve	36
Teraspoiss. J. Parijõgi («Teraspoiss»)	37

Talv.

Lumehelbeke. Juhan Liiv	42
Esimene lumi. J. Mändmetsa järgi	42
Põhja talv. J. Sütiste	43
Talvise lõkke ääres. H. Pukk («Lugu ühest meeskonnast»)	44
Talvine mets. K. Merilaas	48
Mets. J. Mändmets	49
Mõistatusi	50
Mõistke, õed, ja mõistke, vennad!	51
Lenin õpetas. D. Vaarandi	52

Muinasjutud, valmid.

Kalev ja Linda. («Kalevipoeg»)	55
Kalevipoja lapsepõlv. («Kalevipoeg»)	59
Kalevipoeg kündmas ja külvas. («Kalevipoeg»)	61
Sõit maailma otsa. («Kalevipoeg»)	62
Talutütar ja vaeslaps. Eesti muinasjutt	64
Mõisahobune ja taluhobune. A. Jakobson	68
Nõukogude Liidu rahvaste vanasõnu	70
Võluhelid. Valgevene muinasjutt	71
Tuline kivi. A. Gaidar	75
Ei laula! Juhan Liiv	80
Ühisel jõul. A. Hint	81
Teekäijad ja koerad. I. Krõlov	82
Siga. J. Tamm	84

Kodu, perekond, lapsed.

Lapsed. A. H. Tammsaare («Tõde ja õigus» I)	85
Emale. D. Vaarandi	88
Mälestusi isast. J. Smuul	89
Sinu vanaema. A. Haava	91
Ema armastus. Korea muinasjutt	91
Sõprus. V. Korolenko («Pime muusikant»)	95
Illimari haigus. Fr. Tuglas («Väike Illimar»)	100
Kippus tulema tüli. A. Gaidar («Kauged maad»)	102
Laadale! J. Smuul («Kirjad Sõgedate külast»)	104
Emajõe ööbikust	105
Kodu. L. Koidula	108
Kodumaa. M. Veske	108
Gavroche. V. Hugo («Hüljatud»)	110

Minevikust.

Magajate mälestuseks. («Kalevipoeg»)	126
Ümera võit. M. Metsanurk («Ümera jõel»)	126
Muistsed peied. M. Metsanurk («Ümera jõel»)	129
Sind surmani. L. Koidula	131
Kuidas vanaisa õppis. J. Parijõgi	131
Esimesel laulupeol. J. Parijõe järgi	133
Ants Laikmaa	135
1905. aasta	138
Alla Mari. (Katkend.) D. Vaarandi	142
Vanka. A. Tšehhov	143
Suguvend. V. Mölder	147
Karjapõli. J. Liiv	151
Karjane. B. Alver	151

Kevad.

Kevad lindudega. D. Vaarandi	152
Kevad tuleb. O. Luts («Kevade» I)	153
Mätas. Juhan Liiv	154
Killa, kõlla! E. Enno	154
Õöbik ja lilled. A. H. Tammsaare	155
Külviajal. P. Viiding	155
Poiss ja liblikas. A. H. Tammsaare	156
Suur kontsert. A. Haava	157
Ma kuulen, kuidas kohisevad metsad. D. Vaarandi	158
Mai tuli. J. Smuul	159
Esimene mai. M. Gorki («Ema»)	160

Tänapäevast.

Elutahe. B. Polevoi («Jutustus tõelisest inimesest»), «Rodnaja retš» IV kl. järgi	167
Zoja õpetaja jutustus. F. Vigdorova («Minu klass»)	174
Kangelaskalmul. R. Parve	178
Ustavad sõbrad. R. Fraerman	179
Poiss kangelaslinnast. R. Parve	180
Kelleks saada. V. Majakovski	183
Minu vend. R. Parve	187
See oli tore õhtupoolik! H. Pukk («Lugu ühest meeskonnast»)	188
Sammuv ekskavaator. P. Rummo	193
Kulaku hing. J. Smuul («Kirjad Sõgedate külast»)	194
Soolaul. D. Vaarandi	197
Kinos. J. Smuul («Kirjad Sõgedate külast»)	197
Kodulinn Tallinn. P. Rummo	204
Tuvid. R. Parve	205
Väike John. (Katkend.) R. Parve	206
Uus kool. M. Raud	211
Töökangelased. D. Vaarandi	212
Nooruse laul. J. Sütiste	213

Янно, Эмилие Видриковна
Салун, Эви Иоханнесовна

ХРЕСТОМАТИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА ДЛЯ IV КЛАССА

На эстонском языке

Обложка Э. Пикк

Издательство «Валгус». Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

*

Toimetaja V. Parbo. Kunstiline toimetaja H. Keigo

Tehniline toimetaja M. Tammes. Korrektor S. Kõiv

Ladumisele antud 21. VI 1965. Trükkimisele antud 30. IX 1965.

Paber 60×90, 1/16. Trükipoognaid 13,5. Arvestuspoognaid 11,07.

Tiraaž 11 000. Tellimise nr. 2623. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn,
Pikk tn. 54/58.

Hind 19 kop.

19 kop.

A-26868

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00430322 0